

บทที่ 4

วิถีอ่าวบ้านดอนในบริบทการเปลี่ยนแปลง

จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นเมืองเก่าแก่ที่มีหลักฐานว่าเคยรวมอยู่กับอาณาจักรศรีวิชัย และต่อมาได้แยกออกเป็น 3 เมือง คือ เมืองไชยา เมืองท่าทอง และเมืองคีรีรัฐ ขึ้นต่อเมืองนครศรีธรรมราช หลังจากนั้นได้ย้ายเมืองท่าทองมาตั้งที่บ้านดอนแล้วตั้งชื่อว่าเมืองกาญจน-ดิษฐ์ ต่อมาได้รวมเมืองทั้งสามเป็นเมืองเดียวกันเรียกว่า เมืองไชยา จนกระทั่ง พ.ศ. 2458 รัชกาลที่ 6 โปรดฯ ให้เปลี่ยนชื่อเมืองไชยามาเป็นเมืองสุราษฎร์ธานี แปลว่า เมืองแห่งคนดีปัจจุบันจังหวัดสุราษฎร์ธานี แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 19 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี กาญจนดิษฐ์ ดอนสัก เกาะสมุย เกาะพะงัน ไชยา ท่าชนะ คีรีรัฐนิคม บ้านตาขุน พนม ท่าฉาง บ้านนาสาร บ้านนาเดิม เคียนซา เวียงสระ พระแสง พุนพิน ชัยบุรี และวิภาวดี ดังภาพที่ 4.1

รูปที่ 4.1 อำเภอในจังหวัดสุราษฎร์ธานีจำนวน 19 อำเภอ

ที่มา : <http://www2.ect.go.th/upload/>

พื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 6 ของประเทศ และมากที่สุดของภาคใต้ ประมาณ 12,891 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตด้านเหนือ ติดกับจังหวัดระนอง จังหวัดชุมพร และอำเภอไทย ด้านใต้ ติดกับจังหวัดกระบี่และจังหวัดนครศรีธรรมราช ด้านตะวันออก ติดกับจังหวัดนครศรีธรรมราชและอำเภอไทย ด้านตะวันตก ติดกับจังหวัดพังงา

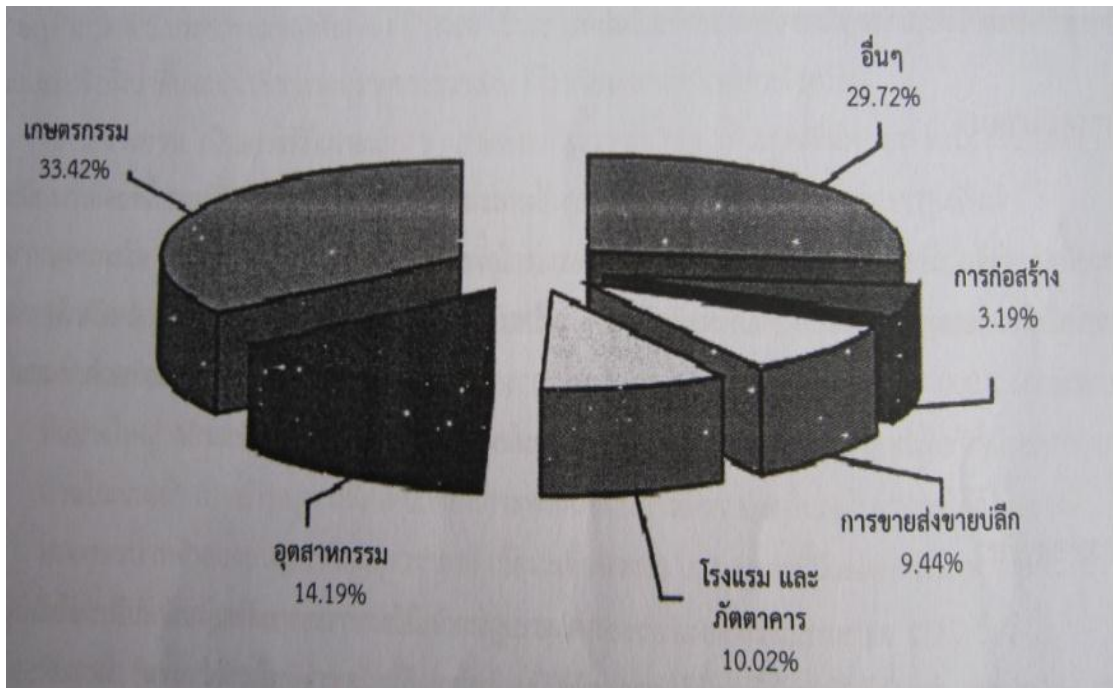
ลักษณะภูมิประเทศ และภูมิอากาศของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

จังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางด้านสภาพแวดล้อมรวมทั้งสภาพภูมิศาสตร์ที่ตั้ง ได้แก่ ภูมิประเทศแบบที่ราบชายฝั่งทะเล ที่ราบสูง รวมทั้งภูมิประเทศแบบภูเขา ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ของจังหวัดถึงร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยมีทิวเขาภูเก็ททอดตัวในแนวเหนือ-ใต้ของจังหวัด และเนื่องจากจังหวัดสุราษฎร์ธานีได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดมาจากมหาสมุทรอินเดีย และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดผ่านอำเภอไทย จึงทำให้จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีช่วงฝนตกยาวตั้งแต่เดือน พฤษภาคม-มกราคม และมีอุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุดเฉลี่ย 21.16 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 34.51 องศาเซลเซียส มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 129.59 มิลลิเมตรต่อปี มีแหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำตาปี ที่มีความยาวถึง 230 กิโลเมตร และแม่น้ำพุมดวง มีความยาวประมาณ 80 กิโลเมตร (ABC สัญจรสุราษฎร์ธานีรัฐอบทิส อำเภอบ้านดอน, 2556)

สภาพเศรษฐกิจจังหวัดสุราษฎร์ธานี

จากการที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีความหลากหลายด้านสภาพแวดล้อมและภูมิประเทศ จึงทำให้ได้เปรียบในเรื่องของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญรวมทั้งเป็นแหล่งผลิตอาหารทางทะเลที่สำคัญของภาคใต้ แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดซึ่งมีทั้งแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ เช่น หมู่เกาะอ่างทอง ที่คณะกรรมการอุทยานแห่งชาติได้มีมติพิจารณาจัด หมู่เกาะอ่างทอง ให้เป็นอุทยานแห่งชาติทางทะเล นอกจากนั้นยังมีเกาะสมุย และเกาะพะงัน ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เป็นต้น สภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปของจังหวัดสุราษฎร์ธานีขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม โรงแรม และภัตตาคาร การขายส่งและปลีก การก่อสร้าง และอื่น ๆ ดังรูปที่ 4.2 สภาพเศรษฐกิจหลักของจังหวัดสุราษฎร์ธานีขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ โดยมีอาชีพทำสวนยางพารา ปาล์มน้ำมัน สวนผลไม้ ทำนา เลี้ยงสัตว์ และการที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีพื้นที่ด้านเหนือและด้านตะวันออกติดกับอำเภอไทย จึงทำให้จังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นจังหวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรทางทะเลและมีความโดดเด่นในเรื่องของการเป็นแหล่งผลิตอาหารทะเลที่สำคัญ โดยเฉพาะพื้นที่บริเวณอำเภอบ้านดอนซึ่งกลายเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของจังหวัดเป็นอย่างมาก มีการทำประมงทั้งประมงน้ำจืดและประมงน้ำเค็มในพื้นที่บริเวณ

อ่าวบ้านดอนที่เป็นพื้นที่ที่สร้างมูลค่าสุทธิทางเศรษฐกิจสูงถึง 1000 ล้านบาทต่อปี จากการทำประมงด้วยอวนประเภทต่างๆ รองลงมา คือ การทำประมงหอยแครง หอยนางรม หอยแครง หอยลาย และหอยแมลงภู่

ภาพที่ 4.2 เศรษฐกิจของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ตั้งแต่ปี 2544-2553

ที่มา : ABC สัจจกร สุราษฎร์ธานี รื้ออบทศ อ่าวบ้านดอน, 2556 หน้า 3.

อ่าวบ้านดอน

อ่าวบ้านดอนเป็นอ่าวขนาดใหญ่ของอ่าวไทยที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของชายฝั่งทะเลอ่าวไทย พื้นที่อ่าวและชายฝั่งทะเลมีความยาวประมาณ 120 กิโลเมตร ตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ 9 องศา 11-24 ลิปดา เหนือ และ 99 องศา 13-41 ลิปดาตะวันออก ความสูงจากระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ย 0.7-2.2 เมตร มีลักษณะเป็นหาดเลนกว้างใหญ่ยื่นออกไปในทะเลจากชายฝั่งประมาณ 1-2 กิโลเมตร สภาพบางตอนเป็นสันดอนปากแม่น้ำและลำคลองขนาดเล็กหลายสาย เช่น คลองราบ คลองพุมเรียง คลองตะเคียน คลองไชยา คลองกุ่มทุ่ง คลองใหญ่พุมเรียง คลองหัววัว คลองท่าปูน คลองท่าเคย คลองกอก คลองพุนพิน คลองฉิมหวีง คลองเงอะ คลองกระแตะ คลองราม คลองท่าทอง คลองนุ้ย คลองคราม และคลองดอนสักที่ไหลลงบริเวณนี้มีแนวป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้บริเวณนี้เป็นแหล่งเพาะสัตว์น้ำวัยอ่อนหลายชนิด เช่น

หอยนางรม หอยแครง และหอยอื่น ๆ รวมถึงเป็นแหล่งอาศัยของปลา ปู กุ้งหลายชนิด พื้นที่ในบริเวณถัดเข้ามาในแผ่นดินใหญ่ประมาณ 2 กิโลเมตร เป็นนาุ้งและป่าชายเลนเสื่อมโทรมตามชายฝั่ง ก้นอ่าวค่อนข้างตื้นมีความลึกเฉลี่ยประมาณ 1 เมตร ซึ่งกล่าวได้ว่า เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์สูงสุดแห่งหนึ่งของภาคใต้ และเป็นพื้นที่ที่มีระบบนิเวศทางทะเลที่หลากหลายมากที่สุดอีกแห่งหนึ่งของประเทศไทย ดังนี้

1. อ่าวบ้านดอนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ภายใต้กรอบการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและการอนุรักษ์แหล่งที่อยู่อาศัย เนื่องจากมีบทบาทสำคัญทางอุทกวิทยา ชีววิทยาหรือนิเวศวิทยา และเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของชนิดพันธุ์สายพันธุ์ของพืชและสัตว์ที่หายาก หรือมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของประชากรพืชและสัตว์มากกว่าหนึ่งชนิดพันธุ์ในจำนวนที่เหมาะสม รวมทั้งเป็นแหล่งอาหารสำหรับปลาแหล่งเพาะพันธุ์วางไข่ แหล่งอนุบาลตัวอ่อน และ/หรือเป็นเส้นทางในการอพยพ ซึ่งประชากรปลาทั้งภายในพื้นที่ชุ่มน้ำหรือแหล่งน้ำอื่น ๆ ต้องพึ่งพาอาศัย (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2542)

2. สภาพทางชีวภาพของอ่าวบ้านดอน ป่าชายเลนในอ่าวบ้านดอนขึ้นอยู่ชายฝั่งทะเลเป็นแนวแคบๆ ประมาณ 50-200 เมตร จากฝั่งทะเล ถัดเข้าไปเป็นนาุ้ง พบพันธุ์ไม้อย่างน้อย 26 ชนิด ส่วนใหญ่เป็นเสม็ด ลำพูลำแพน โกงกางใบใหญ่ โกงกางใบเล็ก ถั่วขาว ตะบูนขาว และตาตุ่มทะเล ไม้เสม็ด ลำพู ลำแพนขึ้นอยู่ริมทะเล ถัดเข้าไปเป็นกลุ่มโกงกางและถั่ว สุดท้ายเป็นตะบูนและตาตุ่ม บริเวณปากแม่น้ำตาปี-พุมดวง และลำคลองดินเป็นโคลน มีโกงกางขึ้นเป็นดงใหญ่ บริเวณที่ดินเป็นทรายมีลำพู ลำแพน ส่วนหาดเลนที่งอกใหม่ เช่น แถบอำเภอดอนสัก กาญจนดิษฐ์ แสมขึ้นได้ดี ในป่าชายเลนพบนกอย่างน้อย 57 ชนิด เป็นนกน้ำ นกชายเลน 28 ชนิด นกประจำถิ่น 57 ชนิด เช่น นกยางเขียว นกยางไฟหัวดำ นกคุ่มอกลาย นกกะเต็นใหญ่ ธรรมชาติ นกอพยพที่มีใช้เพื่อ การผสมพันธุ์ 18 ชนิด ชนิดที่อยู่ในสถานภาพถูกคุกคามของโลก เช่น นกหัวโตมลายู ชนิดที่อยู่ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ของประเทศไทย เช่น นกพินพูท นกหัวโตมลายู ชนิดที่อยู่ในสถานภาพใกล้ถูกคุกคาม เช่น เหยี่ยวแดง นกออก และพบปลาในบริเวณป่าชายเลนอย่างน้อย 50 ชนิด ปลาเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ปลานวลจันทร์ทะเล ปลากระพงขาว ปลาข้าวเม่า ปลาแป้น ปลาบู๊ เป็นต้น

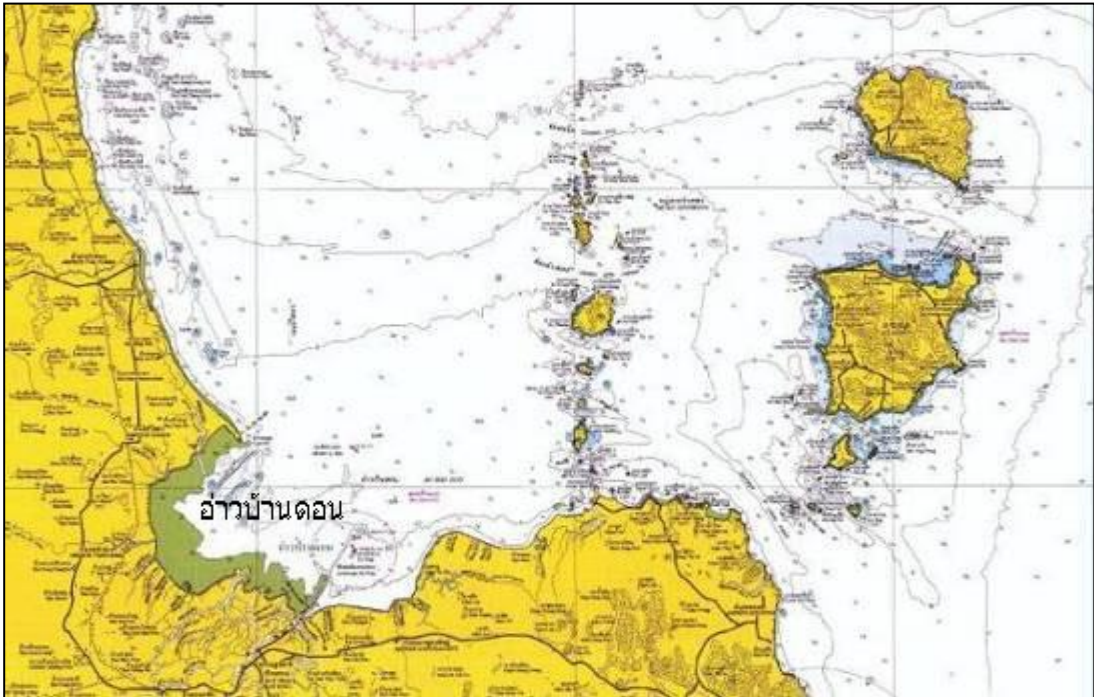
3. เดิมอ่าวบ้านดอนเคยเป็นเขตจัดวางโครงการเพื่อสัมปทานทำไม้ป่าชายเลนมาก่อนหลังจากการทำไม้สิ้นสุดลง พื้นที่อ่าวบ้านดอนไม่ได้รับการดูแลและบำรุงรักษาเท่าที่ควร ทำให้สภาพป่าเสื่อมโทรม ความต้องการใช้ประโยชน์พื้นที่ของแต่ละกลุ่มบุคคลต่างกัน เช่น การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยเฉพาะการทำนาุ้ง การลักลอบตัดไม้เพื่อนำไม้ไปใช้ประโยชน์ต่าง ๆ การบุกรุกพื้นที่เพื่อเป็นที่อยู่อาศัย กระทบต่อการสืบพันธุ์ของไม้ตามธรรมชาติลดลง

เมื่อปี 2522 อ่าวบ้านดอนมีป่าชายเลนประมาณ 58.08 ตารางกิโลเมตร หรือ 36,300 ไร่ ต่อมาปี 2542 เหลือเพียง 31.64 ตารางกิโลเมตร หรือ 19,152 ตารางกิโลเมตร หรือ

38,220 ไร่ นอกจากนั้นใช้เป็นพื้นที่ทำการเกษตร เช่น ปลูกยางพารา ปาล์มน้ำมัน เป็นต้น ป่าชายเลนที่มีลำดับความสำคัญ ได้แก่ ป่าชายเลนบริเวณแม่น้ำตาปีในเขตอำเภอพนพิณ อำเภอเมืองประมาณ 12.8 ตารางกิโลเมตร หรือ 8,000 ไร่ และป่าชายเลนบริเวณแหลมคุ่มหม้อ อำเภอกาญจนดิษฐ์ ประมาณ 1.6 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,000 ไร่ สำหรับโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลนเขตอนุรักษ์ อำเภอเมือง กาญจนดิษฐ์ พุนพิณ และเขตเศรษฐกิจ มีการปลูกป่าชายเลนระยะ 5 ปี ปีละ 1,000 ไร่ เริ่มตั้งแต่อำเภอเมืองถึงคลองบางหัวซอ อำเภอท่าฉาง และบริเวณปากน้ำตาปีถึงคลองฉนาก อำเภอเมือง และโครงการที่ 2 ปลูกป่าชายเลนที่ปากน้ำตาปีในท้องที่อำเภอกาญจนดิษฐ์ถึงอำเภอดอนสัก สำหรับมาตรการสงวนและคุ้มครองป่าชายเลนในบริเวณจังหวัดสุราษฎร์ธานีและนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2532 เสนอให้กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กำหนดพื้นที่ป่าชายเลนที่เหลืออยู่เป็นสวนป่าของรัฐและป่าเขตอนุรักษ์แล้วดำเนินการปลูกซ่อมและฟื้นฟูป่าชายเลนในระยะ 5 ปี ส่วนพื้นที่ลำดับความสำคัญสูง ได้แก่ ป่าชายเลนบริเวณบ้านเหนือน้ำ อำเภอไชยามีเนื้อที่ 3,800 ไร่ พื้นที่อกใหม่ทั้งจังหวัดสุราษฎร์ธานี ประมาณ 81 ตารางกิโลเมตร หรือ 50,625 ไร่ (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2542)

จากสภาพภูมิประเทศและภูมินิเวศของอ่าวบ้านดอนที่มีความหลากหลายของระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพสูง อ่าวบ้านดอนจึงเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำขนาดใหญ่ มีป่าชายเลนขนาดใหญ่หลายป่าเป็นแนวยาวตลอดอ่าวบ้านดอนเป็นปัจจัยเอื้อให้ชายฝั่งทะเลในอ่าวไทยมีสัตว์น้ำที่สมบูรณ์ จากลักษณะภูมินิเวศอ่าวบ้านดอนที่สมบูรณ์นี้ส่งผลให้มีสัตว์บกอุดมสมบูรณ์ด้วย เพราะมีแม่น้ำหลายสายที่ไหลลงสู่อ่าวบ้านดอน จึงส่งผลให้พื้นที่อ่าวบ้านดอนซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 7 อำเภอ ได้แก่ ท่าชนะ ไชยา ท่าฉาง พุนพิณ เมือง กาญจนดิษฐ์ และดอนสัก มีแนวชายฝั่ง ประมาณ 120 กิโลเมตร และมีพื้นที่ประมาณ 434,575 ไร่ เป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งในภาคใต้ ทั้งพื้นที่บกที่มีระบบนิเวศที่หลากหลายทั้งระบบนิเวศภูเขาและป่าดงดิบ ระบบนิเวศแม่น้ำลำธาร ระบบนิเวศปากแม่น้ำ ระบบนิเวศป่าชายฝั่ง ซึ่งประกอบด้วยป่าชายเลน ป่าพรุ ป่าชายหาด และระบบนิเวศทางทะเล ที่รวมถึงระบบนิเวศปะการัง และระบบนิเวศหญ้าทะเล ซึ่งแต่ละระบบนิเวศมีหน้าที่เฉพาะและทุกระบบนิเวศมีความเกี่ยวพันและเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้งซึ่งกันทำให้อ่าวบ้านดอนเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ที่ผู้คนสามารถดำเนินชีวิตด้วยการประกอบอาชีพที่หลากหลายบนพื้นที่บกและพื้นที่ชายฝั่งทะเล อาชีพของผู้คนในพื้นที่อ่าวบ้านดอนจึงมีความหลากหลายทั้งในด้านการเกษตรกรรมที่เป็นแหล่งผลิตข้าวขนาดใหญ่ มีการเพาะปลูกทั้งพืชอาหาร เช่น ข้าว ผลไม้ พืชอุตสาหกรรม เช่น ยางพารา ตลอดจนจนพืชพลังงาน เช่น ปาล์มน้ำมัน และเป็นแหล่งการทำประมงขนาดใหญ่มีสัตว์ชุกชุมแห่งหนึ่งในอ่าวไทยที่ทำให้รัฐพัฒนานโยบายเป็น Sea Food Bank ที่ส่งเสริมให้มีการจับจองพื้นที่ทะเลเพื่อดำเนินกิจกรรมการเพาะเลี้ยงหอยแครงขนาดใหญ่ ซึ่งต่อมาได้ส่งผลต่อระบบนิเวศชายฝั่งและระบบนิเวศท้องทะเลอย่างมีนัยสำคัญ

ภาพที่ 4.4 พื้นที่อ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ที่มา : <http://www.forestandseaforlife.com/>

วิถีชุมชนในอ่าวบ้านดอน

อ่าวบ้านดอนครอบคลุมพื้นที่ 7 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอท่าชนะ ไชยา ท่าฉาง พุนพิน เมือง กาญจนดิษฐ์ และอำเภอดอนสัก ไม่รวมเกาะสมุย และเกาะพะงัน ดังนี้

1. อำเภอท่าชนะ

อำเภอท่าชนะ เป็นอำเภอเหนือสุดของจังหวัดสุราษฎร์ธานีอยู่ห่างจากอำเภอไชยา ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 15 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากจังหวัดสุราษฎร์ธานี ประมาณ 90 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดชุมพรและอ่าวไทย ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอละแมและอำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร ทิศตะวันออกติดต่อกับอ่าวไทย ทิศใต้และทิศ ตะวันตกติดต่อกับอำเภอไชยา อำเภอท่าชนะแบ่งเขตการปกครองเป็น 6 ตำบล 81 หมู่บ้าน ประกอบด้วยตำบลท่าชนะ 10 หมู่บ้าน ตำบลสมอทอง 10 หมู่บ้าน ตำบลประสงค์ 26 หมู่บ้าน ตำบลคันธุลี 14 หมู่บ้าน ตำบลวัง 8 หมู่บ้าน และตำบลคลองพา 13 หมู่บ้าน อาชีพของ ประชากรตำบลคันธุลี ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร ทำสวนยางพารา ปลูกปาล์มน้ำมัน มะพร้าว เงาะทุเรียน กาแฟ ลองกอง มังคุด ทำนา ค้าขาย รับจ้าง เลี้ยงสัตว์ ประมงชายฝั่ง

มีหน่วยธุรกิจ เช่น ปั่นน้ำมัน 3 แห่ง มีโรงสีข้าว 3 แห่ง ในพื้นที่หมู่ 1 8 9 นอกนั้นมีร้านค้าชุมชน

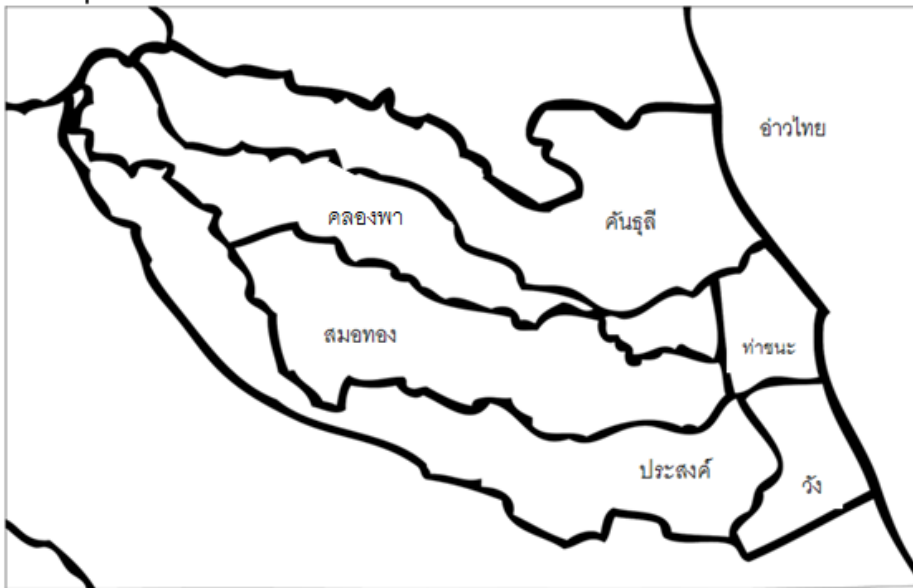
สำหรับอาชีพประมงพื้นบ้าน อำเภอท่าชนะมีพื้นที่ที่ติดทะเลจำนวน 3 ตำบล คือ ตำบล คันธุลี ตำบลวัง และตำบลท่าชนะ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวจึงยึดอาชีพการประมงพื้นบ้านมา ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ แต่ปัจจุบันมีชาวบ้านบางส่วนหันไปประกอบอาชีพอื่นเสริม เช่น การทำสวนยาง สวนปาล์ม น้ำมัน เนื่องจากทรัพยากรทางทะเลมีจำนวนน้อยลง แต่สำหรับชาวบ้านที่มีบ้านเรือนติดกับทะเลก็ยังคงประกอบอาชีพประมงเหมือนเดิมเนื่องจากไม่มีที่ทางสำหรับการเพาะปลูก สำหรับการทำอาชีพประมงในพื้นที่ 3 ตำบลดังกล่าวในอำเภอท่าชนะยังคงมีการทำประมงอยู่ประมาณร้อยละ 80 ส่วนอีกร้อยละ 20 จะประกอบอาชีพอื่น ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากสภาพพื้นที่เหล่านี้มีการแบ่งออกเป็น 2 ส่วน โดยมีถนนสายเอเชียที่ 41 เป็นเขตแบ่งระหว่างพื้นที่ราบลุ่มติดชายฝั่งทะเล กับพื้นที่ที่เป็นที่ราบสูงและเป็นป่าเขา ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ราบสูงและเป็นป่าเขาจะประกอบอาชีพทำสวนยางพารา สวนปาล์ม น้ำมัน สวนกาแฟ สวนผลไม้ พื้นที่บางส่วนมีการแปรสภาพพื้นที่ทำนาเป็นสวนปาล์ม ยางพารา สำหรับผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มติดกับชายฝั่งทะเล ก็ยังคงยึดอาชีพการประมงพื้นบ้านเป็นหลัก

จากการลงพื้นที่พูดคุยกับชาวประมงในพื้นที่ตำบลคันธุลี หมู่ 11 บ้านมติมิตรพัฒนา ซึ่งเป็นพื้นที่ติดกับตำบลสวนแตง อำเภอละแม จังหวัดชุมพร ชาวประมงส่วนใหญ่ในพื้นที่มีความสุขกับการประกอบอาชีพแบบสบายๆ ไม่ค่อยมีความกดดันเหมือนกับอำเภออื่น ๆ ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะความไม่เคร่งเครียดในการทำมาหากิน เนื่องจากสภาพพื้นที่การทำกินในท้องทะเลอ่าวบ้านดอนยังคงเป็นของส่วนรวม มีลักษณะเป็นอ่าวเปิด ที่ไม่มีการครอบครองกรรมสิทธิ์โดยผู้หนึ่งผู้ใด ทุกคนมีสิทธิ์เข้าไปทำมาหากินได้อย่างคล่องตัว แม้ว่าทรัพยากรทางทะเลจะลดน้อยลง แต่ชาวบ้านในชุมชนเหล่านี้มีความเข้มแข็งในการที่จะรักษาพื้นที่ทำกินให้เป็นสมบัติของส่วนรวมไว้ได้โดยการรวมกลุ่มฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง (กลุ่มสนทนา บ้านมติมิตรพัฒนา ตำบลคันธุลี อำเภอท่าชนะ, วันที่ 5 มกราคม 2557) โดยการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากร โดยเฉพาะการปลูกป่าชายเลน ต่อมาใน พ.ศ. 2535 ได้เริ่มจัดทำธนาคารปู ทำแนวเขตบ้านปลา มีการกันเขต 3 ไมล์ทะเล มีการทำแนวปะการังเทียม ปลูกป่าชายเลน เพื่อป้องกันเรืออวนรุน อวนลาก เข้ามาในพื้นที่ชายฝั่งที่เป็นพื้นที่อนุรักษ์ ทรัพยากรทางทะเลจึงยังพอมีให้ประมงพื้นบ้านสามารถทำมาหากินได้แม้ว่าจะไม่สมบูรณ์มากนักก็ตาม นอกจากนั้นในท้องทะเลยังมีแนวปะการังสองแนวทอดขนานกันไปกับชายฝั่ง ชาวประมงเรียกว่าแนวปะการังแนวในและปะการังแนวนอก ชาวประมงในแถบนี้เรียกปะการังว่า “กรัง” ตามภาษาถิ่น ปะการังแนวในอยู่ห่างฝั่งประมาณ 2,500 เมตร ซึ่งประกอบด้วยกรังคันทนา กรังราบ กรังเรือติด กรังหงอน กรังลูกพลัด เป็นต้น ส่วนแนวปะการังแนวนอกอยู่ห่างฝั่งประมาณ 10,000 เมตร ได้แก่ กรังโขงใหญ่ กรังโขงเล็ก กรังลูกช้างกองใน กรังลูกช้างกองนอก กรังเจน กรังใหญ่ กรังสองลอนใน

กรังสองลอนนอก กรังใหญ่ (หินคันธุลี) กรังเหล่านี้เป็นที่อยู่อาศัยและเป็นแหล่งหลบภัยของ สัตว์น้ำต่าง ๆ. พื้นที่บริเวณนี้จึงมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำ โดยเฉพาะปูม้าที่ชาวประมง สามารถจับได้วันละประมาณ 20 กิโลกรัม นอกนั้นก็จะเป็นหมึก วาย ปลาหู กุ้งเคยซึ่งสามารถ หาได้ในช่วงเดือนกันยายน-มกราคม ส่วนกุ้งปัจจุบันไม่ค่อยมีอีกแล้ว แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ทรัพยากรเหล่านี้หากเทียบกับในอดีต ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำก็ยังคงเหลืออยู่ประมาณ ร้อยละ 30 เท่านั้นซึ่งสอดคล้องกับอำเภอไชยาที่ชาวประมง คือ นายณรงค์ แจ็งอักษรและคณะ ได้ยืนยันว่าทรัพยากรทะเลยังคงเหลืออยู่ไม่เกินร้อยละ 30 เท่านั้น (กลุ่มสนทนายบ้านแหลมโพธิ์ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา, วันที่ 4 มกราคม 2557)

เป็นที่น่าสังเกตว่าในการพัฒนาเศรษฐกิจขององค์การบริหารส่วนตำบลคันธุลีไม่ปรากฏ แผนการพัฒนาประมงชายฝั่งที่ระบุเป็นเรื่องเฉพาะ มีเพียงแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาด้าน เศรษฐกิจ ที่กำหนดการพัฒนาดังกล่าวไว้เกี่ยวกับ 1) ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การประยุกต์ใช้ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ 2) ส่งเสริมการผลิตและพัฒนา ภาคการเกษตร 3) ส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรม การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร 4) พัฒนาและส่งเสริมอาชีพ การลงทุน และการพาณิชย์ 5) พัฒนาระดับมาตรฐานการบริการ และความปลอดภัย และแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งไม่ได้ระบุการ จัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลโดยตรงเช่นกัน โดยกำหนดภาพกว้างเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาด้าน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย 1) ส่งเสริมบำบัดและฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2) พัฒนาสภาพแวดล้อมของชุมชน 3) ส่งเสริมการศึกษา วิจัยเชิงปฏิบัติ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สำหรับในแผนพัฒนาสามปีขององค์การบริหารส่วนตำบลคันธุลีปรากฏยุทธศาสตร์การ พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยการพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับฝั่งทะเลได้แก่ 1) ฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2) โครงการตระเวน ชายฝั่งทะเล 3) โครงการก่อสร้างแนวปะการังเทียม 4) โครงการก่อสร้างถนนเลียบชายฝั่งทะเล 5) โครงการรักษาความสะอาดบริเวณชายฝั่งทะเล 6) โครงการอนุรักษ์ป่าชายเลนสัตว์น้ำ ชายฝั่ง แต่ไม่ปรากฏในแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจ

รูปที่ 4.5 แผนที่ตำบลในอำเภอท่าชนะ จำนวน 6 ตำบล

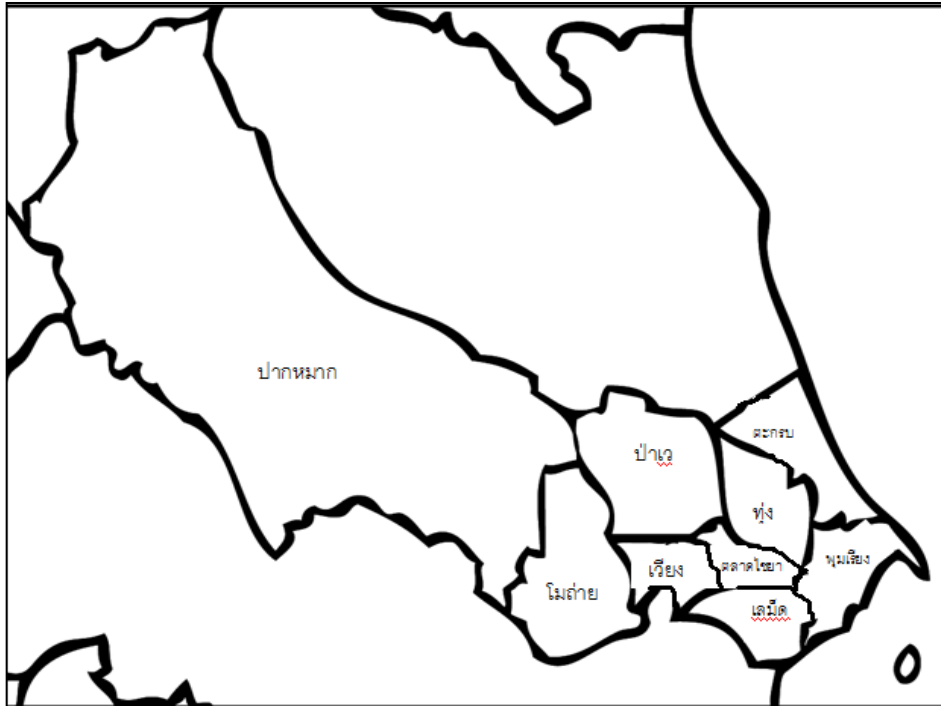
ที่มา : ปรับจาก <http://commons.wikimedia.org/>

2. อำเภอไชยา

อำเภอไชยาเป็นเมืองเก่าที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานในอาณาจักรศรีวิชัย ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ห่างจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี 66 กิโลเมตร ตั้งอยู่ที่เส้นละติจูด 9 องศา 22 ลิปดา 31 ฟลิปดาตะวันออก ลองจิจูด 99 องศา 12 ลิปดา 9 ฟลิปดาตะวันออก สภาพพื้นที่เป็นที่ราบ ที่ราบลุ่ม ที่ราชชายฝั่งทะเล มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,002 ตารางกิโลเมตร หรือ 627,896 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้ ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอท่าชนะ ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอท่าฉาง ทิศตะวันออก ติดต่อกับฝั่งทะเลอ่าวบ้านดอน ทิศตะวันตกติดต่อกับแนวเทือกเขา อำเภอเกาะเปอร์ จังหวัดระนอง

อำเภอไชยาเป็นเมืองเก่าโดยมีหลักฐานทางโบราณคดีว่ามีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-17 คำว่า "ไชยา" น่าจะมาจากคำว่า "วิชะยะ" หรือ "วิชัยยะ" และคำว่า "ศรีวิชัย" ก็คือคำว่า "ศรีวิชะยะ" แต่เนื่องจากชาวพื้นเมืองภาคใต้ชอบพูดคำเร็วและตัดคำให้สั้น จึงเพี้ยนมาเป็น "ไชยา" หรือ "ไชหยา" และอีกประเด็นหนึ่งคำว่า "ไชยา" น่าจะมาจากการเรียกชื่อต้นไม้ที่ไต่กินเป็นยา ซึ่งเป็นต้นไม้ขนาดใหญ่ที่อยู่ในบริเวณเขาแดน (เขาเพ-ลา) ซึ่งเป็นเขากั้นเขตแดนอำเภอไชยา กับอำเภอเกาะเปอร์ จังหวัดระนอง ที่บริเวณใต้ต้นไม้ดังกล่าวมีแอ่งหินคล้ายอ่างน้ำ ไบไทรจึงหล่นลงมาทับถมเป็นจำนวนมากกลายเป็นแอ่งยา สามารถใช้รักษาโรคต่าง ๆ ได้ จึงสันนิษฐานว่าคำว่า "ไชยา" น่าจะมาจากเหตุดังกล่าว (กรรณิการ์ นาคอยู่ และกานต์ธิดา บุญมา, 2553)

อำเภอไชยา แบ่งการปกครองออกเป็น 9 ตำบล ได้แก่ ตำบลตลาดไชยา พุมเรียง เลม็ด เวียง หุ้ง ป่าเว ตะกรบ โมถ่าย และปากหมาก (หน่วยอนุรักษ์, 2538) อำเภอไชยา มีประชากร จำนวน 47,961 คน (ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอไชยา, 2556)

ภาพที่ 4.6 แผนที่ตำบลในอำเภอไชยา จำนวน 9 ตำบล

ที่มา : ปรับจาก <http://commons.wikimedia.org/>

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของอำเภอไชยา แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ พื้นที่ทางด้านตะวันตกของอำเภอเป็นที่สูงและป่าเขา อยู่ในบริเวณ เขาแดน เขาเพลา เขาจอมสี เป็นต้น ส่วนพื้นที่ทางด้านตะวันออกเป็นที่ราบชายฝั่งทะเล พื้นที่บริเวณนี้จะมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มระหว่างสันทรายหน้าร่องน้ำที่เกิดจากลมทะเลและการพัดพาตะกอนของน้ำในสมัยโบราณ และเป็นแหล่งที่ลุ่มมีน้ำขังเป็นที่รวมของอินทรีย์วัตถุหรือตะกอน จึงเหมาะต่อการทำนา ส่วนแหล่งน้ำอื่น ๆ ของอำเภอไชยา ได้แก่ คลองไชยา คลองตะเคียนหรือคลองท่าดิน และคลองใหญ่ พุมเรียง เป็นต้น จากสภาพพื้นที่ดังกล่าวจึงเหมาะสำหรับการทำประมง ชาวอำเภอไชยาที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลทั้ง 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลตะกรบ ตำบลพุมเรียง ตำบลเลม็ด ชาวบ้านในพื้นที่เหล่านี้ยึดอาชีพการทำประมงขนาดเล็ก หรือประมงชายฝั่ง โดยเฉพาะตำบลพุมเรียงมีการทำประมงกันอย่างหนาแน่น เป็นลักษณะการทำประมงชายฝั่งหรือการทำประมงพื้นบ้านในบริเวณพื้นที่ระยะทาง 3,000 เมตร จากชายฝั่ง โดยใช้เรือขนาดเล็ก ซึ่งสามารถออก

เรือได้เกือบตลอดทั้งปี ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้และสร้างรายได้ให้กับชุมชนก็คือ ปูม้า รองลงมาก็คือ ปลา ปัจจุบันทรัพยากรทางทะเลมีปริมาณไม่มากเหมือนในอดีต หากนำไปเปรียบเทียบกับอดีตแล้วความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทะเลจะเหลืออยู่ในระดับร้อยละ 30 (ณรงค์ แจ่มอักษร, สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2557) ชาวประมงจึงมีรายได้ไม่แน่นอน รายได้เฉลี่ยของชาวประมงพื้นบ้านจึงอยู่ที่ 5,000-6,000 บาท แต่ก็ยังพอเป็นอาชีพที่หาเลี้ยงครอบครัวได้ ปัจจุบันการทำอาชีพประมงพื้นบ้านของชาวบ้านในบริเวณนี้ ได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมและความจำเป็น เนื่องจากทรัพยากรทะเลมีน้อยในขณะที่ทุกคนต้องการเหมือนๆ กัน การแก่งแย่งกันจึงเกิดขึ้น มีการปรับเปลี่ยนเครื่องมือเพื่อให้จับสัตว์น้ำให้ได้มากพอที่จะเลี้ยงดูครอบครัวได้ จากที่เคยหากินหรือออกเรือในระยะทางใกล้ๆ บริเวณชายฝั่ง ก็จำเป็นจะต้องออกเรือไปไกลจากชายฝั่งเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากบริเวณชายฝั่งมีการทำคอกหอยของกลุ่มผู้ประกอบการ โดยการปักหลักเขตคอกหอย ชาวบ้านจึงไม่สามารถเข้าไปวางอวน วางลอบบริเวณนั้นได้ เนื่องจากจะไปรบกวนและทำลายตัวหอย หรือวางอวนแล้วอวนจะไปติดกับเสาหลักหอยก็จะเกิดความเสียหายต่ออวนหรือเครื่องมือประมงได้ ชาวประมงส่วนใหญ่จึงเลี่ยงในการเข้าไปหากินในบริเวณพื้นที่คอกหอยเหล่านั้นเพื่อเลี่ยงปัญหาที่จะเกิดขึ้น เมื่อสภาพแวดล้อมและบริบทการประกอบอาชีพได้เปลี่ยนแปลงชาวประมงบางส่วนจึงได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต โดยการเปลี่ยนอาชีพจากที่เป็นชาวประมงเต็มตัว ได้เปลี่ยนไปยึดอาชีพอื่นในการหาเลี้ยงครอบครัวร้อยละ 20 ยังคงเหลือชาวบ้านที่ยังยึดอาชีพประมงมาจากบรรพบุรุษเหลืออยู่ประมาณร้อยละ 80 ของผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ที่ติดชายฝั่งทะเล นอกนั้นได้ประกอบอาชีพอื่นๆ เช่น สวนปาล์ม รับจ้างทั่วไป ค้าขาย ทอผ้า เป็นต้น

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ชาวประมงในพื้นที่บางส่วนจึงมีความตระหนักถึงความสำคัญในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทะเลให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ดังเดิม โดยร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง โดยจัดทำโครงการปกป้องและฟื้นฟูแหล่งอาหารรอบอ่าวบ้านดอน พยายามจัดทำธนาคารปู บ้านปลา รวมทั้งการปลูกป่าชายเลน เป็นต้น

3. อำเภอกำแพง

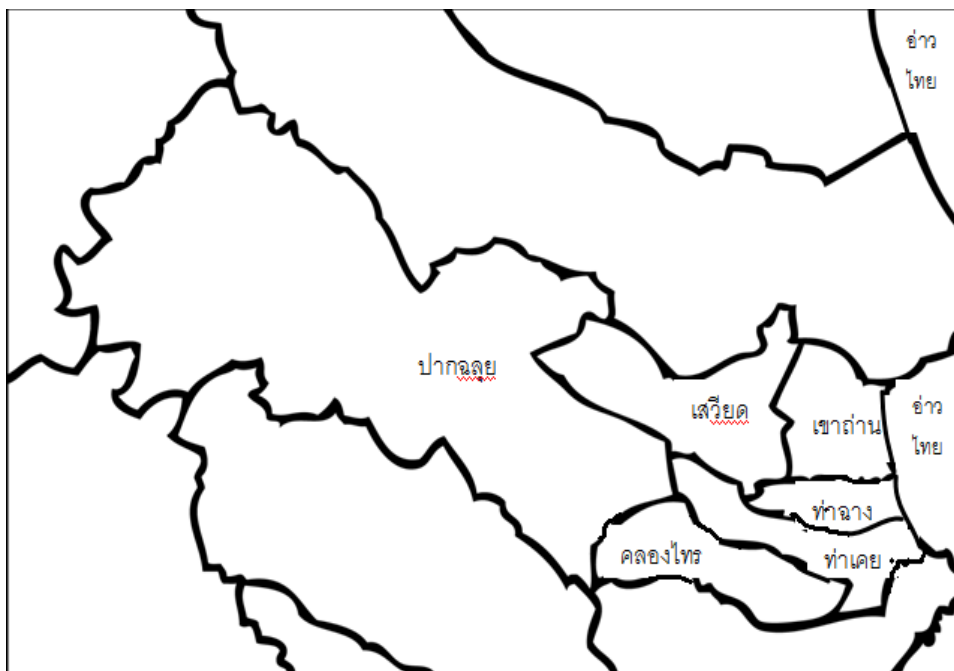
อำเภอกำแพง เป็นอำเภอขนาดเล็ก ห่างจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ประมาณ 40 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 39,306 ไร่ หรือ ประมาณ 1,167.70 ตารางกิโลเมตร มีประชากรจำนวน 26278 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลกำแพง, 2555) มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อำเภอไชยาทางด้านทิศเหนือ และติดต่อกับอำเภอบุณพินทางทิศใต้ ติดต่อกับอ่าวไทยทางด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอวิภาวดีและอำเภอสูษัราญ จังหวัดระนอง สภาพพื้นที่ของอำเภอกำแพงเป็นพื้นที่ลาดเทจากทิศตะวันตกไปสู่ชายฝั่งทะเลด้านทิศ

ตะวันออก บริเวณชายฝั่งทะเลเป็นป่าชายเลนผืนใหญ่ พื้นที่ป่าชายเลนท่าฉางมีเนื้อที่ประมาณ 6,000-7,000 ไร่ ประชากรในพื้นที่นี้จึงประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก

เดิมอำเภอท่าฉางอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอไชยา ต่อมาในปี พ.ศ. 2453 จึงได้ยกฐานะจากกิ่งอำเภอท่าฉางมาเป็นอำเภอท่าฉาง เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2481 จนถึงปัจจุบัน การเรียกชื่ออำเภอ "ท่าฉาง" มาจากการที่ในสมัยนั้นราษฎรจะต้องนำข้าวเปลือกที่ได้จากการทำนา มาเสียดเป็นค่าส่วย หรืออากร ให้กับรัฐบาล ทางรัฐบาลจึงต้องสร้างที่เก็บรักษาข้าวเปลือกเหล่านั้นขึ้น เรียกว่า "คุก" หรือ "ฉาง" ขึ้นบริเวณริมคลองเพื่อความสะดวกในการลำเลียงข้าวไปยังหัวเมืองต่าง ๆ ปัจจุบันอำเภอท่าฉาง แบ่งการปกครองออกเป็น 6 ตำบล ได้แก่ ตำบลท่าฉาง ท่าเคย คลองไทร เขาถ่าน เสวียด และปากฉลุย สำหรับสภาพภูมิประเทศของอำเภอท่าฉางนั้นเป็นพื้นที่เนินสูงสลับด้วยภูเขาซึ่งอยู่ในบริเวณพื้นที่ตำบลปากฉลุย ส่วนพื้นที่บริเวณตำบลเสวียด ท่าเคย คลองไทร จะเป็นพื้นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับการทำนา ซึ่งในอดีตท่าฉางเป็นแหล่งทำนาขนาดใหญ่แหล่งหนึ่ง จนเป็นที่มาของชื่อ "ท่าฉาง" และสวนยางพารา ส่วนพื้นที่ด้านทิศตะวันออก ได้แก่ ตำบลเขาถ่าน ท่าฉาง ท่าเคย เป็นพื้นที่ติดต่อกับทะเลอ่าวบ้านดอน สภาพพื้นที่เป็นชายฝั่งป่าชายเลน จึงเหมาะสำหรับการเกษตรและการประมง

จากสภาพพื้นที่ภูมิประเทศของอำเภอท่าฉาง จึงทำให้ชาวบ้านนิยมปลูกยางพารา ปาล์ม น้ำมัน และข้าว เป็นต้น ผลผลิตเหล่านี้จึงเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของอำเภอท่าฉาง ส่วนอาชีพอื่น ๆ ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ และการทำประมง มีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง โดยการทำนา กุ้งในพื้นที่บริเวณตำบลเขาถ่าน ตำบลท่าฉาง และตำบลท่าเคย และการทำประมงชายฝั่ง มีการเลี้ยงหอยแครง ปลากระพงขาว กุ้งทะเล และการเลี้ยงปลาน้ำจืดในบริเวณตำบลคลองไทร (ธณิศ สุธาธรรม, 2553) การทำประมงพื้นบ้านในอำเภอท่าฉาง มีการทำประมงในพื้นที่ 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลเขาถ่าน ตำบลท่าฉาง และตำบลท่าเคย พื้นที่ใน 3 ตำบลนี้เป็นพื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่มติดกับทะเลอ่าวไทย เป็นพื้นที่ป่าชายเลนน้ำเค็ม ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ติดอ่าวบ้านดอนมีการประกอบอาชีพการประมงพื้นบ้านประมาณ ร้อยละ 60 เช่น ชาวบ้านท่าฉาง บ้านท่าเคย และบ้านท่าพิกุล มีการทำประมงใน 2 ลักษณะ คือ ชาวบ้านโดยทั่วไปจะออกทะเลประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน โดยออกเรือหาปูม้า ปลา และกุ้ง สัตว์น้ำที่จับได้และสร้างรายได้ให้กับชาวประมง ก็คือ ปูม้า ปลาตก ปลาตุ๊ก และกุ้ง รายได้ที่ได้ไม่แน่นอน เนื่องจากทรัพยากรทะเลเริ่มน้อยลง และพื้นที่การทำมาหากินเริ่มมีจำกัด ชาวประมงจะต้องเสียเวลาขับเรืออ้อมคอกหอยที่เรียงรายอยู่ตามบริเวณชายฝั่งโดยต้องขับเรืออ้อมไปประมาณ 6-7 กิโลเมตร เพื่อให้เรือเข้าไปทำลายคอกหอยหรือลูกหอยเหล่านั้น อีกทั้งบริเวณที่เป็นคอกหอยจะไม่สามารถวางอวนหรือทำประมงได้ จึงต้องออกเรือไปไกลพอสมควร ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นในขณะที่ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ไม่ค่อยแน่นอน รายได้เฉลี่ยจึงอยู่ที่ประมาณ 8,000-10,000 บาท ต่อเดือน จึงต้องมีการประกอบอาชีพอื่นเสริม เช่น การเลี้ยงหอย ตัดลูกจาก ตัดใบจากขาย รับจ้างทั่วไป

เป็นลูกน้องเผ่าคอกหอย วางเบ็ด ชูตปูดำ หาปูเปี้ยวขาย ทั้งขายสดและการนำมาทำปูดองเพื่อขายให้กับแม่ค้า เป็นต้น ส่วนการทำประมงอีกแบบหนึ่งก็คือ การทำประมงชายฝั่งโดยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง คือ การทำคอกหอยเลี้ยงหอยแครงและการทำนากุ้ง การทำประมงในลักษณะนี้ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผู้ประกอบการหรือนายทุนที่มีทุนหมุนเวียนค่อนข้างมาก โดยการร่วมมือกับนายทุนภายนอก เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ เนื่องจากการทำประมงลักษณะแบบนี้จะต้องใช้ทุนจำนวนมาก เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายทั้งในเรื่องของค่าจ้างปักคอกหอยที่ปัจจุบันมีการปักคอกหอยขายในราคาไร่ละเป็นหมื่นบาท นอกจากนั้นก็จะเป็ค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานเผ่าคอกหอย การสร้างขนำ (บ้านกลางทะเล) เพื่อใช้สำหรับเผ่าคอกหอย เป็นต้น ดังนั้นตั้งแต่ปี 2530 ที่มีการขยายพื้นที่การเลี้ยงกุ้งกุลาดำทำให้พื้นที่ป่าชายเลนถูกบุกรุกเปลี่ยนแปลงสภาพเป็นบ่อเลี้ยงกุ้งถึงร้อยละ 80 สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวประมงพื้นบ้าน ชุมชนจึงได้เข้าไปช่วยเหลือดูแลป่าชายเลนจำนวนประมาณ 1,500 ไร่ ให้มีการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม (กลุ่มสนทนาบ้านท่าพิกุล ตำบลท่าฉางอำเภอท่าฉาง วันที่ 22 ธันวาคม 2556) ส่วนชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งอีกประมาณร้อยละ 40 ที่อยู่ในพื้นที่บ้านคชาธาร และบ้านคลองขุด ก็จะยึดอาชีพทำสวน เช่น สวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมัน เลี้ยงสัตว์ ทำนาทำไร่ เป็นต้น

ภาพที่ 4.7 แผนที่อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

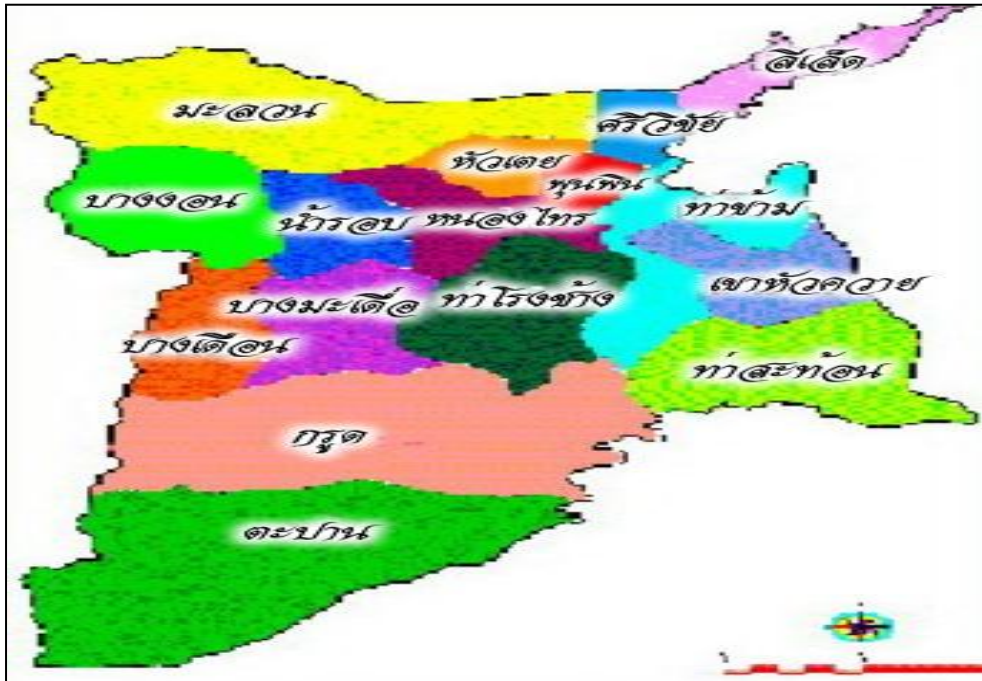
ที่มา : ปรับจาก เว็บไซต์ <http://commons.wikimedia.org/>

4. อำเภอพุนพิน

อำเภอพุนพิน ห่างจากตัวเมืองจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพียง 12 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่าง ๆ คือ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอท่าฉางและอำเภอไชยภูมิพิสัย ติดต่อกับอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานีและอำเภอบ้านนาเดิม ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเคียนซา ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอคีรีรัฐนิคมและอำเภอวิภาวดี มีจำนวนประชากร 89,901 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลลิเล็ด, 2555) ปัจจุบันอำเภอพุนพิน แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 16 ตำบล ได้แก่ ท่าข้าม ท่าสะท้อน ลิเล็ดบางมะเดื่อ บางเดือน ท่าโรงช้าง กู๊ด พุนพิน บางอน ศรีวิชัย น้ำรอบ มะลวน หัวเตย หนองไทร เขาหัวควาย และตะพาน อำเภอพุนพิน เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ เป็นแหล่งสะสมทางด้านวัฒนธรรม โบราณคดี และมีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่มาของชื่ออำเภอพุนพิน สันนิษฐานตามจดหมายเหตุของพ่อค้าชาวอาหรับและชาวจีนว่า ชาวอินเดียทางภาคใต้ที่ได้ติดต่อทำการค้าขายกันได้ติดต่อค้าขายด้วยเรือสำเภาแล้วเข้าพักที่ปากน้ำคีรีรัฐนิคม (คลองพุมดวง) และเรียกชื่อสถานที่พักสินค้าขนาดใหญ่นี้ว่า “พัน-พัน” หรือ “พาน-พาน” จึงสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากคำว่า “พัน-พัน” หรือ “พาน-พาน” ต่อมาเรียกเพี้ยนไปตามสำเนียงชาวเมืองจนกลายเป็นคำว่า “พุนพิน”

ต่อมาได้มีการปฏิรูปการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการจัดตั้งอำเภอพุนพินขึ้นใน พ.ศ. 2439 แล้วเปลี่ยนชื่อเป็น "อำเภอท่าข้าม" ในปี 2473 ทางราชการได้สั่งยุบอำเภอท่าโรงช้างมารวมกับ อำเภอท่าข้ามด้วย จนถึงปี พ.ศ. 2481 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอพุนพินอีกครั้งหนึ่งและในปี พ.ศ. 2523 ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมาสร้างใหม่ที่ หมู่ 3 ตำบลท่าข้ามจนถึงปัจจุบัน สำหรับวัดเก่าแก่ของอำเภอพุนพินมีอยู่ 2 วัด คือวัดเขาพระอานนท์และวัดเขาพระศรีวิชัย ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กันที่ตำบลศรีวิชัย สถานที่ตั้งเป็นเนินเขาติดกับฝั่งคลองพุนพิน โดยมีโบราณวัตถุแสดงให้เห็นว่าเป็นฝีมือสร้างในสมัยศรีวิชัย คือเทวรูปพระนารายณ์ สร้างด้วยศิลาแลงขนาดเท่าคน 1 องค์

สำหรับพื้นที่ที่ติดชายฝั่งทะเลของอำเภอพุนพินมีเพียงตำบลเดียว คือ ตำบลลิเล็ด มีพื้นที่ประมาณ 17,266 ไร่ หรือ 26.6 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำไหลผ่านและบางส่วนอยู่ติดกับทะเล ป่าชายเลน มีน้ำเค็มท่วมถึง เป็นพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้ประชากรที่อาศัยบริเวณที่ราบต่ำประกอบอาชีพทำสวนมะพร้าว ส่วนผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ติดกับทะเล ทำประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพ นอกจากอาชีพการทำสวนมะพร้าวและประมงพื้นบ้านแล้ว ในปัจจุบันยังมีการทำนาทุ้งร่วมด้วย (องค์การบริหารส่วนตำบลลิเล็ด, 2556)

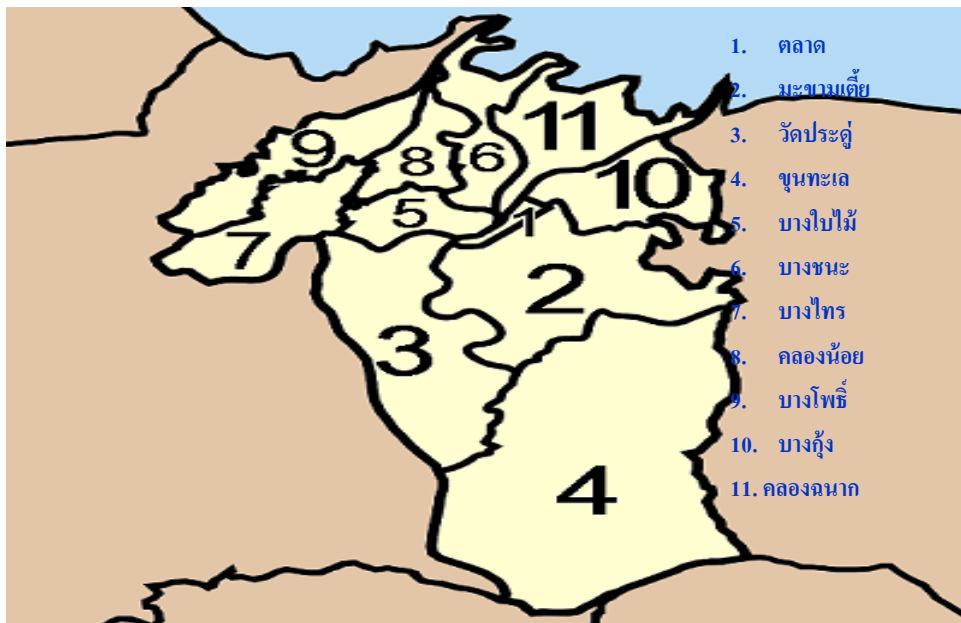

ภาพที่ 4.8 แผนที่อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี
ที่มา <http://www.learners.in.th/>

5. อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี

อำเภอเมืองเป็นอีกอำเภอหนึ่งของจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 231.810 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่น คือ ทิศเหนือ ติดกับอำเภอบ้านดอน ทิศใต้ติดกับอำเภอบ้านนาสารและอำเภอบ้านนาเดิม ทิศตะวันออกติดกับอำเภอกาญจนดิษฐ์ ทิศตะวันตกติดกับอำเภอพุนพิน และเนื่องจากอำเภอเมืองฯ มีแม่น้ำตาปีไหลผ่านจากทิศใต้ของอำเภอไปลงทะเลทางทิศเหนือที่อำเภอบ้านดอน จึงทำให้แบ่งพื้นที่ของอำเภอออกเป็น 2 ส่วน แบ่งออกเป็น 11 ตำบล คือ ฝั่งซ้ายเป็นที่ราบลุ่ม เป็นที่ตั้งของตำบลบางชนะ บางโพธิ์ บางใบไม้ บางไทร คลองน้อย และคลองฉนาก พื้นที่บริเวณนี้จึงเกิดคลองขึ้นเองตามธรรมชาติ หลายสายติดต่อกันเป็นร่างแห จึงเรียกกันว่า "คลองร้อยสาย" ส่วนฝั่งขวาของอำเภอเมืองเป็นที่ดอน พื้นที่บริเวณนี้เป็นแหล่งเศรษฐกิจหลักของอำเภอ และเป็นศูนย์กลางการปกครองของจังหวัดสุราษฎร์ธานี พื้นที่ฝั่งนี้จึงเป็นที่ตั้งของเทศบาลนครสุราษฎร์ธานี เทศบาลวัดประตู่ ตำบลขุนทะเล ตำบลตลาด และตำบลมะขามเตี้ย

ปัจจุบันอำเภอเมืองฯ มีประชากรทั้งหมด 171,266 คน (องค์การบริหารส่วนตำบล คลองฉนาก, 2555) อาชีพหลักของชาวอำเภอเมือง คือ การทำเกษตรกรรม ได้แก่ เลี้ยงสัตว์ ยางพารา มะพร้าว ชมพู่ กระท้อน ปาล์มน้ำมัน ฝรั่ง ทูเรียน และพืชผักอื่น ๆ ส่วนอาชีพรอง คือ การประมง และค้าขาย สำหรับอาชีพการประมง ประกอบด้วยการทำประมงน้ำจืด ประมง น้ำกร่อย และประมงน้ำเค็ม สำหรับการประมงพื้นบ้าน มีชาวบ้านเพียงบางส่วนที่อาศัยอยู่ใน บริเวณพื้นที่ในบางที่ยังคงยึดอาชีพตกกุ้ง และจับสัตว์น้ำ เพื่อเลี้ยงครอบครัว เนื่องจากปริมาณ สัตว์น้ำเริ่มน้อยลง

ภาพที่ 4.9 แผนที่อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี

ที่มา : <http://commons.wikimedia.org/>

สำหรับอำเภอเมืองมีพื้นที่ติดอ่าวบ้านดอนและยึดอาชีพการทำประมงพื้นบ้าน จำนวน 2 ตำบล ได้แก่ ตำบลบางชนะ และตำบลคลองฉนาก โดยเฉพาะตำบลคลองฉนากมีการ ทำประมงอย่างหนาแน่น ประชากรร้อยละ 80 ประกอบอาชีพการประมง ตำบลคลองฉนากอยู่ ห่างจากตัวจังหวัดสุราษฎร์ธานีเพียง 8 กิโลเมตร แบ่งเขตการปกครอง เป็น 8 หมู่บ้าน จำนวน ประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล มีจำนวน 7 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านคลองฉนาก หมู่ 2 บ้านตากแดด หมู่ 3 บ้านบางหมก หมู่ 4 บ้านสะบ้าย้อย หมู่ 5 บ้านทองหลวง หมู่ 6 บ้านบางกลา และหมู่ 8 บ้านศรีวัฒนาตาปี ส่วนหมู่ที่ 7 อยู่ในความ รับผิดชอบของเขตเทศบาลนครสุราษฎร์ธานี ชาวบ้านตำบลคลองฉนากส่วนใหญ่แล้วเป็นคนใน พื้นที่เกือบทั้งหมด ปัจจุบันมีจำนวน 770 ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 3,158 คน แยกเป็นชาย 1,558 คน หญิง 1,600 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลคลองฉนาก, 2556) สภาพพื้นที่ของตำบล

คลองฉนากเป็นที่ราบลุ่ม มีลักษณะเป็นเกาะแก่ง มีแม่น้ำจำนวน 12 สาย เป็นเส้นแบ่งอาณาเขตระหว่างหมู่บ้าน ได้แก่ แม่น้ำตาปี คลองฉนาก คลองชะบาย้อย คลองรี้ว คลองทองหลวง คลองทองหลวงน้อย คลองทองหลวงน้อยล่าง บางหุย บางกลา บางหมก บางหยี และคูหลวง บ้านเรือนต่าง ๆ จึงตั้งอยู่ใกล้กับแม่น้ำ ลำคลอง ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพการประมงพื้นบ้าน การทำประมงพื้นบ้านในพื้นที่บริเวณนี้มี 2 ลักษณะ คือ การทำประมงในคลอง โดยใช้อวน ลอบ และเรือประมงขนาดเล็ก และการทำประมงชายฝั่งทะเล โดยใช้เรือประมงขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ อวน ลอบกุ่ม ลอบหนอน จากการพูดคุยกับชาวประมงและผู้นำในพื้นที่ดังกล่าวทำให้ทราบว่า การทำประมงในพื้นที่นี้ได้มีการปรับเปลี่ยนไปจากเดิม เนื่องจากทรัพยากรทางทะเลเริ่มมีจำนวนน้อยลงจากเดิมมาก เนื่องจากมีการใช้เครื่องมือที่ทำลายล้างและทำลายระบบนิเวศทำให้สัตว์เล็กสัตว์น้อยไม่ทันได้เจริญเติบโต อีกทั้งพื้นที่บริเวณ 3,000 เมตร จากชายฝั่งที่เคยเป็นที่ทำมาหากินของชาวประมงในอดีตได้มีการจับจองเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล จึงทำให้ชาวประมงเหล่านี้ต้องออกเรือไปไกล ค่าใช้จ่ายจึงเพิ่มขึ้น ในขณะที่จำนวนสัตว์น้ำที่จับได้ลดน้อยลงจึงไม่คุ้มทุน ชาวประมงบางส่วนจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเอง จากที่เคยเป็นชาวประมงเต็มตัว ก็มีการทำงานอย่างอื่นเสริม เช่น คำขาย รับจ้างทั่วไป เป็นต้น สำหรับชาวบ้านบางส่วนที่มีเงินทุนก็ได้ปรับเปลี่ยนมาเลี้ยงปลากะพงขาวในกระชัง ซึ่งทำให้มีรายได้ประมาณ 40,000-50,000 บาท ต่อเดือน

6. อำเภอกาญจนดิษฐ์

อำเภอกาญจนดิษฐ์ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ห่างจากตัวจังหวัดเพียง 18 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 875.539 ตารางกิโลเมตร หรือ 616,875 ไร่ มีประชากร จำนวน 97,780 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลตะเคียนทอง, 2555) มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่าง ๆ คือทิศเหนือติดต่อกับอำเภอบ้านดอน ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี และอำเภอสีชล อำเภอหนองพิต้า จังหวัดนครศรีธรรมราช ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอดอนสัก ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอเมือง อำเภอนาสาร

เดิมอำเภอกาญจนดิษฐ์เป็นเมืองเก่า ชื่อ เมืองท่าทอง ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าตั้งขึ้นเมื่อใด แต่จากหลักฐานที่ได้พิมพ์ไว้ในหนังสืออักขราภิธานศรับท์ของหมอบรัดเลย์ ระบุว่า เมื่อ พ.ศ. 1588 เมืองท่าทองได้จัดตั้งขึ้นแล้ว ต่อจากนั้นในรัชกาลที่ 4 ได้ย้ายเมืองท่าทองไปตั้งที่บ้านดอน และยกฐานะเป็นเมืองจัตวาขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร และได้พระราชทานนามใหม่ว่า "เมืองกาญจนดิษฐ์" ปัจจุบันอำเภอกาญจนดิษฐ์ได้แบ่งการปกครองออกเป็น 13 ตำบล ได้แก่ ตำบลกาญจนดิษฐ์ พลายวาส ท่าทอง ท่าอุแท กรูด ตะเคียนทอง ทุ่งกง ท่าทองใหม่ ทุ่งรัง ป่าร้อน ช้างขวา ช้างซ้าย และคลองสระ ลักษณะภูมิประเทศทั่วไปเป็นที่ราบสลับกับลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อยถึงลูกคลื่นลอนชัน ส่วนด้านเหนือของอำเภอมีพื้นที่เป็นแถบชายทะเล จึง

เหมาะสำหรับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ พื้นที่ตอนกลางของอำเภอเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำนา และเพาะปลูก ส่วนพื้นที่ตอนในสุดของอำเภอเป็นที่ราบสูงและป่าเขา เหมาะแก่การทำสวนยางพารา และสวนผลไม้ อาชีพหลักของชาวอำเภอกาญจนดิษฐ์ มีอาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ 85 โดยการปลูกยางพาราเป็นอาชีพหลักโดยมีพื้นที่ปลูกยางพารา 148,038 ไร่ รองลงมาคือปาล์ม น้ำมันมีพื้นที่ปลูก 73,061 ไร่ นอกนั้นปลูกมะพร้าว กาแฟ สวนผลไม้ ค้าขาย และเนื่องจากมีพื้นที่บางส่วนเป็นชายฝั่งทะเล จึงมีการประกอบอาชีพประมง และทำการประมงชายฝั่ง เลี้ยงหอยแครง หอยนางรม และเพาะเลี้ยงประมงชายฝั่ง กลุ่มชาวบ้านที่ทำอาชีพประมง ได้แก่ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณชายฝั่งทะเล ได้แก่ ตำบลกระแตะ ท่าทองใหม่ (พื้นที่ร้อยละ 70 ของตำบลเป็นที่ราบชายฝั่ง) ท่าทอง พลายวาส และตำบลตะเคียนทอง (พื้นที่มากกว่าร้อยละ 70 ของตำบลเป็นที่ราบชายฝั่ง) ปัจจุบันพื้นที่ที่เป็นที่ราบชายฝั่ง ทำการเลี้ยงกุ้ง หอยนางรม หอยแครง ตลอดแนวชายฝั่ง สำหรับการทำประมงในอำเภอกาญจนดิษฐ์ เป็นการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ มีการนำเทคโนโลยีเพิ่มออกซิเจนในการเลี้ยงแบบหนาแน่น การให้อาหารด้วยเรือลากเป็นต้น อาชีพการเลี้ยงสัตว์น้ำเหล่านี้เป็นอาชีพที่สร้างรายได้และสร้างชื่อเสียงให้กับอำเภอกาญจนดิษฐ์มากที่สุด เนื่องจากกาญจนดิษฐ์มีพื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมากที่สุดของจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีพื้นที่ติดต่อกับอ่าวบ้านดอนถึง 5 ตำบล ทำให้มีพื้นที่ชายฝั่งทะเล ยาวติดต่อกันเป็นระยะทาง 26 กิโลเมตร การเพาะเลี้ยงชายฝั่งและธุรกิจต่อเนื่องจากการประมง จึงสร้างรายได้ให้กับอำเภอกาญจนดิษฐ์มากที่สุด โดยเฉพาะการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ หอยนางรม และหอยแครง มีการทำประมงชายฝั่ง ด้วยเครื่องมือขนาดเล็ก เช่น อวนลากคานถ่าน อวนรุน และอวนลอยปู นอกจากนี้ ยังมีการเลี้ยงปลาในกระชัง ในบริเวณ 2 ตำบล คือ ตำบลท่าทอง และท่าทองใหม่

เนื้อแข็งงอกขึ้นเต็มในบริเวณพื้นที่นี้ หรือ ชื่อ "ดอนสัก" อาจจะมาจากการที่พื้นที่ดอนสักในอดีตเป็นที่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด จึงมีการเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า "ดอนสัตว์" ต่อมาจึงเรียกเพี้ยนมาเป็น "ดอนสัก" จนถึงปัจจุบัน ส่วนชื่อเรียก ชลคราม สันนิษฐานว่า น่าจะมาจากการที่น้ำในคลองครามเป็นสีเขียว หรือเต็มในบริเวณนี้จะผักครามขึ้นเต็มไปหมด

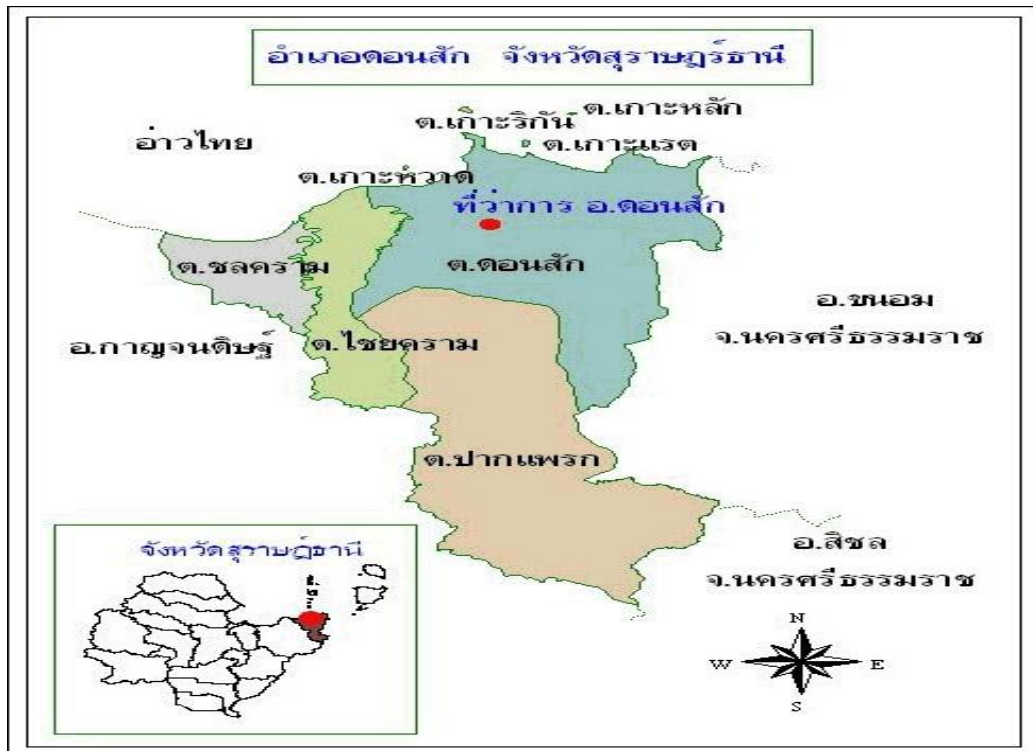
ปัจจุบันอำเภอดอนสัก แบ่งการปกครองออกเป็น 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลดอนสัก ชลคราม ไชยคราม และปากแพรก ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอดอนสัก เป็นแนวภูเขาสูงทอดตัวยาวไปทางชายฝั่งทะเลตอนเหนือ ตอนใต้และตะวันออก พื้นที่ตอนกลางและตะวันตกของอำเภอเป็นที่ราบลุ่ม ส่วนพื้นที่ตอนบนเป็นที่ราบชายฝั่งทะเล มีความยาวประมาณ 23 กิโลเมตร มีพื้นที่ติดต่อกับแนวยาวใน 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลดอนสัก ชลคราม และไชยคราม ชาวบ้านในบริเวณนี้จึงประกอบอาชีพการประมง และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ซึ่งในปัจจุบันเริ่มมีจำนวนลดน้อยลงไปจากเดิมเนื่องจากปริมาณสัตว์น้ำในปัจจุบันได้ลดน้อยลง และสืบเนื่องจากชุมชนมีการขยายตัว จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น สัตว์น้ำที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็ค่อยลดน้อยลง ชาวบ้านบางส่วนจึงทำอาชีพประมงควบคู่กับการทำอาชีพอื่น เช่น การทำสวนยางพารา ไร่ปาล์ม น้ำมัน ทำนา เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย เป็นต้น

อำเภอดอนสักมีป่าชายเลนขนาดใหญ่ โดยแต่เดิมมีประมาณ 18,000 ไร่ ได้ถูกทำลายโล่งเตียนทั้งหมดจากการบุกรุกทำนาทุ่งของนายทุน ต่อมาชุมชนได้ฟื้นฟูป่าชายเลนขึ้นมาใหม่ ปัจจุบันมีอยู่ประมาณ 14,000 ไร่ (วิไล นวลมุสิก, สัมภาษณ์ วันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2557) จึงเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำขนาดใหญ่ที่ส่งผลต่อความสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำในอ่าวบ้านดอน ป่าชายเลนดอนสักในปัจจุบันไม่ใช่ป่าชายเลนผืนเดิมแต่เป็นป่าชายเลนผืนใหม่ที่ชุมชนร่วมกันฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน นำโดยผู้ใหญ่วิไล นวลมุสิกที่ชักชวนชาวประมงให้ปลูกป่าขึ้นมาใหม่ เนื่องจากป่าชายเลนผืนเดิมถูกทำลายอย่างย่อยยับโล่งเตียนเพื่อทำนาทุ่งของนายทุนนอกพื้นที่ ตลอดจนการสัมปทานไม้ในป่าชายเลนที่ดำเนินการมาก่อนหน้า ส่งผลกระทบต่อแหล่งเพาะพันธุ์และแหล่งอาหารของสัตว์น้ำ ชุมชนต้องใช้เวลาอยู่หลายปีในการปลูกป่าขึ้นมาใหม่ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานของรัฐบางหน่วยงาน เช่น กรมป่าไม้ ผู้ว่าราชการจังหวัดในยุคนั้น รวมทั้งนักศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชุมชนอำเภอดอนสักจึงมีป่าชายเลนผืนใหม่บนพื้นที่เดิมให้เห็นในปัจจุบัน

พื้นที่ที่ยังมีการยึดอาชีพประมงพื้นบ้านอย่างหนาแน่น เช่น ชาวบ้านในหมู่บ้านเกาะแรต ตำบลดอนสัก ซึ่งห่างจากแหลมลิ้น และถนนสายดอนสัก-ขนอม ประมาณ 500 เมตร และห่างจากตัวจังหวัดสุราษฎร์ธานี ประมาณ 60 กิโลเมตร ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บนเกาะแรตเดิมแล้วเป็นชาวไทยมุสลิมและชาวไทยเชื้อสายจีนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานเนื่องจากเกาะแรตมีสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับหลบฝน และเหมาะสำหรับการทำประมง ต่อมา มีชาวบ้านจากพื้นที่

ข้างเคียง ได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานทำมาหาเลี้ยงชีพที่หมู่บ้านเกาะแรต จึงเกิดเป็นชุมชนที่ใหญ่ขึ้น เดิมผู้ที่อาศัยอยู่บนเกาะแรตยึดอาชีพเลี้ยงหมูและทำการประมงควบคู่กันไป อาชีพการเลี้ยงหมู เริ่มขยายเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลให้ชาวไทยมุสลิมเริ่มทยอยย้ายออกไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อื่น และเมื่อมีการเลี้ยงหมูไปเรื่อย ๆ จึงทำให้น้ำบริเวณเกาะแรตเริ่มส่งกลิ่นรบกวน ชาวบ้านจึงได้ค่อย ๆ ทยอยเลิกเลี้ยงหมู แล้วมาประกอบอาชีพทำการประมงและอาชีพอื่น ๆ แทน ชาวเกาะแรต ร้อยละ 85 เป็นคนไทยเชื้อสายจีน ปัจจุบันบ้านเกาะแรตมีจำนวนชาวบ้านอาศัยอยู่ 84 ครัวเรือน มีประชากร จำนวน 349 คน ผู้คนที่อาศัยอยู่ในเกาะแรตจริง ๆ มีเพียง 200 กว่าคน เนื่องจากผู้คนบางส่วนได้ออกไปศึกษาและประกอบอาชีพอื่นในตัวเมือง ชาวบ้านเกาะแรตมีการทำประมงประมาณร้อยละ 80-90 นอกนั้นประกอบอาชีพรับจ้าง และค้าขาย ลักษณะการทำประมงในพื้นที่เกาะแรตจะเป็นลักษณะการทำประมงพื้นบ้านแบบเต็มตัว ชาวประมงที่นี่มีสภาพความเป็นอยู่ที่ไม่ต่างไปจากเดิมมากนัก ยังคงมีลักษณะของชุมชนชาวประมงอย่างเต็มตัวและมีการรวมกลุ่มกันอย่างหนาแน่น จึงไม่มีปัญหาในเรื่องการบุกรุกพื้นที่หรือการจับจองพื้นที่ทะเลเป็นของส่วนบุคคล และชาวประมงได้รวมกลุ่มรักษาพื้นที่สาธารณะ 3,000 เมตร จากชายฝั่งไว้เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับทำกินร่วมกัน จึงไม่มีปัญหาการจับจองพื้นที่ทำคอกหอย ทรัพยากรทางทะเลจึงค่อนข้างอุดมสมบูรณ์กว่าอำเภออื่น ๆ ในจำนวนทั้ง 7 อำเภอ แต่ทั้งนี้ชาวประมงในพื้นที่เหล่านี้ก็ยังมีจิตสำนึกในการร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเล โดยการพยายามจัดตั้งธนาคารปูม้า การรณรงค์ไม่ให้ใช้เครื่องมือที่ทำลายล้าง การปล่อยสัตว์น้ำขนาดเล็กที่ติดอวนมา รวมทั้งให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐในการอนุรักษ์

เนื่องจากอ่าวบ้านดอนเป็นอ่าวที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในภาคใต้ มีความยาวของแนวชายฝั่งประมาณ 120 กิโลเมตร มีลักษณะเป็นท้องกะทะ รับน้ำจากแม่น้ำลำคลองน้อยใหญ่ 11 สาย เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์จากตะกอนปากแม่น้ำต่าง ๆ ที่ไหลลงสู่อ่าวบ้านดอน โดยเฉพาะแม่น้ำตาปี-พุมดวง มีแนวป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้บริเวณนี้เป็นแหล่งเพาะสัตว์น้ำวัยอ่อนหลายชนิด เช่น หอยนางรม หอยแครง และหอยอื่น ๆ รวมถึงเป็นแหล่งอาศัยของปลา ปู กุ้งหลายชนิด ซึ่งกล่าวได้ว่า อ่าวบ้านดอนเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์สูงที่สุดแห่งหนึ่งของภาคใต้ และเป็นพื้นที่ที่มีระบบนิเวศทางทะเลที่หลากหลายมากที่สุดอีกแห่งหนึ่งของประเทศไทย จึงเป็นศูนย์รวมของความอุดมสมบูรณ์ แหล่งรวมความหลากหลายในระบบนิเวศทางทะเล เช่น ป่าชายเลน หญ้าทะเล และปะการัง ทั้งยังเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของสัตว์น้ำและเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำวัยอ่อนนานาชนิด จึงทำให้ยังคงมีปริมาณสัตว์น้ำหลงมากและเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ความสำคัญของอ่าวบ้านดอนทำให้คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2543 ให้อ่าวบ้านดอนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ (ประวิณ จุลภักดี ประธานมูลนิธิป่า-ทะเลเพื่อชีวิต, 2556)

ภาพที่ 4.11 แผนที่อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี
ที่มา <http://donsak.suratthani.doae.go.th/>

วิธีการทำประมงในอ่าวบ้านดอน

เนื่องจากอ่าวบ้านดอนเป็นอ่าวขนาดใหญ่ ที่มีพื้นที่ครอบคลุม 7 อำเภอ และมีแนวชายฝั่งทะเลที่ยาวมากถึง 120 กิโลเมตร อีกทั้งเป็นพื้นที่ที่มีทำเลที่ตั้งที่ได้เปรียบเนื่องจากทิศเหนือมี แหลมชุยและทิศใต้มีแหลมคุ้งหมอ เกาะสมุยและเกาะพะงัน และหมู่เกาะอ่างทอง ช่วยกำบังคลื่นลมทำให้อ่าวบ้านดอนเหมาะที่จะเป็นแหล่งเพาะทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ อีกทั้งยังมีแหล่งน้ำที่สำคัญ เช่น อ่าวบ้านดอน และคลองอีกกว่า 11 สาย ที่นำน้ำจืดและพัดพาตะกอนไหลมารวมกัน ส่งผลให้น้ำบริเวณอ่าวบ้านดอนมีความเค็มที่เหมาะสมสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและการขยายพันธุ์ของสัตว์น้ำ อีกทั้งตลอดแนวชายฝั่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าชายเลน เต็มไปด้วยต้นแสม ลำพู ถั่ว โกงกาง ตม ลำแพน ปักปรง เป็นต้น จึงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการอนุบาลสัตว์น้ำ และจากการสัมภาษณ์คนในพื้นที่ดั้งเดิมแล้วได้ความว่า "ในสมัยก่อน อ่าวบ้านดอนเป็นแหล่งอนุบาลปลาและสัตว์น้ำที่มีความสมบูรณ์ โดยเฉพาะปลากะพง ปลากะบอก มีมากถึงขนาดที่เวลาจะทำกับข้าวแค่ลงมาใต้ทุนบ้านก็สามารถตีหัวปลาแล้วนำขึ้นบ้านไปประกอบอาหารได้เลย หรือเวลาจะออกไปหาปลา หากุ้ง แค่เอามือจับลงไปใต้น้ำถ้าติดกุ้งมาประมาณ 2-3

ตัว ก็แสดงว่าบริเวณนั้นมีกุ้งหรือสัตว์น้ำเยอะมากสามารถวางอวน หรือทอดแหได้เลย การออกเรือหาปลาในสมัยก่อนไม่ต้องออกทะเลไปไกลมาก แค่ออกเรือไปบริเวณคลองป่าชายเลน ประมาณ 1 ชั่วโมง ก็สามารถหาปลาได้ประมาณ 1 หาบ (สนทนากลุ่มบ้านเฉงอะ ตำบลตะเคียนทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์, วันที่ 24 พฤศจิกายน 2556) ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของนายวิไล นวลมุสิก ซึ่งเป็นประจักษ์ชาวบ้านอำเภอดอนสักและประธานเครือข่ายอ่าวบ้านดอนอำเภอดอนสัก ที่ได้เล่าให้ฟังว่า การทำประมงของชาวบ้านในสมัยก่อนทำได้ง่ายมากแค่ออกเรือไปเพียง 5-10 นาที ก็สามารถหาปลาหรือปูได้แล้ว บริเวณน้ำตื้นจะชุกชุมไปด้วยกุ้ง หอย ปู ปลา ส่วนบริเวณน้ำลึกจะมีปลานานาพันธุ์ชุกชุม เมื่อประมาณ 50 ปี ที่ผ่านมามีพื้นที่ รอบๆ บริเวณชายฝั่งอ่าวบ้านดอนตำบลดอนสัก ชาวประมงสามารถหาแมงดาทะเล (แมงดาหางเหลี่ยม) และปูแสมซึ่งมีอยู่เต็มบริเวณชายฝั่ง มีมากจนสามารถจับได้ด้วยมือเปล่า ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงส่วนใหญ่จะประดิษฐ์ขึ้นเองภายในครัวเรือน เช่น โป๊ะ เบ็ดราว อวนลอยชั้นเดียว (อวนรุ่งเรือง) โดยคนในครอบครัวและหาได้ภายในท้องถิ่น (วิไล นวลมุสิก, สัมภาษณ์ 10 ธ.ค. 2556) เครื่องมือที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือที่ชาวประมงพื้นบ้านประดิษฐ์ขึ้นมาเองด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ กระดานถีบ สวิง เบ็ดราว แห ไซดักปลาตุกทะเล อวนจับปลากระบอก แร้วปู แชนงแลง ดันจมปลาไหล ตะขอเกี่ยวปู ยอ อวนรุนเท้า โพงพาง (โม) ชั่งปลา โป๊ะ ราววัย กุ้ง ปรำ (หรั้ม) เป็นต้น (ประเสริฐ ชัญจรณ์, สัมภาษณ์ 5 ม.ค. 2557) และหลักฐานที่บ่งบอกได้ว่าบริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรทางทะเลอีกอย่างหนึ่ง คือ การที่เจอกระดูกปลาพะยูนที่ในบริเวณพื้นที่อ่าวบ้านดอน จากการพิสูจน์หลักฐานปรากฏว่าเป็นปลาพะยูนที่ตายมาแล้วประมาณ 100 กว่าปี มีน้ำหนักถึง 500 กิโลกรัม และมีการเจอปลาพะยูนที่ปากน้ำท่าทองติดอวนมาตาย และในท้องมีลูกปลาที่กำลังจะเกิดในอีก 12 วัน สิ่งเหล่านี้บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลในบริเวณพื้นที่อ่าวบ้านดอนได้เป็นอย่างดี

การดำเนินชีวิตของชาวบ้านในสมัยก่อนเป็นลักษณะการพึ่งพาอาศัยกัน ลักษณะการค้าขายหวังกำไรนั้นมีน้อยมาก ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะการแลกเปลี่ยนกัน เช่น คนในหมู่บ้านใกล้เคียงที่ไม่ได้ทำประมงจะนำข้าวสารมาแลกกะปิ แลกกุ้ง หอย ปู ปลา บางหมู่บ้านทำน้ำตาลโตนด (น้ำตาลแว่น) แล้วนำมาแลกเปลี่ยนแลกกะปิ กับหมู่บ้านที่ทำประมง เป็นลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน ส่วนชาวประมงที่หาปลามาได้มากก็จะนำมาทำปลาเค็ม กุ้งแห้ง หอยดอง และทำกะปิ เป็นต้น สมัยก่อนเนื่องจากทรัพยากรเหล่านี้มีค่อนข้างมาก จึงไม่ค่อยมีการซื้อขายภายในหมู่บ้านกันเองเนื่องจากทุกบ้านสามารถหาได้ไม่จำเป็นต้องไปซื้อของใคร หากหาได้มากก็จะใช้วิธีการถนอมอาหารเก็บไว้กินไว้ใช้ และนำไปขายในหมู่บ้านที่ไม่ติดชายฝั่งทะเล สมัยก่อนปูเปรี้ยว (ปูแสม) ขายอยู่ที่ราคา 6-10 ตัว ต่อ 1 บาท หรือประมาณ 6 ตัว แต่แถมให้อีกประมาณ 3-4 ตัว แต่ปัจจุบันตัวละประมาณ 10 บาท หรือกิโลกรัมละ 50-80 บาท (20-25 ตัว ต่อกิโลกรัม) สมัยก่อนกุ้งกะปิ (กุ้งเคย) ชุกชุมที่สุด ชาวบ้านจึงนิยมนำมาทำ

กะปิ ปัจจุบันกะปิจึงเป็นสินค้าที่สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในอำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอท่าฉาง และอำเภอใกล้เคียง โดยเฉพาะปูม้าซึ่งถือว่าเป็นสัตว์เศรษฐกิจอันดับหนึ่งของอำเภอกาญจนดิษฐ์ และอำเภอดอนสัก ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2460 เริ่มมีการทำประมงกุ้งเคยเพื่อไว้บริโภคภายในครัวเรือนและทำเป็นของฝากญาติพี่น้อง โดยใช้อวนตาถี่ (อวนวะ) ที่ใช้แค่แรงงานคน การทำกุ้งเคยเริ่มทำขายเป็นอาชีพมากขึ้น จนกระทั่ง พ.ศ. 2500 เริ่มมีการพัฒนาเป็นเครื่องยนต์ 2 สูบ ทำให้ชาวประมงเริ่มมีรายได้ดีขึ้น ชาวประมงจึงหันมาทำอวนรุนเคยกันมากขึ้น และเริ่มเปลี่ยนเครื่องมือเป็นแหอวนตาถี่ เมื่ออาชีพการจับกุ้งเริ่มเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ ชาวบ้านจึงได้ยึดเป็นอาชีพหลักแล้วก็เริ่มเปลี่ยนเครื่องมือเพื่อให้สามารถจับกุ้งได้มากขึ้น โดยเน้นการใช้เรืออวนรุนขนาดใหญ่ เป็นอวนในล่อนใน ปี 2505

ต่อมาเริ่มมีการทำประมงอวนรุน ส่งผลให้การทำประมงเรืออวนกุ้ง และอวนรุนเคยเริ่มน้อยลง อวนรุนเคยที่ใช้แค่แรงงานคนก็เริ่มมีการพัฒนาเป็นเครื่องยนต์สี่สูบที่ทำให้ชาวประมงเริ่มมีรายได้ดีขึ้น ชาวประมงจึงหันมาทำอวนรุนเคยกันมากขึ้น ต่อมาใน พ.ศ. 2516-2540 ได้เปลี่ยนจากเครื่องยนต์ 2 สูบ เป็น 4 สูบที่ทำให้สามารถจับกุ้งได้มากขึ้น ร่วมกับการทำนากุ้งแบบธรรมชาติ เนื่องจากอาชีพการทำนากุ้งเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับผู้ประกอบการเป็นอย่างมาก ใน พ.ศ. 2540 เริ่มมีนายทุนหรือผู้ประกอบการทำนากุ้งเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากกำไรต่อบ่ออยู่ที่ประมาณ 2-3 ล้าน ผู้ที่พอจะมีทุนจึงได้มุ่งที่จะทำนากุ้งเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อมีการทำนากุ้งมากขึ้นก็ส่งผลให้น้ำเริ่มเสียเนื่องจากผู้ประกอบการบางส่วนที่ไม่มีความรู้หรือไม่ได้ตระหนักถึงผลเสียของการปล่อยน้ำจากนากุ้งลงสู่มแม่น้ำลำคลอง สุดท้ายน้ำเสียเหล่านี้ก็ไหลลงสู่ทะเลอ่าวบ้านดอน เมื่อน้ำเริ่มเสียส่งผลให้สัตว์น้ำเริ่มมีจำนวนน้อยลง การจับกุ้งเคยที่เคยสร้างรายได้ให้กับชาวประมงพื้นบ้านก็เริ่มจับได้ในปริมาณน้อยลงเช่นกัน จนกระทั่ง พ.ศ. 2543 การทำนากุ้งก็เริ่มประสบกับปัญหาโรค หัวเหลือง จุดแดง กุ้งตาย ทำให้ผู้เลี้ยงขาดทุน แต่ผู้ประกอบการก็มีความพยายามที่จะเลี้ยง จากที่ได้ผลผลิต 1 ตัน ต่อ 1 ไร่ ก็พยายามเลี้ยงให้ได้ 2-3 ตัน ต่อ 1 ไร่ เมื่อเป็นเช่นนี้ ปัญหาต่าง ๆ ก็ทยอยเข้ามา ทั้งเรื่องของน้ำเสียไหลลงสู่มแม่น้ำลำคลอง อีกทั้งยังมีปัญหาเรื่องต้นทุนค่าใช้จ่ายสูง ค่าเงินบาทเพิ่ม ต้นทุนการผลิตสูง ประกอบกับเป็นช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่ ผู้ประกอบการหรือนายทุนก็เริ่มมีปัญหา ส่วนชาวประมงพื้นบ้านก็เริ่มมีปัญหาคอกหอยบุกรุกพื้นที่ทำให้ชาวบ้านเหลือพื้นที่ในการทำมาหากินน้อย ประกอบกับทรัพยากรป่าชายเลนเริ่มเสื่อมโทรมเนื่องจากน้ำเสียจากบ่อกุ้งและการเริ่มใช้เครื่องมือทันสมัยในการทำประมง การประกอบอาชีพประมงเรืออวนรุนเคยลดน้อยลงจากเดิม กุ้งเคย ปู ปลา ลดลงไปอย่างรวดเร็ว การทำนากุ้งก็เริ่มประสบกับปัญหาโรค หัวเหลือง จุดแดง กุ้งตาย ทำให้ผู้เลี้ยงขาดทุน จึงเริ่มหันมาทำเรืออวนรุนอีกครั้ง แต่การทำเรือรุนกุ้งเคย ก็ยังมีปัญหาเรื่องต้นทุนค่าใช้จ่ายสูง ปัญหาคอกหอยบุกรุกพื้นที่ทำให้ชาวบ้านเหลือพื้นที่ในการทำมาหากินน้อย ประกอบกับทรัพยากรป่าชายเลนเริ่ม

เสื่อมโทรมเนื่องจากน้ำเสียจากบ่อกุง ส่งผลให้การประกอบอาชีพประมงเรืออวนรุนเคยลดน้อยลงจากเดิม ชาวประมงบางส่วนหันไปประกอบอาชีพรับจ้าง ค่าขาย ตัดไปจากลูกจากขาย ลอยอวน วางเบ็ด ขุดปูดำ หาปูเปี้ยว และรับจ้างเป็นลูกน้องเฝ้าคอกหอยให้กับนายทุน บ้างก็เลี้ยงหอยแครงเสริมเป็นต้น ที่เป็นเช่นนี้สืบเนื่องมาจากหลายสาเหตุ แต่สาเหตุหลัก คือ การที่ชาวบ้านไม่มีอ่าวหรือทะเลที่จะทำกินอย่างอิสระเหมือนเมื่อก่อน ทั้งที่ทะเลหรืออ่าวบ้านดอนเป็นแหล่งทำมาหากินของสาธารณชน แต่ปัจจุบันทะเลกลับมีเจ้าของไม่เหลือที่ทำกินให้กับชาวบ้านอีกต่อไป ที่เป็นเช่นนี้เริ่มมาจากการที่เริ่มมีชาวบ้านหัวใสบางคนได้ไปปักเขตแดนเพื่อครอบครองชายฝั่งทะเลเพื่อใช้ในการเลี้ยงกุ้ง หอย ปู ปลา ในกระชัง ทำให้มีรายได้เป็นกอบเป็นกำ ชาวบ้านคนอื่น ๆ จึงได้ทำตาม ๆ กัน จนกระทั่งทะเลรอบ ๆ บริเวณนี้เริ่มมีเจ้าของ ทำให้ชาวบ้านทั่วไปที่ไม่ได้ไปจับจองต้องออกเรือไปหากินในที่ไกล ๆ สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวประมงคนอื่น ๆ เนื่องจากชาวประมงส่วนใหญ่แล้วมีเพียงเรือประมงขนาดเล็ก ที่ไม่สามารถออกเรือไปทำมาหากินได้ไกลมากนัก อีกทั้งอุปกรณ์การจับสัตว์น้ำมีแค่เพียง แห อวน เบ็ดเท่านั้น จึงทำให้จับสัตว์น้ำได้เพียงน้อยนิด ต่อมาเมื่อมีการจับจองกันมากขึ้น การมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียนั้นก็เริ่มมีมากขึ้น จึงมีกลุ่มผู้มีอิทธิพลร่วมกับกลุ่มทางราชการเห็นว่า การจับจองพื้นที่สาธารณะเหล่านี้ไม่ถูกต้อง จึงมีการประชุมชาวบ้านให้ยกเลิกการจับจองพื้นที่เหล่านี้ ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงได้ยกเลิกการจับจองพื้นที่ในทะเล แต่ก็มีชาวบ้านบางส่วนที่ไม่ยอมยกเลิกยังคงใช้กรรมสิทธิ์ของตนเองต่อไป แต่สุดท้ายแล้วก็ต้องขายกรรมสิทธิ์เหล่านี้ให้กับนายทุนหรือผู้มีอิทธิพล ปัจจุบันพื้นที่บริเวณรอบอ่าวบ้านดอนจึงมีเจ้าของโดยกลุ่มนายทุนเข้าจับจองปักเขตแดนทำ คอกหอย โดยปักหลักหอยทำมาหากินอย่างเป็นลำเป็นสัน โดยที่ชาวบ้านเดิมที่เคยเข้าครอบครองหรือเคยใช้เป็นพื้นที่ในการทำมาหากินไม่สามารถเข้าไปทำมาหากิน ไม่สามารถเข้าไปเหวี่ยงแห วางอวน วางเบ็ดเหมือนเดิมได้อีกต่อไป แต่ถึงอย่างไรก็ตามนายทุนเหล่านี้ก็จะไม่สามารถทำงานได้สำเร็จหากไม่มีแรงงานจากกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ ที่เป็นกลไกสำคัญในการดำเนินกิจการให้ โดยกลุ่มนายทุนได้มีการจ้างชาวบ้านบางส่วนในพื้นที่ในการเฝ้าคอกหอย ดูแลกระชังปลา ทำงานในเรือประมง และคอยอำนวยความสะดวกให้กับตนเอง ปัจจุบันชาวประมงในพื้นที่บางส่วนได้ทยอยเลิกอาชีพการประมงแล้วหันมาประกอบอาชีพอื่น ๆ เรียงตามลำดับมากไปน้อย โดยเริ่มตั้งแต่อาชีพ รับจ้างทั่วไป ไม่มีอาชีพ ค่าขาย ทำสวน ปศุสัตว์ รับราชการ พนักงานบริษัท พนักงานรัฐวิสาหกิจ และทำนาบ้างเล็กน้อย แต่ที่น่าสังเกตจะเห็นว่าชาวบ้านในพื้นที่อ่าวบ้านดอน เช่น ตำบลคลองฉนากมีผู้ไม่มีอาชีพมากเป็นอันดับสองรองจากอาชีพรับจ้างทั่วไป การที่ชาวบ้านทยอยเลิกอาชีพประมงมาจากหลาย ๆ สาเหตุ โดยเริ่มตั้งแต่เหตุผลการแบกภาระในด้านค่าใช้จ่ายในการออกเรือแต่ละครั้งอยู่ที่ประมาณ 1800-2000 บาท ส่วนค่าจ้างลูกน้องคนละ 300 บาท สัตว์น้ำที่จับได้ก็น้อย จึงไม่คุ้มทุนบางครั้งไม่ได้กุงหอยปูปลากลับมาเลยหรือได้แต่น้อยมาก จึงต้องกลับมาด้วยเรือเปล่า พร้อมกับการแบกภาระค่าใช้จ่ายทั้งค่าน้ำมันและค่าจ้างลูกน้อง อีกปัญหาหนึ่งก็คือ การขาดแคลนคนงานในการออกเรือประมง ชาวประมงส่วน

ใหญ่จะเป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง ต้องการการทำงานที่อิสระ ไม่อยากเป็นลูกจ้างหรือลูกน้องใคร อยากทำงานส่วนตัว อยากออกรือด้วยตนเอง การที่จะต้องไปเป็นลูกน้องคอยรับคำสั่งจากคนในพื้นที่เดียวกันหรือคนในระดับเดียวกันอาจจะยอมรับไม่ได้ แต่จะยอมรับการออกคำสั่งจากนายทุนหรือผู้ที่มีอิทธิพลมากกว่า จึงทำให้ขาดแคลนแรงงานทั้งที่ จริง ๆ แล้วแรงงานมีอยู่อย่างเหลือเฟือ ชาวบ้านที่มีทุนน้อยบางรายจึงจำต้องเลิกอาชีพออกรือประมง บางรายจึงต้องขายเรือประมง แล้วหันมารับจ้างคนอื่นแทนการเป็นนายจ้าง แต่ก็ยังต้องแบกภาระในการจ่ายภาษีเรือให้กับรัฐบาลมาตลอด เนื่องจากยังเก็บเรือประมงเหล่านั้นไว้เพียงแต่ไม่ได้นำออกมาทำมาหากินเท่านั้นเอง

ปัจจุบันเครื่องมือประมงที่ยังมีใช้อยู่ทั่วไป ประกอบด้วยเรือประมง อวน ลอบกุ้ง ลอบหนอน หรือลอบงูหรือลอบจัน ซึ่งเป็นเครื่องมือทำลายล้างทรัพยากรทางทะเลอย่างแท้จริง เนื่องจากเป็นเครื่องมือที่สามารถกวาดล้างทุกสิ่งในทะเลทั้งสัตว์เล็กสัตว์น้อยหรือแม้กระทั่งปะการังยังถูกกวาดไปด้วย ลอบจันหรือที่ชาวบ้านเรียกในชื่อ ลอบหนอน หรือ ลอบงูนี้ เป็นเครื่องมือที่นำมาจากไต้หวันประเทศจีน ซึ่งปัจจุบันประเทศจีนได้ประกาศเลิกใช้ไปแล้ว แต่กลับยังเป็นที่ยอมรับใช้อยู่ในบริเวณรอบ ๆ พื้นที่อ่าวบ้านดอน ที่สามารถหาซื้อได้อย่างง่ายดายในพื้นที่เรือประมงแต่ละลำจะมีลอบจันอยู่อย่างน้อยประมาณ 100 ลูก มีการนำเข้าลอบจันและอุปกรณ์การประมงโดยใช้ต้นทุนในราคาถูกลงละ 800 บาท แล้วนำมาขายให้กับเรือประมงในราคาถูกลงละ 1200 บาท เครื่องมือประมงต่าง ๆ ได้ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อให้สามารถหาสัตว์น้ำแข่งกับคนอื่น ๆ และเพื่อความอยู่รอดของปากท้อง เริ่มมีการใช้อวนลอยสามชั้นเพื่อให้สามารถจับสัตว์น้ำได้มากขึ้น ส่งผลต่อระบบนิเวศน์ รวมทั้งการขาดการอนุรักษ์อย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญได้มีนายทุนเข้ามาทำประมงโดยใช้เรือพาณิชย์และเครื่องมือสมัยใหม่ เช่น อวนรุน เรือประมงขนาดใหญ่ อวนลอยสามชั้น รวมทั้งการลากลอบจับสัตว์น้ำในฤดูวางไข่ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ ส่งผลให้ทรัพยากรสัตว์น้ำลดน้อยลง ในการออกรือแต่ละครั้งต้องแล่นเรือไปประมาณครึ่งชั่วโมงเป็นอย่างต่ำถึงจะหาสัตว์น้ำได้บ้าง บางวันออกไปวางอวนไม่ได้เลย เนื่องจากมีอวนของคนอื่นวางอยู่ก่อนแล้วเต็มไปหมด ประกอบกับพื้นที่การทำประมงมีขนาดเล็กลงเนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นคอกหอยของนายทุนที่ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปทำมาหากินได้เหมือนแต่ก่อน ชาวประมงจึงต้องทำการประมงตามมีตามเกิดบางวันโชคดีได้กุ้ง หอย ปู ปลามาพอเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง แต่บางครั้งอาจต้องกลับมาด้วยเรือเปล่าหรือได้แต่ไม่คุ้มทุน การออกรือหาสัตว์น้ำหากต้องการปูแสม ต้องออกตอนกลางคืน แต่หากต้องการกุ้งแชบ๊วย ต้องออกรือตอนกลางวัน แต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะออกรือตอนเช้า แล้วกลับตอนเย็น เมื่อเรือประมงกลับมา จะมีเจ้าของแพปลาแพปูมารับซื้อถึงที่ แต่ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านมักจะขายให้คนในหมู่บ้านให้เพียงพอก่อนที่เหลือจึงส่งแพ แต่ก็ยังมีบางครั้งที่แพมารับซื้อตัดหน้าชาวบ้านไปจนหมด

รายได้จากการทำประมงไม่ค่อยแน่นอนเนื่องจากต้องดูสภาพฝนและอากาศ จะออกเรือโดยเฉลี่ยเดือนละ 20 วัน เนื่องจากชาวบ้านจะหยุดออกเรือในช่วงน้ำตายและช่วงมีมรสุม ในแต่ละเดือนจะมีช่วงน้ำเกิด-น้ำตาย ซึ่งเป็นสภาวะอย่างหนึ่งของน้ำขึ้นน้ำลงในบริเวณริมทะเลหรือบริเวณที่ได้รับผลกระทบจากน้ำทะเล น้ำเกิดจะมีระดับน้ำขึ้นสูงมากและลงต่ำมากในช่วงวัน ในแต่ละเดือน มีน้ำเกิด 2 ช่วง คือ ช่วงวันเดือนเพ็ญ ตั้งแต่ วันขึ้น 13 ค่ำถึงวันแรม 2 ค่ำ และช่วงวันเดือนดับ ตั้งแต่ วันแรม 13 ค่ำ ถึงวันขึ้น 2 ค่ำ ส่วนน้ำตายจะเป็นน้ำขึ้นน้อยและลงน้อย ในแต่ละเดือนมีน้ำตาย 2 ช่วง คือ ช่วงกึ่งปักข์แรก คือ ระหว่างขึ้น 5-9 ค่ำ และช่วงกึ่งปักข์หลัง คือ ระหว่างแรม 5-9 ค่ำ (กาญจนา นาคสกุล, ราชบัณฑิตยสถาน) การออกเรือแต่ละครั้งจะมีรายได้ประมาณ 1|000 บาท เนื่องจากปูม้าเริ่มลดน้อยลงจนเกือบหาไม่ได้ แต่ในช่วงระยะ 1-2 ปี ที่ผ่านมา ชาวประมงเริ่มหาสัตว์น้ำได้เยอะขึ้น สำหรับในบางพื้นที่ เช่น อำเภอดอนสัก ชาวประมงมีรายได้จากการออกเรือครั้งละประมาณ 1,000-3,000 บาท ส่วนอำเภอท่าชนะ ชาวประมงสามารถออกเรือหาปูม้าได้วันละประมาณ 20 กิโลกรัม อำเภอพุนพินชาวประมงมีรายได้เฉลี่ย 70,000 ต่อปี (ส่วนอำเภออื่น ๆ รายได้เฉลี่ยวันละประมาณ 500 บาท) เนื่องจากปัจจุบันปริมาณสัตว์น้ำได้เพิ่มจำนวนขึ้น ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ชาวบ้านเริ่มมีการอนุรักษ์สัตว์น้ำมาหลายปีแล้ว โดยการปล่อยลูกกุ้ง ปู ปลา ตัวเล็ก ๆ ที่ติดอวนมาลงทะเลไป นอกจากนั้นมีการนำพันธุ์ปูพันธุ์ปลามาปล่อยลงทะเล มีโครงการอนุรักษ์สัตว์น้ำทั้งโดยรัฐบาลและชุมชนร่วมมือกัน มีการจัดตั้งธนาคารปูไข่ โดยให้ชาวประมงที่ไดปูที่มีไข่เต็มท้องมาเพาะพันธุ์เพื่ออนุบาลลูกปูแล้วปล่อยลงสู่ทะเล แต่การอนุรักษ์เหล่านี้ไม่ได้ทำกันทุกคน เนื่องจากยังมีคนอีกบางส่วนที่ไม่ได้ร่วมมือช่วยกันอนุรักษ์ นอกจากนี้การทำลายล้างทรัพยากรทางทะเล ยังมีการพัฒนาขึ้นในรูปแบบใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เช่น การใช้ยาฆ่าแมลงราดลงน้ำ บริเวณชายฝั่งหรือบริเวณที่คิดว่าจะมีสัตว์น้ำชุกชุม กุ้ง หอย ปูปลา ที่อยู่ในน้ำจะเสปตาแล้วรีบขึ้นมาบนผิวน้ำ หลังจากนั้นจึงใช้แห อวน สวิง เหยียงช้อนสัตว์น้ำเหล่านั้นขึ้นมาได้อย่างง่ายดาย แล้วนำไปขายให้กับผู้บริโภคต่อไป

ปัจจุบันพื้นที่บริเวณชายฝั่งอ่าวบ้านดอนที่อยู่ในอาณาเขต 3,000 เมตร จากชายฝั่งทะเล ได้กลายเป็นที่ส่วนบุคคลที่ชาวบ้านทั่วไป ไม่มีสิทธิ์เข้าไปทำมาหากินได้อีกต่อไป (ยกเว้นอำเภอดอนสักและอำเภอท่าชนะที่สามารถรักษาไว้ได้) ชาวประมงจึงต้องออกเรือไปทำการประมงในพื้นที่ที่ไกลออกไป ทำให้ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น และด้วยความที่ชาวบ้านส่วนใหญ่มีแค่เรือประมงขนาดเล็กและเครื่องมือการจับสัตว์น้ำที่ไม่เอื้อต่อการทำประมงน้ำลึก จึงส่งผลให้ชาวบ้านบางส่วน (ประมาณร้อยละ 20) ที่ไม่มีทุนในการปรับปรุงพัฒนาเครื่องมือประมงให้ทันสมัยขึ้น ต้องทยอยเลิกทำอาชีพประมงและหันไปประกอบอาชีพอื่นแทน ส่วนคนที่พอจะมีทุนก็หันมาเลี้ยงกุ้งในกระชัง ต่อมาก็ปรับเปลี่ยนมาเลี้ยงปลากะพงในกระชังและบ่อดิน ซึ่งทำให้มีรายได้ประมาณ 40,000-50,000 บาทต่อเดือน ส่วนชาวประมงที่ยังคงยึดอาชีพประมงพื้นบ้าน

อยู่ในปัจจุบัน มีรายได้อยู่ระหว่าง 500-3000 บาท ต่อวัน (ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ในแต่ละอำเภอ) การประมงพื้นบ้านยังคงเป็นอาชีพที่สามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้อยู่ในระดับหนึ่ง แต่การดำเนินชีวิตจะต้องตั้งอยู่ในความพอเพียง และต้องร่วมด้วยการช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล และจะต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลที่เหมาะสมควบคู่กันไป จึงทำให้อาชีพการประมงพื้นบ้านยังคงเป็นอาชีพที่สามารถหาเลี้ยงครอบครัวได้ไปจนถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน

อย่างไรก็ตามชุมชนต่าง ๆ มีความต้องการที่จะแก้ปัญหาด้านการประมงพื้นบ้าน โดยเฉพาะการทวงทะเลกลับมาเป็นของส่วนรวม รวมทั้งการพยายามฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลให้กลับมาอุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม โดยหวังว่าหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และผู้ที่มีอำนาจเพียงพอที่จะสามารถมาช่วยแก้ปัญหาที่ชาวบ้านเองในบางพื้นที่ก็ไม่สามารถจะแก้ไขได้ เนื่องจากบางพื้นที่ยังเกรงกลัวผู้มีอิทธิพล แต่ในบางชุมชนที่ยังคงรักษาทรัพยากรและแหล่งทำมาหากินของบรรพบุรุษไว้ได้ วิถีชีวิตของชาวประมงเหล่านั้นก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก จากการลงพื้นที่ที่จะสังเกตได้ชัดเจนอย่างหนึ่ง คือ การที่ชุมชนใดสามารถรักษาทรัพยากรทางทะเลและแหล่งทำมาหากินของบรรพบุรุษไว้ได้ ชุมชนนั้นมักจะมีผู้นำที่เข้มแข็ง ลูกบ้านให้ความร่วมมือและมีความเด็ดเดี่ยวที่จะรักษาวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนไม่ให้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก

พัฒนาการการทำประมงในอ่าวบ้านดอน

การทำประมงในอ่าวบ้านดอนมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพทรัพยากรธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมมาเป็นลำดับ ชุมชนประมงในอ่าวบ้านดอนได้ร่วมกันสรุปพัฒนาการการทำประมงไว้ เป็น 5 ยุค (มโนญ คุ่มรักษ์ รองประธานเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวบ้านดอน, สัมภาษณ์ วันที่ 7 มกราคม 2557) คือ ยุคการทำประมงแบบพื้นบ้าน ยุคการทำประมงพาณิชย์ ยุคการสัมปทานไม้ในป่าชายเลน ยุคส่งเสริมการทำนากุ้ง ยุคการส่งเสริมการเพาะเลี้ยงหอยแครง (รัตนา ชูแสง, และคนอื่น ๆ , 2556) ดังนี้

1. ยุคการทำประมงพื้นบ้าน หรือการทำประมงแบบยังชีพก่อนทศวรรษ 2500 เป็นช่วงที่ชาวบ้านทำประมงเพื่อยู่ออกิน ส่วนใหญ่หากุ้งหอบปูปลาเพื่อการบริโภคในครัวเรือน และแปรรูปแบบง่าย ๆ สำหรับญาติพี่น้องเพื่อนฝูงในเครือข่ายเครือญาติและแลกเปลี่ยนข้าว น้ำตาล พืชผักผลไม้กับชุมชนที่ราบและที่ราบสูง และขายเพื่อหาเงินมายังชีพจัดหาเครื่องบริโภคอุปโภคที่จัดหาและทำเองไม่ได้ สัตว์น้ำหรือสัตว์ทะเลอุดมสมบูรณ์สามารถหากุ้งหอยปูปลาได้จากริมฝั่งทะเลในการจับสัตว์น้ำเกือบไม่ต้องใช้เครื่องมือ เพราะสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ ประกอบกับผู้คนมีน้อย จึงจับสัตว์น้ำได้บริเวณชายฝั่ง แม้ว่าต่อมามีการใช้เครื่องมือก็เป็นเครื่องมือแบบง่าย ๆ เช่น เบ็ด เบ็ดราว แห อวน เป็นต้น

2. ยุคการทำประมงเชิงพาณิชย์ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของอ่าวบ้านดอน และสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วหลังจากมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก ในปี 2504 สภาพเศรษฐกิจของประเทศเริ่มเปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจแบบยังชีพที่ผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นผลิตเพื่อขาย สภาพเศรษฐกิจทุนชัดเจนขึ้นจึงเกิดการทำการประมงเชิงพาณิชย์และการใช้เครื่องมือขนาดใหญ่ที่มีการลงทุนสูง ในปี 2504 มีการส่งเสริมการทำประมงเชิงพาณิชย์ โดยมีการใช้เรืออวนรุนอวนลากเข้ามาในอ่าวบ้านดอน ประมาณปี 2510 เรือประมงเชิงพาณิชย์ดังกล่าวนี้ได้กวาดเก็บสัตว์น้ำทุกขนาดรวมทั้งการทำลายระบบนิเวศท้องทะเลส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำวัยอ่อนและแหล่งเลี้ยงตัวของสัตว์น้ำทำให้ทรัพยากรทั้งระบบนิเวศเสื่อมโทรมและปริมาณสัตว์น้ำลดลงโดยเริ่มเกิดปัญหาภัยกับชุมชนประมงหลังปี 2530 และมีปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรอย่างหนักในช่วงหลังปี 2532

3. ยุคการสัมปทานไม้ป่าชายเลน โดยเริ่มมีการสัมปทานไม้ป่าชายเลนตั้งแต่ปี 2511 ในอำเภอไชยา อำเภอท่าฉางเคยเป็นพื้นที่สัมปทานไม้ป่าชายเลน เมื่อการสัมปทานไม้สิ้นสุดลงสภาพป่าชายเลนเสื่อมโทรมอย่างหนัก เพราะมีผู้คนบุกรุกเข้าไปใช้ประโยชน์ทั้งจากการสร้างที่อยู่อาศัย การทำนาเกลือ การลักลอบตัดไม้ ส่วนในอำเภอดอนสักมีการสัมปทานป่าชายเลนเพื่อตัดไม้เผาถ่านในปี 2511-2520 ทำให้ป่าชายเลนดอนสักเสื่อมโทรมอย่างหนัก และประมาณปี 2520 นายทุนเริ่มบุกรุกป่าชายเลนเพื่อทำนาเกลือบริเวณอำเภอไชยา ท่าฉาง

4. ยุคส่งเสริมการทำนาเกลือ เป็นยุคของการใช้ทรัพยากรที่เกิดประโยชน์ต่อนายทุนโดยตรง เช่น ในอำเภอท่าฉาง ในปี 2528 ชุมชนประมงได้สะท้อนว่ามีนายทุนเข้ามาทำนาเกลือในพื้นที่ป่าชายเลน ทำให้ป่าชายเลนถูกทำลายไปประมาณ 1,000 ไร่ และในตำบลท่าฉาง ในปี 2549 มีการขยายพื้นที่เลี้ยงหอยแครงส่งผลกระทบต่อประมงพื้นบ้านที่รูนกุ้งเคย เพราะทำให้พื้นที่รูนกุ้งเคยลดน้อยลง และในตำบลเขาถ่าน ปี 2529 เริ่มมีการเลี้ยงกุ้งกุลาดำและต่อมาขยายพื้นที่มากขึ้นส่งผลกระทบต่อป่าชายเลน มีการปล่อยน้ำเสีย ตะกอนดินขี้กุ้งลงสู่ลำคลองทำให้น้ำเน่าเสีย ปี 2536 ป่าชายเลนเสื่อมโทรมอย่างหนัก ประมาณปี 2549 ชาวบ้านเลิกเลี้ยงกุ้งเพราะประสบปัญหาภัยเป็นโรคและขาดทุน เหลือเพียงนายทุนขนาดใหญ่ ในส่วนอำเภอกาญจนดิษฐ์ตำบลท่าทอง มีการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ในปี 2531-2540 ปี 2535 มีคนจากต่างถิ่น เช่น สมุทรสาคร สมุทรสงคราม เพชรบุรี เข้ามาเลี้ยงกุ้งกุลาดำในป่าชายเลนเป็นจำนวนมากจนป่าชายเลนเสื่อมโทรมโล่งเตียน ไปทั้งผืนป่า ปัจจุบันก็ยังไม่สามารถฟื้นฟูให้กลับดังเดิมได้ ปี 2549 มีการเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนาโดยใช้ผ้า PE รองกันบ่อส่วนในอำเภอดอนสัก ตำบลดอนสัก ปี 2526 ป่าชายเลนผืนใหญ่ที่สุดในอ่าวไทยถูกทำลายโล่งเตียนปรับเปลี่ยนเป็นนาเกลือ โดยกลุ่มทุนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ทั้งการเลี้ยงกุ้งแบบธรรมชาติและบ่อกุ้งพัฒนา นายทุนนอกพื้นที่จากจังหวัดเพชรบุรีและสมุทรปราการอพยพเข้ามาจับจองที่ดินป่าชายเลนเพื่อลงทุนเลี้ยงกุ้งรวมทั้งนายทุนในพื้นที่เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านและคนภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์

จากป่าชายเลนทั้งที่เป็นแปลงที่สัมปทานและแปลงใหม่ ปรับป่าชายเลนเป็นนากุ้งเพื่อผลิตกุ้งส่งออก

5. ยุคส่งเสริมการเพาะเลี้ยงหอยแครง ชุมชนประมงอ่าวบ้านดอนได้เสนอว่ามีการสัมปทานการเลี้ยงหอยแครงตั้งปี 2505ในพื้นที่ทะเลอำเภอกำแพง ส่วนในอำเภอกาญจนดิษฐ์ ตำบลท่าทอง มีการอนุญาตเลี้ยงหอยแครงครั้งแรกในปี 2522 และครั้งที่ 2 ในปี 2532 ในตำบลเลม็ด คลองท่าปูนมีการเปิดเช่าสัมปทานพื้นที่ชายฝั่งทะเลเพื่อการเพาะเลี้ยงหอยแครง หอยนางรม ให้ธุรกิจภาคเอกชน ตามนโยบาย Sea Food Bank ของรัฐบาล ในปี 2525 โดยการส่งเสริมให้มีการจับจองสิทธิ์พื้นที่ชายฝั่ง และขยายพื้นที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ชายฝั่ง ระบบนิเวศ และการทำมาหากินของประมงพื้นบ้าน ทำให้พื้นที่ทะเลหน้าบ้านของชุมชนลดลงเหลือเพียง 1,200 ไร่ ในขณะที่ปี 2540 ทะเลในอำเภอไชยาและอำเภอกำแพงได้รับผลกระทบจากการทำคอกหอยแครงของนายทุนประเทศมาเลเซียและเกาหลีและนายทุนภายในประเทศครอบคลุมพื้นที่กว้างถึง 20,000-30,000 ไร่ ส่งผลกระทบให้ไม่สามารถประกอบอาชีพที่เคยทำอยู่ได้ เช่น การหาหอยกะพง วางลอบปู ซึ่งลอบปูเป็นเครื่องมือดักปูแทนเครื่องมือเก่า (รัตนา ชูแสง, และคนอื่น ๆ, 2556)

จากการสะท้อนความคิดของชุมชนประมงพบว่าอ่าวบ้านดอนได้ถูกใช้ประโยชน์อย่างขูดรีดจนเกินกำลังการปรับตัวของธรรมชาติแม้ว่าจะเกิดประโยชน์ต่อรายได้ประชาชาติอย่างมากมายแต่เกิดความเสื่อมโทรมอย่างหนักจนถึงปัจจุบันส่งผลกระทบต่อวิถีการทำประมงพื้นบ้านอย่างรุนแรงนำไปสู่ความยากจนและถูกเบียดขับให้เป็นคนชายขอบที่มีคุณภาพชีวิตต่ำนำไปสู่ความยากจนทั้งเงินทองและจนโอกาส

ชุมชนประมงพื้นบ้านอ่าวบ้านดอนได้สรุปบทเรียนถึงผลกระทบต่อทรัพยากรชายฝั่งและอาชีพประมงพื้นบ้านไว้อย่างน่าสนใจ (มัญญ คัมภีร์, สัมภาษณ์ วันที่ 7 มกราคม 2557) ว่า “การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอ่าวบ้านดอนมีปัจจัยหลักมาจากนโยบายการส่งเสริมของรัฐที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีการจัดสรรพื้นที่ทะเลที่เป็นพื้นที่สาธารณะให้เป็นพื้นที่ส่วนบุคคลที่เอื้อให้เกิดการรุกขยายเพิ่มพื้นที่นอกเขตอย่างผิดกฎหมาย (รัตนา ชูแสง และคณะ, 2556) เช่น 1) การส่งเสริมเรือประมงพาณิชย์ โดยเปิดให้นายทุนสามารถใช้เรือประมงขนาดใหญ่ที่มีเครื่องมือที่ทันสมัยที่สามารถจับสัตว์น้ำได้คราวละมากๆ เข้าใช้พื้นที่ทะเลอย่างเสรี 2) การสัมปทานไม้ในป่าชายเลน

รูปแบบการทำประมงในอ่าวบ้านดอน

การทำประมงพื้นบ้านในบริเวณอ่าวบ้านดอนมีลักษณะเป็นการทำการประมงแบบยังชีพ และการทำประมงแบบกึ่งนายทุน (กลุ่มสหกรณ์บ้านคลองฉนาก ตำบลฉนาก อำเภอเมืองฯ, วันที่ 21 พฤศจิกายน 2556) ซึ่งแต่ละแบบมีลักษณะดังนี้

1. การทำประมงแบบยังชีพ เป็นการทำประมงแบบพึ่งตนเอง หรือประมงพื้นบ้านใช้แรงงานในครัวเรือน ใช้เครื่องมือขนาดเล็ก ลอบกุ้ง อวนปลา หาพอเลี้ยงตัวเองได้ เป็นร้อยละ 80 ของประชากร การทำประมงแบบนี้แยกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ทำมาหากินอยู่ในลำคลอง ร้อยละ 40 โดยจับสัตว์น้ำในลำคลองที่ต่อเนื่องอยู่กับชายฝั่งทะเล ในอ่าวบ้านดอนอำเภอเมืองมีลำคลองเป็นร้อยสายเรียกขานกันว่าคลองร้อยสาย เป็นแหล่งที่มีสัตว์น้ำชุกชุมเพราะสภาพน้ำเป็นน้ำกร่อยทั้งกุ้งและปลา ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งทำมาหากินอยู่ในชายฝั่งทะเลของอ่าวบ้านดอนอีกร้อยละ 40

ปัจจุบันมีการทำประมงพื้นบ้านหรือการประมงแบบพึ่งตนเองมี 2 แบบ คือ ทำประมงในคลอง และประมงชายฝั่งทะเล โดยมีเครื่องมือ เป็นเรือขนาดเล็ก และเครื่องมือจับสัตว์น้ำขนาดเล็ก โดยมีการทำประมงตามสภาพภูมินิเวศ ที่มีการใช้เครื่องมือตามสภาพภูมินิเวศด้วย

1) การทำประมงในคลองโดยใช้เรือประมงขนาดเล็ก เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ อวน ลอบ สัตว์น้ำที่จับได้ มี กุ้ง ปลา ปลากระพง ปลาเก็ด

2) การทำประมงชายฝั่งทะเล เป็นการทำประมงในเขตชายฝั่ง 3,000-5,000 เมตร ใช้เครื่องมือเรือประมงขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ อวน ลอบกุ้ง ลอบหนอน หรือลอบงูหรือลอบจัน

การเพาะเลี้ยงชายฝั่ง ปัจจุบันมีการทำประมงแบบนี้มากขึ้น เพราะสามารถควบคุมการผลิตสัตว์น้ำด้วยตนเองได้ ในอ่าวบ้านดอนมีการเพาะเลี้ยงชายฝั่งเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะปลากะพงขาว โดยมีการเพาะเลี้ยง 2 รูปแบบ คือ 1) เพาะเลี้ยงในกระชัง โดยวางกระชังไว้ชายฝั่งทะเล 2) การเพาะเลี้ยงในบ่อดิน โดยจัดทำบ่อดินไว้บริเวณชายฝั่งทะเล การเพาะเลี้ยงชายฝั่งจึงเป็นการทำประมงที่จัดได้ว่าประสบความสำเร็จแต่ต้องลงทุนสูง ชาวประมงพื้นบ้านทั่ว ๆ ไปซึ่งทำประมงแบบยังชีพไม่สามารถดำเนินการได้

สำหรับการเพาะเลี้ยงชายฝั่งที่ที่เป็นปัญหาสำหรับประมงพื้นบ้านในอ่าวบ้านดอนในขณะนี้คือการเพาะเลี้ยงหอยแครงที่มาจากนายทุนทั้งนายทุนในพื้นที่ นายทุนจากจังหวัดในภาคกลาง และโดยเฉพาะนายทุนจากต่างประเทศที่มีการจับจองพื้นที่ชายฝั่งทะเลสร้างเป็นคอกหอย และแสดงการเป็นเจ้าของทะเล ทั้งการสนับสนุนโดยรัฐและผู้มีอิทธิพลได้ทำให้ประมงพื้นบ้านเกือบหมดหนทางการทำมาหากิน เพราะพื้นที่ชายฝั่งทะเลมีเจ้าของ ไม่สามารถเข้าไปจับสัตว์น้ำในบริเวณดังกล่าวได้ การเพาะเลี้ยงหอยแครงหรือการทำคอกหอยได้ทำลายระบบนิเวศท้องทะเลอย่างรุนแรงเพราะมีการคราดหอยอยู่เป็นระยะ ๆ ทำให้สัตว์น้ำอื่นไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประมงพื้นบ้านในพื้นที่อ่าวบ้านดอนอย่างรุนแรงและหนักหน่วงที่สุดในปัจจุบัน

2. การทำประมงแบบกึ่งนายทุน เป็นชาวประมงในพื้นที่ มีทุนเพียงพอในการทำประมงให้ใหญ่ขึ้นจากชาวบ้านที่ทำแบบยังชีพ โดยมีเรือประมงขนาดใหญ่ขึ้นและมีการจ้างแรงงานในการทำประมง พึ่งพาแรงงานจากการจ้างแรงงานในการทำประมง ซึ่งประสบปัญหาจากการจ้างแรงงานซึ่งเป็นคนในพื้นที่ตำบลเดียวกันหรือหมู่บ้านเดียวกันซึ่งผู้รับจ้างทำงานบ้างไม่มาบ้าง ประกอบสัตว์น้ำที่จับได้ไม่แน่นอน บางวันได้ค้ำคูนบางวันไม่ค้ำคูน แต่ต้องจ่ายค่าแรงงาน 300 บาท จากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติทั้งระบบนิเวศ สัตว์น้ำที่ลดลง และชายฝั่งทะเลมีเจ้าของ ทำให้ทำมาหากินลำบากมากขึ้น ชาวประมงบางรายที่จึงเลิกการประกอบอาชีพประมงหันไปรับจ้างหรือค้าขายแทน

3. การทำประมงแบบนายทุน เป็นการทำประมงขนาดใหญ่ ทั้งพื้นที่และเครื่องมือทั้งในพื้นที่ชายฝั่งและพื้นที่ทะเลลึก การใช้เครื่องมือขนาดใหญ่ทำให้จับสัตว์น้ำได้คราวละมาก ๆ ตั้งแต่สัตว์น้ำขนาดเล็กถึงสัตว์น้ำขนาดใหญ่เพื่อตอบสนองระบบอุตสาหกรรม โดยเฉพาะการทำอาหารสัตว์ อุตสาหกรรมการแปรรูปสัตว์น้ำ การทำประมงแบบนี้มีการจับจองพื้นที่ชายฝั่ง

รายได้จากผลผลิตทางทะเลในอ่าวบ้านดอน

จากความอุดมสมบูรณ์ของอ่าวบ้านดอนทำให้พืชและสัตว์ในอ่าวบ้านดอนมีอยู่เป็นจำนวนมากทั้งสัตว์น้ำและสัตว์บก โดยเฉพาะสัตว์น้ำกล่าวได้ว่าพื้นที่บริเวณอ่าวบ้านดอนเป็นแหล่งที่มีสัตว์น้ำสมบูรณ์แห่งหนึ่งในอ่าวไทย ในแต่ละปีชาวประมงจับสัตว์น้ำทั้งกุ้งหอยปูปลาได้ปีละมาก ๆ ทุกช่วงฤดูกาล จากข้อมูลกรณีตัวอย่างของมูลนิธิป่า-ทะเลเพื่อชีวิตที่ได้เสนอข้อมูลผลผลิตจากทะเลในปี 2556 ว่าในพื้นที่อ่าวบ้านดอน 3 อำเภอ (มูลนิธิป่า-ทะเลเพื่อชีวิต, 2556) ประกอบด้วย อำเภอไชยา คือ บ้านแหลมโพธิ์ หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอกาญจนดิษฐ์ คือ บ้านเฉอะ หมู่ที่ 4 ตำบลตะเคียนทอง และบ้านปากน้ำท่าทอง หมู่ที่ 1 ตำบลเขาท่าทอง อำเภอท่าฉาง คือ บ้านธารน้ำร้อน บ้านบางน้ำจืด บ้านไร่ปรุง ตำบลเขาถ่าน มีมูลค่าจากผลผลิตสัตว์น้ำ (มูลนิธิป่า-ทะเลเพื่อชีวิต, 2556) ดังนี้

1. อำเภอไชยา

บ้านแหลมโพธิ์ หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง

ปริมาณการเก็บหาผลผลิตจากทรัพยากรชายฝั่งของบ้านแหลมโพธิ์ จากตารางมีปริมาณการจับปูม้ามากเป็นอันดับ 1 รองลงมาเป็นปริมาณการจับปูดำ ปลาทราย และปลาระบอก ตามลำดับ

ฤดูกาลการเก็บหาผลผลิตจากทรัพยากรชายฝั่งของบ้านแหลมโพธิ์ สามารถทำการเก็บหาได้เกือบตลอดทั้งปี ยกเว้นปู จะมีฤดูกาลในการจับ ซึ่งจะอยู่ในช่วง เดือนมีนาคม-

พฤศจิกายน ซึ่งเป็นช่วงเวลาหลังมรสุมพัดเข้ามา สัตว์น้ำทุกชนิดจะมีปริมาณมากในช่วงนี้ ทำให้มีปริมาณการจับสัตว์น้ำมีปริมาณการจับได้ในปริมาณที่มากกว่าช่วงอื่นๆ ดังนี้

ตารางที่ 4.1 มูลค่าการเก็บหาทรัพยากรชายฝั่งบ้านแหลมโพธิ์ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา

ประเภททรัพยากร	มูลค่าการเก็บหา (บาท/ปี)
1. ปลากระบอก	982,720
2. ปลาทราย	998,025
3. ปลาเบน	864,990
4. ปูม้าเล็ก	3,268,995
5. ปูม้ากลาง	5,583,040
6. ปูม้าใหญ่	3,691,080
7. ปูดำเล็ก	233,120
8. ปูดำกลาง	539,963
9. ปูดำใหญ่	559,300
10. หอยไฟไหม้	203,120
11. ปลาตุก	272,790
รวม	17,097,143

ที่มา : มุลินธิปา-ทะเลเพื่อชีวิต, 2556

2. อำเภอกาญจนดิษฐ์

2.1 บ้านเจงอะ หมู่ที่ 4 ตำบลตะเคียนทอง

ปริมาณการเก็บหาผลผลิตจากทรัพยากรชายฝั่งของบ้านเจงอะ มีปริมาณการจับปูดำมากเป็นอันดับ 1 รองลงมาเป็นปริมาณการจับปลากระบอก ปริมาณการจับปลาตุก และปลากด ตามลำดับ

ฤดูกาลการเก็บหาผลผลิตจากทรัพยากรชายฝั่งของบ้านเจงอะ สามารถทำการเก็บหาได้เกือบตลอดทั้งปี โดยเฉพาะปลาตุก เนื่องจากบ้านเจงอะมีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มและที่ราบชายฝั่ง มีลำคลองเจงอะไหล่นาน ทำให้สามารถทำการประมงภายในคลองในช่วงฤดูมรสุมได้ ดังนั้นปริมาณการจับปลาตุกของบ้านเจงอะจึงมีปริมาณการจับมาก

ตารางที่ 4.2 มูลค่าการเก็บหาทรัพยากรชายฝั่งบ้านเจงอะ ตำบลตะเคียนทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์

ประเภททรัพยากร	มูลค่าการเก็บหา (บาท/ปี)
1. ปลากระบอก	4,039,555
2. ปลาทราย	135,438
3. ปูดำเล็ก	1,475,210
4. ปูดำกลาง	3,444,925
5. ปูดำใหญ่	3,798,000
6. ปลาตุก	3,354,076
7. ปลาเบน	352,230
8. ปลาเกง	124,959
9. ปูม้าเล็ก	28,860
10. ปูม้ากลาง	262,045
11. ปูม้าใหญ่	178,800
12. ปลาเกด	1,198,080
รวม	18,392,178

ที่มา : มุลินธิปา-ทะเลเพื่อชีวิต, 2556

2.2 บ้านปากน้ำท่าทอง หมู่ที่ 1 ตำบลเขาท่าทอง

ปริมาณการเก็บหาผลผลิตจากทรัพยากรชายฝั่งของบ้านปากน้ำท่าทอง จากตารางมีปริมาณการจับปูดำมากเป็นอันดับ 1 รองลงมาคือปริมาณการจับปลากระบอก ปูม้า ปลาตุก ปลาเกง และปลาเกดตามลำดับ

ตารางที่ 4.3 มูลค่าการเก็บหาทรัพยากรชายฝั่งบ้านปากน้ำท่าทอง ตำบลเขาท่าทอง

ประเภททรัพยากร	มูลค่าการเก็บหา (บาท/ปี)
1. ปลากระบอก	5,678,127
2. ปลาทราย	317,454
3. ปลาเบน	79,779
4. ปลาเกง	486,699

5. ปุ๋ยน้ำเล็ก	1,311,700
6. ปุ๋ยน้ำกลาง	1,764,105
7. ปุ๋ยน้ำใหญ่	796,680
8. ปุ๋ยน้ำเล็ก	1,364,450
9. ปุ๋ยน้ำกลาง	3,625,875
10. ปุ๋ยน้ำใหญ่	3,352,500
11. ปลาตุก	3,154,547
12. ปลากรด	1,018,440
13. กุ้งหัวน้ำมัน	224,978
14. กุ้งกุลา	1,809,405
15. กุ้งขาว	890,808
รวม	25,875,541

ที่มา : มุสนธิธิปา-ทะเลเพื่อชีวิต, 2556.

3. อำเภอกำแพง

บ้านธารน้ำร้อน บ้านบางน้ำจืด บ้านไร่ปรุง ตำบลเขาถ่าน

ปริมาณการเก็บหาผลผลิตจากทรัพยากรชายฝั่งของตำบลเขา มีปริมาณการจับปูดำมากเป็นอันดับ 1 รองลงมา คือ ปริมาณการจับปลาตุก ปลากระบอก และปูม้า ตามลำดับ

ตารางที่ 4.4 มูลค่าการเก็บหาทรัพยากรชายฝั่งบ้านธารน้ำร้อน บ้านบางน้ำจืด บ้านไร่ปรุง ตำบลเขาถ่าน

ประเภททรัพยากร	มูลค่าการเก็บหา (บาท/ปี)
1. ปลากระบอก	1,706,840
2. ปลาทราย	81,673
3. ปลาเบน	81,336
4. ปลาเกง	122,325
5. ปลาตุก	1,812,340
6. ปลากรด	571,230
7. ปลานิล	126,280
8. ปลากระพง	475,000
9. ปูน้ำเล็ก	363,300
10. ปูน้ำกลาง	645,840

11. ปุ่ม้าใหญ่	475,860
12. ปุ่ม้าเล็ก	649,704
13. ปุ่ม้ากลาง	2,824,675
14. ปุ่ม้าใหญ่	3,545,138
15. หอยแครงฝั้	250,215
16. หอยกัน	24,810
17. กุ้งขาว	135,360
18. ปุ่ม้าเขียว	544,760
รวม	14,436,686

ที่มา : มูลนิธิป่า-ทะเลเพื่อชีวิต, 2556.

การฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งอ่าวบ้านดอนโดยชุมชน

ชุมชนประมงพื้นบ้านรอบอ่าวบ้านดอนได้ร่วมกันฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งเพื่อให้อาชีพประมงดำเนินไปได้ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาแต่โบราณตลอดจนการปรับประยุกต์ภูมิปัญญาเดิมให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ดังนี้

1. การกำหนดแนวเขตพื้นที่ทะเลชุมชนโดยใช้ไม้ทาสีเป็นสีธงชาติไทยปักเป็นแนวเพื่อแสดงแนวเขตทรัพย์สินส่วนรวม แล้วจัดทำป้ายประกาศแนวเขตทะเลชุมชนเพื่อป้องกันการรุกล้ำ และสำรวจความคิดเห็นผู้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทะเลชุมชน เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟู เช่น การปลูกป่าชายเลน การทำบ้านปลา

2. การทำบ้านปลาหรือ หร่า เพื่อเป็นแหล่งอาศัย เพาะพันธุ์และหลบภัย ด้วยการใช้ไม้ไผ่ปักหลักเป็นแนวล้อมสี่เหลี่ยมหรือวงกลม ใช้กิ่งไม้สุ่มไว้ด้านใน และเก็บข้อมูลชนิดฤดูกาล ปริมาณสัตว์น้ำที่เข้ามาอยู่อาศัย โดยใช้ลอบปลาไปวางในบริเวณบ้านปลาและใกล้บ้านปลาพร้อมทั้งกำหนดกติกาการใช้ประโยชน์ร่วมกัน มูลนิธิป่า-ทะเลเพื่อชีวิตมีการจัดตั้งบ้านปลาโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน (หร่า) 10 พื้นที่ เกิดบ้านปลาอย่างน้อย 10 พื้นที่รอบอ่าวบ้านดอนเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรอ่าวบ้านดอน ได้แก่ อำเภอไชยา หมู่ที่ 5 ตำบลพุมเรียง หมู่ที่ 2 ตำบลตะกรบ หมู่ที่ 3 ตำบลพลายวาส และหมู่ที่ 4 ตำบลพุมเรียง และหมู่ที่ 7 ตำบลเลม็ด อำเภอท่าฉาง หมู่ที่ 4 ตำบลท่าฉาง หมู่ที่ 9 ตำบลท่าเคย

ผลจากการดำเนินโครงการทำให้เกิดกิจกรรมชุมชนด้านการอนุรักษ์พันธุ์ปลาเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของปลาชนิดต่าง ๆ ป้องกันการทำประมงแบบทำลายล้างทรัพยากร เช่นเรืออวนรุน อวนลาก ส่งผลให้ปลามีความสมบูรณ์ ประมงพื้นบ้านจับปลาได้ตลอดทั้งปีทำให้มีความ

มันคงทางด้านอาชีพและรายได้ (กลุ่มสนทนากันทำพิบูล ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง, วันที่ 22 ธันวาคม 2556)

3. การฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน สืบเนื่องจากการบุกรุกป่าชายเลนเพื่อทำนาุ้ง ซึ่งเป็นการทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ ที่อยู่อาศัย แหล่งอาหารของสัตว์น้ำส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลงอย่างรวดเร็ว ชุมชนได้ร่วมกันฟื้นฟูโดยสำรวจพื้นที่ทั้งทางบกและทางน้ำเพื่อหาพื้นที่ที่เหมาะสมในการปลูกป่าชายเลน โดยปลูกพืชเติบโตเร็วคือ จาก โกงกาง เพราะเป็นพืชหลักในพื้นที่ป่าชายเลนโดยสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับเยาวชนในโรงเรียนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากร เป็นการปลูกจิตสำนึกให้ปกป้องดูแลทรัพยากร และบันทึกการเจริญเติบโตของพืชและศึกษาระบบการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศเพื่อการพัฒนาในอนาคต

4. การอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ ระบบนิเวศที่เสื่อมโทรมทำให้สัตว์น้ำลดลงและสูญพันธุ์ จึงดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ด้วยการปล่อยพันธุ์ปลาน้ำจืด นำกร่อย ในลำคลองบางพื้นที่กำหนดเป็นเขตอภัยทานเพื่อสร้างจิตสำนึก สัตว์น้ำที่ปล่อย ได้แก่ ปูดำ ลูกปูขนาดเล็ก หอยจุกแจง ปลาตะเพียน ปลายี่สก ปลากระพง ปูเปี้ยว

5. การทำธนาคารปูม้า โดยจัดทำโรงเพาะฟัก เพื่อฟักในถังพลาสติก และวางกระชังปล่อยแม่ปูไข่แก่ในทะเล

6. การเฝ้าระวัง จากสภาพปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่งที่ส่งผลกระทบให้สัตว์น้ำสูญพันธุ์และลดน้อยลง ชุมชนได้จัดทำแผนเฝ้าระวังทั้งระดับชุมชนและเครือข่าย ติดตามการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และมีการประชุมการเฝ้าระวังร่วมกับเครือข่ายเดือนละครั้ง มีการลาดตระเวนเก็บบันทึกข้อมูลเครื่องมือทำลายล้าง จัดทำป้ายประกาศในบริเวณบ้านปลา ทะเลชุมชน และลำคลอง ที่แสดงเขตอนุรักษ์ให้มีการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

7. การฟื้นฟูลำคลองด้วยการตรวจสอบคุณภาพน้ำและดินอันเนื่องจากการปล่อยน้ำเสียจากนาุ้งและโรงงานอุตสาหกรรมลงสู่ลำคลองส่งผลกระทบต่อไปยังการเพาะเลี้ยงชายฝั่งทั้งหอยและปลา

8. การบำบัดน้ำเสีย ด้วยการใช้อีเอ็มบอล ด้วยการให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมและปลูกจิตสำนึกชาวบ้าน

9. การใช้ประโยชน์จากนาุ้งร้าง เช่น การเพาะเลี้ยงชายฝั่ง การใช้ประโยชน์จากซีเลนบ่อกุ้งโดยชุมชนบ้านพอด ตำบลชลคราม และการทดลองเลี้ยงสัตว์น้ำในบ่อกุ้งโดยชุมชนบ้านห้วย ตำบลดอนสัก เป็นต้น

10. การจัดตั้งองค์กรชุมชนและเครือข่ายในอ่าวบ้านดอน การจัดตั้งกลุ่มองค์กรชุมชนในอ่าวบ้านดอน มีการจัดตั้งกลุ่มในรูปแบบรูปแบบของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้าน หรือเป็นกลุ่มออมทรัพย์ พร้อมทั้งจัดประชุมกลุ่มเดือนละครั้ง และประชุมเครือข่ายสัญจรทุก ๆ 3 เดือน ร่วมกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่ประมง เจ้าหน้าที่ป่าไม้ องค์กรการบริหารส่วนตำบล เป็นต้น เพื่อเป็นเวทีให้สมาชิกในแต่ละกลุ่มได้มาพบปะ

แลกเปลี่ยน ปัญหาอุปสรรค และรายงานความก้าวหน้าของการดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ พร้อมทั้งเชิญวิทยากรจากหน่วยงานต่างๆ ได้มาให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ เช่น การบริหารจัดการกลุ่มองค์กรให้มีความเข้มแข็ง การบริหารกองทุน การพัฒนาอาชีพที่มีความสอดคล้องกับทรัพยากรในชุมชน เป็นต้น รวมทั้งได้วิเคราะห์สถานการณ์ และร่วมกำหนดแนวทางการทำงานในชุมชน เพื่อให้กลุ่มองค์กรชุมชนเกิดความเข้มแข็งผ่านการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งดำเนินการร่วมกับคณะทำงานจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน จัดตั้งสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่ ตำบลเลม็ด ตำบลพุมเรียง ตำบลท่าทอง ตำบลพลายวาส โดยมีการสร้างความเข้าใจกับสมาชิกในตำบลถึงความสำคัญของสภาองค์กรชุมชน ตาม พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 และพระราชบัญญัติสภาพัฒนาการเมือง พ.ศ. 2551 ซึ่งทำให้องค์กรมีกฎหมายรองรับสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องทั้งในระดับพื้นที่และระดับนโยบาย (มูลนิธิป่า-ทะเลเพื่อชีวิต จังหวัดสุราษฎร์ธานี, 2556)

11. การสร้างจิตสำนึกและความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างความรู้และความตระหนักให้ทุกคนเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ในท้องถิ่นอันจะนำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนโดยผ่านกิจกรรม 1) การจัดเวทีสรุปบทเรียนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน การจัดเวทีสรุปบทเรียนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน เป็นการให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และเข้าใจการทำงานของกลุ่มรวมทั้งเห็นความสำคัญด้านการทำงานอนุรักษ์มากยิ่งขึ้น ซึ่งผลจากการสรุปบทเรียนทำให้ได้แกนนำชุมชนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานของแต่ละกลุ่ม ได้รับทราบปัญหา อุปสรรค แนวทางแก้ปัญหา และสรุปบทเรียนการทำกิจกรรมร่วมกันที่ผ่านมา รวมถึงแนวทางในการดำเนินงานในอนาคต 2) การศึกษาดูงานการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนพื้นที่ การศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรภายในชุมชน โดยได้นำแกนนำชุมชน แกนนำกลุ่มไปศึกษาดูงานในพื้นที่ บ้านแม่กลางหลวง จังหวัดเชียงใหม่ และพื้นที่บ้านสามขาจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรในชุมชนทั้งด้านการจัดการที่ดิน น้ำ การจัดการป่าชุมชน ต้นน้ำ การจัดการหนี้สิน การสร้างอาชีพและการบูรณาการการมีส่วนร่วม ซึ่งผลจากการศึกษาดูงานจะทำให้แกนนำชุมชน แกนนำกลุ่มได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์การบริหารจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม รวมถึงแนวทางการนำมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่อ่าวบ้านดอน

12. การจัดกิจกรรมธรรมชาติเพื่ออ่าวบ้านดอน เป็นกิจกรรมที่ได้ร่วมกับภาคีพัฒนาส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความตระหนักให้ทุกคนทราบบทบาทและหน้าที่ในการปกป้อง ค้ำครอง ดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการเสาะแสวงหาแนวทางและพัฒนากลไกความร่วมมือ ในการบริหารจัดการทรัพยากร ร่วมกัน เป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ การรับฟังปัญหาอุปสรรค และความต้องการด้านต่างๆ อีกทั้งยังเป็นการฟื้นฟูความสัมพันธ์และเชื่อมร้อยกัน ถักทอความรัก ความหวังใจ ร่วมกันเป็นเครือข่ายอ่าวบ้าน

ตอนในทุกกระดับ โดยผู้เข้าร่วมประกอบด้วยแกนนำกลุ่ม สมาชิกเครือข่าย เยาวชน จำนวน 1,000 คน

13. จัดทำแนวเขตป่าชายเลนในพื้นที่ที่มีความชัดเจนทั้งด้านในและด้าน นอก จัดเวทีเสวนาแนวทางในการจัดการกันแนวเขตป่าชายเลนให้มีความชัดเจน เพื่อให้เกิดมีแนวทางการกันแนวเขตป่าชายเลนพื้นที่อ่าวบ้านดอนบริเวณพื้นที่ด้านติดกับพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ที่ดินทำกินของพี่น้องชาวบ้านและบริเวณป่าชายเลนด้านนอกที่เป็นหาดเลนซึ่งเป็นป่าชายเลนงอกใหม่มีต้นไม้เล็ก ๆ ขึ้นโดยทั่วไปหากไม่มีการปักแนวเขตที่ชัดเจนก็จะถูกบุกรุกทำลายทั้งทางตรงและทางอ้อม มีมาตรการการกันแนวเขตโดย การมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งแบ่งเป็น 2 แนวเขตได้แก่แนวเขตด้านในที่ติดกับพื้นที่ทำกินใช้วิธีการปักป้ายประชาสัมพันธ์และป่าชายเลนด้านนอกใช้วิธีการปักไม้ไผ่ป้องกันการเข้าไปทำลายและปักป้ายประชาสัมพันธ์

14. การจัดกิจกรรมกันแนวเขตป่าให้มีความชัดเจน และการกำหนดกติการ่วมกัน จัดกิจกรรมกันแนวเขตในพื้นที่ ตำบลเลม็ด ตำบลท่าฉาง ตำบลท่าเคย ระยะทางรวม 20 กิโลเมตร โดยรูปแบบกิจกรรมให้สมาชิกกลุ่มประมงพื้นบ้านร่วมกันปักไม้ไผ่ ห่างจากชายฝั่ง ประมาณ 300 - 400 เมตร โดยมีกฎกติการ่วมกัน คือ 1) ต้องร่วมกันเฝ้าระวังไม่ให้เรืออวนลาก อวนรุน เข้ามาในบริเวณที่ปักลูกไม้งอกใหม่ 2) มีป้ายบอกแนวเขตป่าชายเลนที่ชัดเจน พร้อมทั้งได้สนับสนุนการจัดทำแนวเขตหญ้าทะเลในพื้นที่อ่าวพุมเรียง ทั้งนี้เพื่อเป็นแหล่งอาหารของสัตว์ทะเลหายาก จำพวก พะยูน โลมา รวมระยะทาง 2 กิโลเมตร รวมเนื้อที่กันแนวเขตประมาณ 1,300 ไร่ (มูลนิธิป่า-ทะเลเพื่อชีวิตจังหวัดสุราษฎร์ธานี, 2556)

15. การจัดตั้งธนาคารปู ในพื้นที่เป้าหมาย 4 พื้นที่ ได้จัดทำธนาคารปูในพื้นที่ หมู่ที่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี หมู่ที่ 2 ตำบลตะกรบ อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี หมู่ที่ 3 ตำบลพลายวาส อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยในแต่ละพื้นที่จะมีคณะทำงานในการบริหารจัดการ เพื่อทำหน้าที่รับบริจาคแม่ปูไข่นอกกระดองจากสมาชิกประมงพื้นบ้านปล่อยในธนาคารปู คอยดูแลรักษาซ่อมแซมธนาคารปูไม่ให้เกิดความเสียหายและประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกเอาแม่ปูไข่นอกกระดองมาปล่อยในธนาคาร ผลจากการดำเนินโครงการทำให้เกิดการอนุรักษ์ปูม้าและเป็นการปล่อยลูกปูม้าคืนสู่ธรรมชาติเป็นการทดแทนปูม้าที่ถูกเก็บหาทำให้ปูม้ามีความสมบูรณ์ ประมงพื้นบ้านสามารถเก็บหาปูม้าได้ตลอดเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาชีพและความมั่นคงทางอาหารของกลุ่มประมงพื้นบ้าน แต่ที่ผ่านมายังเกิดอุปสรรคที่ไม่คาดคิดขึ้นจากมรสุมที่ทำให้ธนาคารปูในบางพื้นที่เช่นที่ตำบลตะกรบ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ซึ่งทำให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ และปรับเปลี่ยนจากการเลี้ยงปูในบริเวณริมทะเล มาเป็นบริเวณริมคลองแทน

16. การจัดทำแปลงสาธิตการเลี้ยงเป็ยวในป่าชายเลน การจัดทำแปลงสาธิตการเลี้ยงเป็ยวในป่าชายเลน เพื่อปล่อยคืนสู่ธรรมชาติ ได้จัดทำแปลงสาธิตการเลี้ยงปูดำและเป็ยวในป่าชายเลน โดยมีคณะทำงานในการบริหารจัดการแปลงสาธิต ทำให้ชุมชนได้แหล่ง

เรียนรู้การพัฒนาอาชีพบนฐานของการจัดการทรัพยากรของชุมชนในรูปแบบที่เหมาะสมและอาจจะเป็นแบบอย่างให้กับผู้ที่สนใจในเรื่องดังกล่าวในอนาคตได้ นอกจากนี้จะเป็นการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับสมาชิกในชุมชน การดำเนินการที่ผ่านมามีผลว่าการเลี้ยงเป็ยสามารถมีความต่อเนื่อง และสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับชุมชนได้ จึงเน้นการจัดการเป็ยสู่การจัดการตลาดอย่างยั่งยืน

17. การปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมงชายฝั่งที่ทำลายล้างทรัพยากร การจัดตั้งกองทุนการปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมงชายฝั่งที่ทำลายล้างทรัพยากรเป็นเครื่องมือแนวอนุรักษ์ โดยการสนับสนุนการจัดซื้อเครื่องมือประมงกลุ่มละ 20,000 บาท และให้แต่ละพื้นที่จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ มีการจัดตั้งโครงสร้างการบริหารจัดการ และระเบียบการบริหารกองทุน รูปแบบการใช้กองทุนขึ้นอยู่กับระเบียบของแต่ละกลุ่มว่ามีรายละเอียดอย่างไร แต่ทั้งนี้ยึดอยู่บนหลักของการมีส่วนร่วมของประมงพื้นบ้าน เช่น ให้สมาชิกยืมไปซื้อเครื่องมือ

18. การผลิตสื่อและรณรงค์เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ จัดสื่อรายการวิทยุเพื่อเผยแพร่กิจกรรมชุมชน จัดรายการวิทยุเพื่อเผยแพร่กิจกรรมของชุมชน การจัดรายการผ่านคลื่นวิทยุ FM 94.75 คลื่นวิทยุภาคประชาชนคนสุราษฎร์ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี เนื้อหารายการเป็นการนำเสนอกิจกรรมความเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนและสาระน่ารู้ที่สำคัญด้านสิ่งแวดล้อมให้สาธารณชนได้รับทราบ โดยจัดทำเว็บไซต์ <http://www.forestandseaforlife.com/> ขึ้นเพื่อเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารสิ่งแวดล้อม กิจกรรมที่กลุ่มดำเนินการผ่านระบบอินเทอร์เน็ต

19. การจัดกิจกรรมรณรงค์เนื่องในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันสิ่งแวดล้อมไทย วันสิ่งแวดล้อมโลก และวันพื้นที่ชุ่มน้ำโลก เพื่อรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจและตื่นตัวในเรื่องการให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันจะนำไปสู่การพัฒนาต่อยอดในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยกลุ่มเป้าหมายประกอบไปด้วย หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษา ประชาชนทั่วไป ซึ่งกิจกรรมที่จัดขึ้น เช่น ตอบคำถามด้านสิ่งแวดล้อม เกมสิ่งแวดล้อม ปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ และจัดแสดงนิทรรศการแปลงปลูกป่าชายเลน แบบจำลองแสดงหุ่นพะยูนและหุ่นเต่าทะเลลงชมธนาคารปู เป็นต้น ซึ่งผลจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนตระหนักถึงการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น มีความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น ครู อาจารย์ในโรงเรียนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีและพร้อมที่จะร่วมกิจกรรมในอนาคต (มูลนิธิป่า-ทะเลเพื่อชีวิต ชุมทรัพย์แห่งท้องทะเลอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, 2556)

เครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรอ่าวบ้านดอน

เนื่องจากอ่าวบ้านดอนเป็นพื้นที่ครอบคลุมถึง 7 อำเภอตั้งกล่าวและเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำแหล่งใหญ่ มีระบบนิเวศที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตทั้งบนบกและในทะเล โดยเฉพาะในทะเลมีความสมบูรณ์ของสัตว์ทะเลที่สุดแห่งหนึ่งในอ่าวไทย ในความสมบูรณ์ดังกล่าวย่อมเป็นที่ต้องการใช้ประโยชน์ของทั้งคนในพื้นที่และนอกพื้นที่ ความต้องการการใช้ประโยชน์ทำให้เกิดการทำลายฐานทรัพยากรของอ่าวบ้านดอนไปพร้อม ๆ กัน ทั้งทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยเฉพาะแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำและระบบนิเวศที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในความสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำที่ต้องมีผู้รับผิดชอบดูแล จึงมีหน่วยราชการหลายหน่วยที่เข้ามารับผิดชอบ พร้อมทั้งมีกฎหมายหลายฉบับที่ป้องกันการทำลาย แต่ยังไม่เพียงพอ ชุมชนจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการปกป้องดูแลฐานทรัพยากรนี้ด้วย จึงเกิดองค์กรชุมชนในการร่วมดูแลฐานทรัพยากรในอ่าวบ้านดอน ทั้งองค์กรชุมชนขนาดเล็กตามระบบนิเวศในอำเภอ ตำบลต่าง ๆ ในอ่าวบ้านดอน และองค์กรชุมชนขนาดใหญ่ องค์กรชุมชนขนาดใหญ่ที่มีบทบาทในการอนุรักษ์ฟื้นฟูอ่าวบ้านดอนมี 2 องค์กร คือ

1. เครือข่ายอนุรักษ์อ่าวบ้านดอน
2. มูลนิธิป่า-ทะเลเพื่อชีวิต

เครือข่ายอนุรักษ์อ่าวบ้านดอน

เนื่องจากอ่าวบ้านดอนเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ประกอบด้วยพื้นที่ 7 อำเภอตั้งกล่าว และเป็นแหล่งอาหารขนาดใหญ่ที่เลี้ยงประชากรทั้งในอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี และประเทศไทยตลอดจนเป็นแหล่งอาหารทะเลของโลกด้วย ชุมชนประมงจึงรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติในอ่าวบ้านดอน โดยมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำอ่าวบ้านดอน ซึ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ

เครือข่ายอนุรักษ์อ่าวบ้านดอนปัจจุบันมี นายประมวล รัตนานุกพงศ์ เป็นประธานเครือข่าย ดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ฟื้นฟูและร่วมกันแก้ปัญหาอ่าวบ้านดอนร่วมกับชุมชน อันเนื่องมาจากความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในอ่าวบ้านดอนจึงมีการแย่งชิงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่าง ฟุ่มเฟือยโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะโครงการพัฒนาฐานการผลิตอาหารทะเลของประเทศ หรือซีฟู้ดแบงก์ (Sea Food Bank) ที่เกิดขึ้นภายใต้นโยบายแปลงสินทรัพย์เป็นทุนของรัฐบาลที่มุ่งเน้นแนวคิดการพัฒนาฐานการผลิตอาหารทะเลของประเทศขึ้นใหม่ เพื่อทดแทนผลผลิตจากธรรมชาติ โดยมองว่าการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำตามแนวชายฝั่งเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สำคัญ เช่น การทำนากุ้ง ฟาร์มเลี้ยงหอยทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ การใช้เครื่องมือทำลายล้างอย่างอวนลาก อวนรุนในการทำประมงพาณิชย์ ทำให้ป่า

ชายเลนเสื่อมโทรมและหมดไปจากการตัดไม้ การบุกรุกพื้นที่ทำนาถุ้ง การปล่อยน้ำเสียลงทะเล จากข้อมูลปี 2545 พื้นที่ป่าชายเลนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีเหลือ 58,127.04 ไร่ และในปี 2547 เหลือ 40,684.22 ไร่ จะเห็นได้ว่าระหว่างปี 2545- 2547 ป่าชายเลนลดลงถึง 17,442.82 ไร่ (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2550) ทรัพยากรชายฝั่งเสื่อมโทรมเกิดความขัดแย้งขึ้น ระหว่างกลุ่มคนที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรส่งผลกระทบต่อประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน นำไปสู่ความยากจน ในขณะที่เดียวกันเกิดการแย่งชิงทรัพยากรทั้งในทะเลและโดยเฉพาะป่าชายเลนของกลุ่มทุน การเพาะเลี้ยงชายฝั่ง เช่นการเลี้ยงกุ้งได้ทำลายป่าชายเลนในอ่าวบ้านดอน อย่างรุนแรงส่งผลกระทบต่อแหล่งเพาะพันธุ์ แหล่งอาหารของสัตว์น้ำ ทำให้สัตว์น้ำลดลงและหลายชนิดสูญพันธุ์ อ่าวบ้านดอนได้รับผลกระทบอย่างหนักจากการแย่งชิงทรัพยากร เกิดความเสื่อมโทรมในระบบนิเวศท้องทะเลจากการเลี้ยงหอยแครง การใช้เรืออวนรุนอวนลาก การจับสัตว์น้ำด้วยวิธีการใช้ยาเบื่อ สารเคมี เครื่องจับสัตว์น้ำที่ทำลายล้าง ชุมชนประมงชายฝั่งในอ่าวบ้านดอนได้รวมตัวกันเป็นเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวบ้านดอน ดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรอ่าวบ้านดอนเพื่อปกป้องดูแลระบบนิเวศของอ่าวบ้านดอน ทั้งการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลน และอนุรักษ์ฟื้นฟูสัตว์น้ำ พัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนประมงชายฝั่งในการใช้ทรัพยากรทางทะเล การอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลน ตลอดจนการพัฒนาอาชีพของประมงชายฝั่ง (วิไล นวลมุสิก,สัมภาษณ์ วันที่ 10 ธันวาคม 2556)

เครือข่ายอนุรักษ์อ่าวบ้านดอนดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งตลอดจนป่าชายเลน และดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เช่น “การจัดการทรัพยากรชายฝั่งและป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม” (ประมวล รัตนานุกพงศ์ ประธานอนุรักษ์อ่าวบ้านดอน,2555) จากการดำเนินงานในพื้นที่โครงการจัดการสภาวะแวดล้อมอย่างบูรณาการเพื่อความยั่งยืนของวิถีชีวิตชุมชนในอ่าวบ้านดอน โดยมีองค์การพื้นที่ชุ่มน้ำนานาชาติประจำประเทศไทย เครือข่ายอนุรักษ์อ่าวบ้านดอนและองค์กรภาคี ภายใต้การสนับสนุนจากโครงการป่าชายเลนเพื่ออนาคต เนื่องจากการจัดการทรัพยากรชายฝั่งและป่าชายเลนในอ่าวบ้านดอนมีความสลับซับซ้อนทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อำนาจหน้าที่ของหน่วยงาน และข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง แม้แต่ชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ด้วยกันเองยังมีความขัดแย้งจากการใช้เครื่องมือประมงที่แตกต่างกัน เช่น การจับปูทะเล ในกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านที่ใช้วนกับกลุ่มชาวประมงที่ใช้ลอบพับ หรือกรณีการทำอาชีพหอยแครงกับกลุ่มประมงพื้นบ้าน

จากความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง เครือข่ายอนุรักษ์อ่าวบ้านดอนได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยการศึกษาบริบทและสภาพปัญหาการใช้ป่าชายเลน บริบทการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่ง

1. ป่าชายเลนและสภาพปัญหาการใช้ป่าชายเลนอ่าวบ้านดอน

จากสภาพภูมินิเวศตลอดแนวชายฝั่งของอ่าวบ้านดอนตั้งแต่อำเภอท่าชนะถึงอำเภอดอนสักมีพื้นที่ป่าชายเลนจำนวน 73,768.74 ไร่ ซึ่งได้รับการคุ้มครองโดยมีการประกาศ

เป็นป่าสงวนแห่งชาติตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 จำนวน 24,830.48 ไร่ ที่เหลืออีกจำนวน 47,938.17 ไร่ มิได้ประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ปัจจุบันป่ามีสภาพเป็นป่าชายเลนตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 14 ธันวาคม 2530 โดยมีจำนวนพื้นที่ประกอบด้วย ป่าคลอง ทำเนียบและป่าชายเลนคลองพุมเรียง ท้องที่อำเภอไชยา เนื้อที่ 4,884 ไร่ เนื้อที่ป่าชายเลน 4968-3-0 ไร่ ป่าชายเลนน้ำเค็มท่าฉาง ท้องที่อำเภอท่าฉางเนื้อที่ 6444-3-83 ไร่ ป่าชายเลน ดอนสักเนื้อที่ป่าชายเลน 14302-0-00 ไร่ รวมเนื้อที่ป่าชายเลน 24,830-1-83 ไร่ ในปี 2547 สถานีพัฒนาป่าชายเลนที่ 13 ท่าฉางและสถานีพัฒนาป่าชายเลนที่ 14 ดอนสัก พบว่าอ่าวบ้านดอนมีพื้นที่ป่าชายเลนทั้งสิ้น 34,900 ไร่ สำหรับสภาพปัญหาของป่าชายเลนมาจากหลายสาเหตุ ดังนี้

1) กฎหมายและข้อบังคับในการคุ้มครองพื้นที่ โดยเฉพาะในอำเภอท่าชนะมีพื้นที่ป่าชายเลนเหลืออยู่ประมาณ 60 ไร่ อำเภอพุนพิน อำเภอเมืองและอำเภอกาญจนดิษฐ์อยู่นอกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ถูกควบคุมโดยพระราชบัญญัติป่าไม้พ.ศ.2484 ซึ่งมีความเข้มข้นของบทลงโทษน้อยกว่าพื้นที่ป่าชายเลนที่ประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507

2) แนวเขตระหว่างพื้นที่ป่าชายเลนที่คุ้มครองโดยกฎหมายกับพื้นที่ครอบครองโดยประชาชนไม่ชัดเจน ทำให้ป่าชายเลนในหลายพื้นที่มีความเสี่ยงในการบุกรุกทำลายป่าเพื่อจับจองที่ดินมีสูง ในขณะที่บางพื้นที่มีการครอบครองที่ดินอย่างถูกกฎหมาย แต่มีการทำลายเปลี่ยนแปลงสภาพป่ากลายเป็นความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับเจ้าของที่ดิน รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ ดังนั้นหากมีการกำหนดแนวเขตที่ชัดเจนระหว่างป่าชายเลนที่อยู่ภายใต้การควบคุมตามกฎหมายกับที่ดินของชุมชนก็จะทำให้การดูแลป่าชายเลนมีความชัดเจนยิ่งขึ้นและชุมชนก็มีความมั่นคงในการตั้งถิ่นฐานและการประกอบอาชีพ

3) ชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตป่าชายเลนขาดความมั่นคงในการตั้งถิ่นฐาน ปัจจุบันมีครัวเรือนอยู่ในป่าชายเลนประมาณ 20 ครัวเรือน เช่น ในป่าชายเลนอำเภอดอนสักซึ่งเข้าไปอยู่ตั้งแต่ในช่วงการทำนากุ้งไม่สามารถอพยพไปอยู่ที่อื่นได้เพราะไม่มีถิ่นฐานที่อื่น จึงได้ปรับตัวในการประกอบอาชีพโดยเลี้ยงกุ้งแบบธรรมชาติ เลี้ยงหอยแครงและปลูกป่าชายเลน จากสภาพทางกฎหมายของที่ดินเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติจึงถูกตัดสิทธิการได้รับความช่วยเหลือจากทางราชการ

4) ไม่มีการรับรองสิทธิชุมชนในการจัดการดูแลป่าชายเลน ปัจจุบันมีชุมชนหลายแห่ง เช่น ตำบลลิเล็ด ตำบลตะเคียนทอง ตำบลดอนสัก ชุมชนมีบทบาทในการจัดการดูแลรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และกลุ่มอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นรวมตัวเป็นเครือข่ายแต่สิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นไม่ได้ให้การรับรองตามกฎหมาย ดังนั้นในหลายชุมชนจึงเกรงว่าเมื่อฟื้นฟูป่าชายเลนจนสมบูรณ์แล้วรัฐก็จะประกาศเป็นเขตอนุรักษ์

5) การใช้เรืออวนรุน อวนลาก และเรือคราดหอยในบริเวณป่าชายเลนที่เกิดขึ้นใหม่ เช่น ในอำเภอท่าฉาง พุนพินและอำเภอเมือง มีกล้าไม้ชายเลนขนาดเล็กที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติจำนวนมาก แต่กล้าไม้ถูกทำลายด้วยเครื่องมือประมงประเภทอวนลาก อวนรุน เรือคราดหอยที่ผิดกฎหมายแต่ไม่มีการจับกุม

6) การกัดเซาะชายฝั่ง ชายฝั่งในอ่าวบ้านดอนมีการกัดเซาะที่รุนแรงมากกว่า 4 เมตรต่อปีบริเวณเดียว คือ ชายฝั่งบ้านพอด-บ้านปากคลองคราม ความยาวประมาณ 8 กิโลเมตร ปัจจุบันยังมีการกัดเซาะที่รุนแรง สาเหตุมาจากป่าชายเลนถูกทำลายและอิทธิพลของพายุ ทำให้คลื่นลมปะทะชายฝั่งโดยตรงเกิดการกัดเซาะอย่างรุนแรง ทำให้ชายฝั่งและบ้านเรือนชุมชนเสียหาย

อย่างไรก็ตามในการอนุรักษ์ป่าชายเลนมีจุดเด่น คือ ความร่วมมือระหว่างส่วนบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนที่ 4 สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 13 และ 14 กับชุมชนทำให้การบุกรุกทำลายป่าชายเลนล่าช้าและไม่รุนแรงถึงขั้นวิกฤตมากนัก

2. บริบทการใช้ประโยชน์และสภาพปัญหาทรัพยากรชายฝั่งอ่าวบ้านดอน

1) การใช้เครื่องมือแตกต่างกัน ในพื้นที่อ่าวบ้านดอนมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วยวิธีที่แตกต่างกัน (ประมวล รัตนาหุพงศ์ ประชาน เครือข่ายอนุรักษ์อ่าวบ้านดอน, 2556) เช่น กลุ่มประมงพื้นบ้านไม่พอใจกลุ่มผู้เลี้ยงหอยแครง เพราะทำให้ประมงพื้นบ้านไม่สามารถเข้าไปจับปลาวางอวนได้ ในขณะที่เดียวกันในระหว่างกลุ่มประมงพื้นบ้านเองก็มีความขัดแย้งกัน เช่น การดักปูโดยใช้อวนปูและลอบพับดักปู หรือ อวนลอยกับอวนลากอวนรุน ความขัดแย้งเนื่องมาจากเครื่องมือที่ทำลายล้างทรัพยากรและระบบนิเวศ เช่น กลุ่มอวนปลา อวนปู ลอบปลากุ้งกิ้ง ไม่ทำลายระบบนิเวศและสัตว์น้ำ ในขณะที่ กลุ่มช้อนปึก กร้า ซึ่งเป็นเครื่องมือประจำที่เป็นอุปสรรคในการเดินเรือ การเลี้ยงปลาในกระชังทำให้เกิดการสะสมอาหารปลาได้กระชังทำให้น้ำเน่าเสีย ในขณะที่กลุ่มอวนลากอวนรุนขนาดเล็ก เรือปลาท่องเที่ยว ทำลายหน้าดินท้องทะเลส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและทำลายหญ้าทะเล เรือปลาท่องเที่ยว กลุ่มอวนรัง ทำให้พะยูนติดอวน กลุ่มลอบพับ มีตาอวนขนาดเล็กมากทำให้ลูกปูขนาดเล็กถูกจับไปด้วยเป็นการตัดวงจรชีวิตของปูทะเล กลุ่มใช้สารพิษเบื้อปลา เบื้อกุ้ง เป็นการทำลายสัตว์น้ำทุกชนิดและระบบนิเวศได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง กลุ่มเลี้ยงกุ้ง การฉีดซีเมนต์ลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ กลุ่มอวนลากอวนรุนขนาดใหญ่ก็เช่นเดียวกับ อวนลากอวนรุนขนาดเล็กเพราะทำลายหน้าดินท้องทะเล ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและทำลายหญ้าทะเล ในส่วนประมงพาณิชย์ เช่น กลุ่มเลี้ยงหอยแครง หอยนางรม กุ้งคอกหอยในทะเล เป็นพื้นที่กว้างใหญ่และห้ามบุคคลเข้าไปใช้ทะเลในบริเวณนั้น ทำให้กลุ่มประมงพื้นบ้านมีพื้นที่ทำประมงน้อยลง ส่วนกลุ่มเลี้ยงกุ้งทะเล การฉีดซีเมนต์ลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ น้ำเน่าเสีย

ส่งผลกระทบทั้งคนพืชและสัตว์ (กลุ่มสหกรณ์บ้านคลองฉนาก ตำบลคลองฉนาก อำเภอเมือง สุราษฎร์ธานี, วันที่ 26 พฤศจิกายน 2556)

2) การขยายตัวและการแย่งชิงพื้นที่ทำประมงฟาร์มหอย การขยายตัวทำคอกหอย ทั้งจากนายทุนในพื้นที่ นอกพื้นที่และชาวต่างประเทศกระทบต่อระบบนิเวศท้องทะเลอย่างรุนแรงและชาวประมงพื้นบ้านไม่มีที่ทำประมง ในปี 2555 การจับจองพื้นที่ทะเลทำคอกหอยมีพื้นที่ไม่น้อยกว่า 80,000 ไร่ เป็นพื้นที่ที่ได้รับอนุญาตประมาณ 30,000 ไร่ อีก 40,000 ไร่ เป็นคอกหอยผิดกฎหมาย และบางส่วนอยู่ในการถือครองของนายทุน ปัญหาดังกล่าวส่วนหนึ่งเกิดจากนโยบายการแปลงสินทรัพย์เป็นทุนซึ่งส่งเสริมและขยายการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศ โดยออกใบอนุญาตเพาะเลี้ยงให้กับผู้ที่ต้องการเพาะเลี้ยงและสามารถใช้เป็นหลักฐานในการค้าประกันการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินได้ทำให้เกิดการจองพื้นที่ทะเลอ่าวบ้านดอนขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทะเลที่เคยเป็นที่สาธารณะถูกเปลี่ยนสภาพไปเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคล เกิดผลกระทบต่อประมงพื้นบ้านให้มีที่ทำกินน้อยลงและต้องออกไปทำประมงในพื้นที่ห่างไกลชายฝั่งมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นตลอดจนอันตรายจากคลื่นลมเพราะมีเพียงเครื่องมือขนาดเล็ก

3) ปัญหาน้ำเน่าเสีย ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ พื้นที่ที่ประสบปัญหา เช่น คลองท่าฉาง อำเภอท่าฉาง ประสบปัญหาจากโรงงานอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินบนพื้นที่ต้นน้ำ คลองฉนาก อำเภอเมือง ประสบปัญหาจากน้ำทิ้งจากชุมชนเมือง การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินบนพื้นที่ต้นน้ำ คลองท่าทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ ประสบปัญหาน้ำเน่าเสียจากการเลี้ยงสัตว์ฟาร์มหมูและฟาร์มไก่ น้ำทิ้งจากชุมชน และฟาร์มกุ้งที่มีระบบบำบัดน้ำเสียไม่ได้มาตรฐาน ส่วนในอ่าวดอนสักประสบปัญหาน้ำเน่าเสียจากชุมชนเมืองและแพปลา และการเปิดประตูน้ำคลองชลประทาน ผลกระทบดังกล่าวส่วนใหญ่เกิดกับกลุ่มประมงที่เพาะเลี้ยงชายฝั่ง เช่น การเลี้ยงปลาในกระชัง เลี้ยงหอย เป็นต้น

4) ผลกระทบจากการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเล สืบเนื่องจากมีแผนการและโครงการด้านการพัฒนาบริเวณรอบอ่าวบ้านดอน เช่น โครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ ในอำเภอท่าชนะ โครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าชีวมวลในอำเภอท่าฉาง โครงการก่อสร้างโรงกำจัดขยะในอำเภอกาญจนดิษฐ์ โครงการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึก อำเภอดอนสัก และโครงการพัฒนาลุ่มน้ำตาปีพุมดวงซึ่งดูดน้ำจากแม่น้ำพุมดวงไหลลงสู่อ่าวบ้านดอนส่งไปยังอำเภอท่าฉาง อำเภอไชยา โครงการเหล่านี้มีการคัดค้านจากประชาชนเพราะเกรงว่าจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทางทะเล สิ่งแวดล้อมทางทะเลและชายฝั่ง

3. ข้อเสนอในการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง

การดำเนินงานของเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวบ้านดอนจึงได้มีข้อเสนอแนะต่อผู้เกี่ยวข้องในเรื่องการจัดการทรัพยากรชายฝั่งและป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมว่า ควรได้จัดตั้ง

คณะกรรมการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวบ้านดอนเพื่อเป็นกลไกในการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการพูดคุย แลกเปลี่ยน บรรเทาความขัดแย้งและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่อ่าวบ้านดอนให้เกิดความยั่งยืน ในขณะเดียวกันต้องตระหนักว่าทะเลและทรัพยากรชายฝั่งเป็นทรัพยากรสาธารณะที่ประชาชนมีสิทธิเข้าถึงและได้รับประโยชน์บนหลักการความมั่นคงของระบบนิเวศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งมีความสำคัญต่อระบบนิเวศทางทะเลและสนองความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์อย่างเป็นธรรมโดยคำนึงถึงสิทธิชุมชน การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้ความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนประมงพื้นบ้านในการปกป้องดูแลและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติรวมทั้งความรู้ในด้านอื่น ๆ เช่น การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ศึกษาและจัดเก็บข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการจัดการทรัพยากร ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงเพื่อให้ชุมชนประมงพื้นบ้านมีศักยภาพในการผลักดันการแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นในกลไกคณะกรรมการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวบ้านดอน ตลอดจนสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนดำเนินการศึกษาวิจัย รวบรวมข้อมูลในพื้นที่ ซึ่งอาจใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการผลักดันการแก้ไขปัญหา

ในส่วนการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลนควรได้มีการพัฒนาระบบการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำควบคู่ไปกับการฟื้นฟูป่าชายเลน โดยต่อยอดจากองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนที่ปัจจุบันได้มีการทดลองเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำโดยวิธีธรรมชาติควบคู่ไปกับการฟื้นฟูป่าชายเลน หากประสบความสำเร็จจะช่วยแก้ไขปัญหาชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ป่าชายเลนทั้งในด้านความร่วมมือการสร้างแรงจูงใจ ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูป่าชายเลนรวมทั้งการสร้างรายได้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตควบคู่ไปด้วย

อีกประการหนึ่งในพื้นที่อ่าวบ้านดอนมีพื้นที่นาทุ่งร้างทั้งที่มีเอกสารครอบครองที่ดินและไม่มีเอกสารสิทธิครอบครองที่ดิน ซึ่งเหมาะแก่การฟื้นฟูให้กลับสภาพเป็นป่าชายเลน แต่เนื่องจากเจ้าของที่ดินเกรงว่า หากนำไปฟื้นฟูเป็นป่าชายเลนแล้วจะถูกหน่วยงานของรัฐยึดพื้นที่กลับคืนไปจึงไม่ให้ความร่วมมือ หากกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งมีการแก้ไขระเบียบ ข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องให้เกิดความชัดเจนและสร้างความมั่นใจให้กับประชาชนเจ้าของที่ดิน หากดำเนินการฟื้นฟูป่าทุ่งร้างโดยการปลูกป่าชายเลนแล้วจะไม่กระทบต่อสิทธิในการถือครองที่ดิน ผนวกกับการสร้างรูปธรรมที่ชัดเจนว่า การปลูกป่าชายเลนจะสามารถสร้างรายได้และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้ เช่น การปลูกป่าชายเลนควบคู่ไปกับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ก็จะสามารถสร้างแรงจูงใจให้ชุมชนนำที่ดินมาปลูกป่าชายเลนเพิ่มพื้นที่สีเขียวได้มากขึ้น และควรมีการทำงานร่วมกับชุมชนที่ยังมีความจำเป็นที่ต้องใช้เครื่องมือผิวดินทำลายระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม เช่น เรืออวนรุน อวนลาก เรือคราดหอย โดยจัดให้มีเวทีพูดคุยเพื่อ

แก้ปัญหาาร่วมกันรวมทั้งลดเครื่องมือที่มีปัญหาเหล่านี้ เช่น การปรับเปลี่ยนเครื่องมือทำการประมง การสนับสนุนกองทุนส่งเสริมอาชีพแลกเปลี่ยนกับการลดการใช้เครื่องมือผิดกฎหมาย

และประการสำคัญควรต้องสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกข้อบัญญัติท้องถิ่นในการจัดการและดูแลคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อลดช่องว่างทางกฎหมายในการควบคุมดูแลพื้นที่ที่อาจยังไม่ทั่วถึง รวมทั้งเป็นการส่งเสริมการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเต็มรูปแบบมากขึ้น

จึงกล่าวได้ว่าเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวบ้านดอนมีบทบาทสำคัญในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมกับชุมชน โดยมีส่วนสำคัญในการดูแลปกป้องฐานทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเพื่อเป็นพลังให้กับชุมชนประมงพื้นบ้านได้มีที่พึ่งพิงและมีส่วนร่วมในการจัดการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญ (โครงการป่าชายเลนเพื่ออนาคต, 2555)

มูลนิธิป่า-ทะเลเพื่อชีวิต

สืบเนื่องจากสภาพปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศ กลุ่มพี่น้องผองเพื่อนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีได้รวมตัวกันโดยธรรมชาติ ภายใต้ชื่อ โครงการป่า-ทะเลเพื่อชีวิต เพื่อร่วมมือและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม การอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตั้งแต่พื้นที่ ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ และชุมชนเมืองร่วมกับองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และร่วมเป็นเครือข่ายพันธมิตรกับองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมทั้งในและต่างประเทศ โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณทั้งหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานภาคเอกชน ในปัจจุบันได้มีการยกระดับองค์กรจากโครงการป่า-ทะเลเพื่อชีวิตเป็นมูลนิธิป่า-ทะเลเพื่อชีวิต ดำเนินงานโครงการด้านสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่องและมีแนวทางชัดเจนในการดูแล รักษาสิ่งแวดล้อมตลอดจนการสร้างโอกาสให้ทุกภาคส่วนในสังคมให้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ปัจจุบันอ่าวบ้านดอนได้มีหน่วยงานหลักทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กร เพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของอ่าวบ้านดอน เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ปัญหาด้านคุณภาพชีวิตของประมงพื้นบ้าน ปัญหาการใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายล้างทรัพยากร ปัญหาแนวเขต และปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวบ้านดอนระหว่างประมงพื้นบ้าน ผู้ประกอบการประมงพาณิชย์ และผู้ประกอบการเลี้ยงหอย รูปแบบการแก้ไขปัญหาดังกล่าว เช่น การปลูกต้นไม้ การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การจัดตั้งองค์กรชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ แต่การบริหารกิจกรรม

ต่าง ๆ อยู่ในรูปหน่วยงานไม่มีการร่วมวงพูดคุย บูรณาการกิจกรรมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน จึงทำให้มีความซ้ำซ้อนกันและบางครั้งไม่ตรงกับปัญหา สาเหตุ และความต้องการของชุมชน

มูลนิธิป่า-ทะเลเพื่อชีวิต มีนายประวิณ จุลภักดี เป็นประธานมูลนิธิ ดำเนินงานโดยเน้น การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีพัฒนาทุกภาคส่วน ทั้งองค์กร ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชุมชนได้กำหนดภารกิจเกี่ยวกับ 1) ส่งเสริมการศึกษา วิจัยด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2) สนับสนุนการฟื้นฟูอนุรักษ์ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน 3) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน จัดตั้งองค์กรชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน 5) พัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคมและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน 6) ประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่กิจกรรมของชุมชนสู่สาธารณะโดยกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ส่งเสริมการศึกษา และการวิจัยด้านการจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำ ที่ดิน ป่าไม้และทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง 2) ร่วมเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร สร้างความรู้ ความเข้าใจ ความตระหนักในคุณค่าของ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 3) ดำเนินการเพื่อสาธารณะประโยชน์และร่วมมือกับองค์กร สาธารณะอื่นๆ ทั้งในและต่างประเทศ เพื่อสาธารณะประโยชน์ 4) ส่งเสริมและสนับสนุน กระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มหรือเครือข่ายในรูปแบบ ต่างๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ ยั่งยืน 5) ส่งเสริมการปกครองระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

กิจกรรมหลัก ๆ ของมูลนิธิป่า-ทะเลเพื่อชีวิต เป็นไปตามภารกิจและวัตถุประสงค์ ของมูลนิธิ เช่น ดำเนินการโครงการร้อยดวงใจรักษ์อ่าวบ้านดอนเป็นโครงการระยะที่ 1 ใต้รับ การสนับสนุนจากกองทุนสิ่งแวดล้อม (2547-2550) ร่วมกับชุมชนในพื้นที่ 8 หมู่บ้าน กับ 5 โรงเรียนเป็นพื้นที่นำร่อง มีกิจกรรมการจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อดูแลรักษาเผ่าละวั้งและใช้ ประโยชน์จากพื้นที่อ่าวบ้านดอน การปลูกต้นไม้และการปล่อยสัตว์น้ำในอ่าวบ้านดอนโดยผ่าน กิจกรรมการเรียนรู้ ทำให้ทั้ง 8 หมู่บ้านมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจนมาถึงปัจจุบัน ส่วนในระดับ โรงเรียน เกิดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเยาวชน เกิดศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่ 2 พื้นที่ และเกิด ศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาใน 5 โรงเรียน เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมและกิจกรรม อื่นๆ ชุมชนเกิดการตื่นตัวเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูอ่าวบ้านดอนอย่างกว้างขวาง และจากการประชุมของคณะกรรมการเครือข่ายอ่าวบ้านดอนพบว่าประมงพื้นบ้านจับสัตว์น้ำได้ เพิ่มขึ้น ซึ่งทำให้เห็นถึงการเพิ่มจำนวนของทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง แม้ว่าชุมชนจะร่วม กิจกรรมกับโครงการเป็นอย่างดีแต่พบว่า การทำกิจกรรมในชุมชนยังขาดการบูรณาการทั้ง ทางด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และที่สำคัญคือการขยายพื้นที่ทำ กิจกรรมด้านต่างๆ ต้องครอบคลุมทั้งอ่าวบ้านดอน ภายใต้อำนาจที่ว่า “การอนุรักษ์จะต้องกิน

“ได้จึงจะเป็นการอนุรักษ์ที่ยั่งยืน” คือ การอนุรักษ์นั้นชุมชนจะต้องได้รับประโยชน์จากการอนุรักษ์ทรัพยากรโดยเฉพาะประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ที่ชุมชนจะต้องอยู่ได้และร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างยั่งยืนเมื่อชุมชนได้รับประโยชน์แน่นอนว่าความรู้สึกเป็นเจ้าของก็จะตามมา

ชุมชนในพื้นที่อ่าวบ้านดอน เป็นชุมชนริมทะเลที่ประสบกับปัญหาการลดลงของประชากรปูม้า ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการประมง และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งเลี้ยงปลาในกระชัง เลี้ยงหอยแมลงภู่และหอยนางรม แต่ด้วยปัญหาด้านการประกอบอาชีพประมงในเรื่องของต้นทุนการทำการประมงสูง การแย่งพื้นที่ทำการประมง การใช้เครื่องมือทำการประมง เช่น อวนลาก อวนรุน เป็นต้น เข้ามาลักลอบทำการประมง การทำอุตสาหกรรมริมทะเล ปล่องของเสียลงสู่ทะเล ส่งผลทำให้ปริมาณสัตว์น้ำโดยเฉพาะปูม้าลดลงอย่างรวดเร็ว

จากปัญหาที่เกิดขึ้น ผู้นำชุมชน แกนนำชุมชนประมงและสมาชิกในชุมชนจึงได้ร่วมมือกับมูลนิธิป่า-ทะเลเพื่อชีวิต จัดทำโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำตลอดจนฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำขึ้นโดยการจัดทำบ้านปลา-ธนาคารปูม้าขึ้น เพื่อเพิ่มปริมาณปูม้าในพื้นที่อ่าวบ้านดอน ปูม้าเป็นทรัพยากรประมงที่สำคัญ ในอดีตปูม้าจะมีชุกชุมสามารถหาได้ทั่วไปบริเวณชายฝั่งทะเล แต่ปัจจุบันมีการจับปูม้ามาบริโภคเป็นจำนวนมาก ส่งผลทำให้ปริมาณปูม้าลดลงอย่างรวดเร็ว ประกอบกับความเจริญและการขยายตัวของเมือง ก่อให้เกิดมลภาวะในพื้นที่ ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมของแหล่งน้ำถูกทำลาย ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ปริมาณประชากรปูม้าลดลง นอกจากนี้ การเพิ่มขึ้นของประชากร การพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีการทำการประมง ประกอบกับการทำการประมงอย่างขาดความสำนึกรับผิดชอบยังส่งผลทำให้ปูม้าถูกนำมาบริโภคเกินกว่ากำลังการผลิตของธรรมชาติ การคืนปูม้าสู่ธรรมชาติเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ชุมชนในพื้นที่อ่าวบ้านดอน ได้วางแนวทางในการเพิ่มประชากรของปูม้าในทะเลชุมชน โดยใช้ความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของปูม้าวัยอ่อน มาใช้ประโยชน์ ซึ่งบริเวณทะเลอ่าวบ้านดอนก็มีความเหมาะสมและสามารถนำมาใช้เป็นฐานในการผลิตปูม้าสู่ทะเลได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (จรินทร์ เจยเซยชม, สัมภาษณ์ วันที่ 4 มกราคม 2557)

ส่วนโครงการความร่วมมือเพื่อฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมอ่าวบ้านดอนด้วยพลังชุมชน การขยายพื้นที่ให้ครอบคลุมทั้งอ่าวบ้านดอนโดยการต่อยอดกิจกรรมเดิมและส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมใหม่ทั้งทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม โดยใช้พื้นที่เป้าหมายเดิมเป็นพื้นที่เรียนรู้ และขยายผลไปสู่หมู่บ้านให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งอ่าวบ้านดอน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในระบบนิเวศ ร่วมฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพื้นที่ชุ่มน้ำอ่าวบ้านดอนอย่างยั่งยืนและสมดุลด้วยพลังชุมชน โดยเป็นโครงการความร่วมมือ

เพื่อฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมอ่าวบ้านดอนด้วยพลังชุมชนจัดทำขึ้นเพื่อสนับสนุนมาตรการการอนุรักษ์ และฟื้นฟูระบบนิเวศในพื้นที่ชุ่มน้ำอ่าวบ้านดอน สนับสนุนให้ชุมชนได้มองเห็นทิศทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในทุกระดับ เพราะชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรและอยู่ใกล้ชิดกับทรัพยากรมากที่สุด เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน โดยใช้กิจกรรมเป็นเครื่องมือในการเพิ่มศักยภาพ เช่น การศึกษาข้อมูลชุมชน สร้างกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องของการดูแลรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เป็นโครงการระยะ 3 ปี (1 ตุลาคม 2552 – 30 กันยายน 2555) ดำเนินการในพื้นที่รอบอ่าวบ้านดอน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน และขยายเครือข่ายความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมดูแลรักษาอ่าวบ้านดอนอย่างต่อเนื่องและพัฒนาให้เป็นชุมชนตัวอย่างในการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอ่าวบ้านดอน

การดำเนินโครงการมีเป้าหมายให้เกิดกลุ่มและเครือข่ายฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอ่าวบ้านดอนที่เข้มแข็งและสามารถดำเนินการเป็นเครือข่ายร่วมกับองค์กรชุมชนและหน่วยงานอื่นในพื้นที่ในการเฝ้าระวัง อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอ่าวบ้านดอนในส่วนที่เสื่อมโทรมให้สมบูรณ์ขึ้นมากกว่าเดิม และรักษาส่วนที่สภาพดีไม่ให้เสื่อมโทรมต่อไปและสามารถเป็นรูปแบบการดำเนินงานตัวอย่างที่จะขยายผลครอบคลุมตลอดชายฝั่งทะเลของจังหวัดสุราษฎร์ธานีและพื้นที่อื่นๆ ต่อไปหน่วยงานราชการ องค์กรของรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจอย่างชัดเจนถึงปัญหา และได้ข้อมูลพื้นฐานในการใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาอ่าวบ้านดอน ประชาชนเกิดความรู้ความตระหนักในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอ่าวบ้านดอนพร้อมทั้งมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวัง คุ้มครองอ่าวบ้านดอนอย่างจริงจัง และมีอาชีพที่เหมาะสมสอดคล้องกับฐานทรัพยากรในชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่พึ่งตนเองได้ในเรื่องเศรษฐกิจระดับครอบครัวและชุมชน ทั้งในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว

สภาพปัญหาที่นำไปสู่การพัฒนาฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งอ่าวบ้านดอน

ชุมชนประมงพื้นบ้านอ่าวบ้านดอนได้ร่วมกันสะท้อนปัญหาที่คุกคามวิถีชีวิตการทำประมงพื้นบ้านมากมายและหลากหลายด้าน เพื่อเป็นฐานข้อมูลนำไปสู่การพัฒนาฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งอ่าวบ้านดอนด้วยชุมชนเอง โดยจำเป็นต้องมองปัญหาเร่งด่วนที่เป็นองค์รวมเพื่อให้เกิดประโยชน์โดยรวมของชุมชนประมงพื้นบ้าน ดังนี้

1. ปัญหาความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ สถานการณ์การทำประมงชายฝั่งที่เป็นปัญหาอย่างชัดเจน คือ การทำประมงเกินกำลังการผลิตเป็นผลให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่ง ปัญหาการแย่งพื้นที่การทำประมงและปัญหาความขัดแย้งในการใช้เครื่องมือ

ต่างชนิดกัน เป็นสาเหตุหลักของปัญหาสังคมประมงชายฝั่งมาก (เผด็จศักดิ์ จารยะพันธุ์ และคณะ, 2550) และในที่สุดในปัจจุบันปัญหาต่าง ๆ ได้สร้างแรงกดดันให้ชาวประมงพยายามที่จะใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูงแต่ผิดกฎหมายมากขึ้นเพื่อช่วงชิงทรัพยากรที่ร่อยหรอและมีอยู่อย่างจำกัดและมีการใช้ประโยชน์อย่างไม่ยั่งยืนส่งผลให้ระบบนิเวศเสื่อมโทรมลงอย่างต่อเนื่องทุกระบบและเพิ่มความรุนแรงเพิ่มขึ้นตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ทั้งระบบนิเวศปากแม่น้ำ ระบบนิเวศป่า ชายเลน ระบบนิเวศชายฝั่ง ระบบนิเวศหญ้าทะเล ระบบนิเวศแนวปะการัง (กลุ่มสนทนาบ้านแหลมโพธิ์ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา, วันที่ 4 มกราคม 2557)

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าทรัพยากรระบบนิเวศซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมีแนวโน้มที่จะลดลงทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ซึ่งต้องอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างเร่งด่วน เพราะที่ผ่านมามีการใช้อย่างเกินขีดความสามารถรองรับของธรรมชาติ โดยภาพรวมของการใช้ทะเลในอนาคตคือมีการใช้ทะเลมากขึ้นในขณะที่สถานภาพของทรัพยากรมีแต่ลดน้อยถอยลงในอัตราเร่งอย่างต่อเนื่องส่งผลกระทบต่อทั้งภายในมิตินั้น ๆ และมีแนวโน้มที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างมิติการใช้หากไม่มีการจัดการที่เหมาะสม (เผด็จศักดิ์ จารยะพันธุ์ และคณะ, 2550)

2. ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำ ทั้งในลำคลอง ชายฝั่งและทรัพยากรในทะเลในอ่าวบ้านดอน ความเสื่อมโทรมอันเนื่องมาจากการจับสัตว์น้ำมากขึ้น และจับในฤดูวางไข่จับสัตว์น้ำขนาดเล็ก การทำลายระบบนิเวศท้องทะเลที่เป็นแหล่งขยายพันธุ์และแหล่งเลี้ยงตัวของสัตว์น้ำวัยอ่อนถูกทำลายอันเนื่องจากการใช้เครื่องมือทำประมงขนาดใหญ่ เช่น เรืออวนรุน อวนลาก เรือคราดหอย เรือปลากะตัก ลอบหนอน ลอบปูม้า เป็นต้น ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่งอันเนื่องจากระบบนิเวศชายฝั่งถูกทำลาย เช่น การทำลายป่าชายเลนที่เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ ทั้งแหล่งวางไข่ แหล่งเลี้ยงตัวอ่อน แหล่งอาหารของสัตว์ทะเล ตลอดจนทำลายวงจรการขยายพันธุ์สัตว์ทะเล แหล่งปะการังถูกทำลายจากการจับสัตว์น้ำผิดกฎหมาย นายประวิณ จุลภักดี ประธานมูลนิธิป่า-ทะเลเพื่อชีวิต เล่าถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่อ่าวบ้านดอนให้ฟังว่า ตอนนี้อยู่หาความเสื่อมโทรมของป่าชายเลนและทรัพยากรสัตว์น้ำ ได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก เพราะจำนวนของทรัพยากรเหล่านี้ลดลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งสาเหตุสำคัญมาจากนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐและเอกชน ทำให้ป่าชายเลนถูกทำลาย โดยเฉพาะการขยายพื้นที่นาทุ่งลงไปในพื้นที่ป่าชายเลนทั้งถูกกฎหมายและบุกรุก และปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การใช้เครื่องมือประมงแบบทำลายล้าง เช่น เรืออวนรุน อวนลาก ลอบตาถี่ การใช้อาเปื้อ การใช้ระเบิด เป็นต้น ซึ่งยังมีการลักลอบใช้เครื่องมือเหล่านี้เป็นจำนวนมาก รวมไปถึงปัญหาการปล่อยน้ำเสียจากบ่อกุ้ง นอกจากนั้นโครงสร้างการรวมศูนย์ของอำนาจรัฐในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และนโยบายการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน กิจกรรมไม่มีความต่อเนื่อง มีผลทำให้ป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง จากการลักลอบตัดไม้ การปล่อยน้ำเสียลงทะเลหรือป่าชายเลน ทรัพยากรชายฝั่ง

เสื่อมโทรม ทรัพยากรประมงเกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างกลุ่มคนที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน นายประวิณ จุลภักดี ประธานมูลนิธิป่าทะเลเพื่อชีวิตเข้าไปสนับสนุนให้ชุมชนได้มองเห็นทิศทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในทุกระดับ เพราะว่าชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรและอยู่ใกล้ชิดกับทรัพยากรมากที่สุด เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน โดยใช้กิจกรรมเป็นเครื่องมือในการเพิ่มศักยภาพ เช่น การศึกษาข้อมูลชุมชน สร้างกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องของการดูแล (กลุ่มสนทนายบ้านเจงอะ ตำบลตะเคียนทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์, วันที่ 24 พฤศจิกายน 2556)

3. ปัญหาการเพิ่มประชากร ตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมาประชากรประมงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งชาวประมงในพื้นที่อ่าวบ้านดอนและพื้นที่อื่น ๆ เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นทำให้ปริมาณความต้องการสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วคู่ขนานไปกับการจับสัตว์น้ำแบบล้างผลาญ จึงมีการจับสัตว์น้ำกันทุกฤดูและทุกขนาดเพื่อตอบสนองความต้องการทางอาหารทั้งคนและสัตว์ พันธุ์สัตว์น้ำถูกทำลายจากการจับสัตว์น้ำในท้องทะเลเพื่อทำอาหารสัตว์เพื่อตอบสนองการบริโภคเนื้อสัตว์ของคน ประกอบกับระบบนิเวศชายฝั่งและระบบนิเวศท้องทะเลถูกทำลายจากเครื่องมือประมง สัตว์น้ำวัยอ่อนถูกทำลาย ไม่มีแหล่งอาหาร สัตว์น้ำจึงลดลงและหลายชนิดสูญพันธุ์ ในขณะที่ผู้ใช้ประโยชน์จากทะเลมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามระดับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งทำให้รูปแบบการใช้ทรัพยากรชายฝั่งและทะเลมีความหลากหลายและซับซ้อนเพิ่มมากขึ้นด้วย ส่งผลให้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งลดลงทั้งปริมาณและคุณภาพ นอกจากนี้ยังส่งผลให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างไม่เป็นธรรม เกิดความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ในหลายพื้นที่ ทั้งคนในพื้นที่เดียวกันแย่งกันใช้ทรัพยากร หรือบุคคลต่างถิ่นเข้าไปใช้และแย่งชิงแบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา โดยไม่ได้คำนึงถึงข้อจำกัดของทรัพยากร จนบางครั้งทำให้สูญเสียโอกาสในการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ผู้ใช้ทรัพยากรที่เป็นชาวประมงในพื้นที่บริเวณชายฝั่งส่วนใหญ่สูญเสียโอกาสที่จะเข้าใช้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในอาณาบริเวณของตน เช่น การจับจองพื้นที่ทำคอกหอยของนายทุนในอ่าวบ้านดอน และห้ามประมงพื้นบ้านเข้าไปทำประมงในเขตบริเวณคอกหอย ซึ่งเป็นปัญหาหนักหน่วงของประมงพื้นบ้านในอ่าวบ้านดอน เพราะเกือบจะเป็นการตัดช่องทางในการทำมาหากิน ทำให้ผู้มีอาชีพประมงชายฝั่งจำเป็นต้องเลิกอาชีพที่เคยทำมาหันไปทำอาชีพที่ไม่คุ้นเคยนำไปสู่ความยากจนและถูกเบียดบังให้เป็นคนชายขอบ อันเนื่องจากการไม่ได้รับข่าวสารหรือความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีและวิทยาการในการนำเอาทรัพยากรไปใช้ให้เพียงพอหรือเท่าเทียมกับผู้ประกอบกิจการจากภายนอก (เผด็จศึกดี จารยะพันธุ์ และคณะ, 2550)

4. ปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจ การประมงเชิงพาณิชย์ การทำผลิตภัณฑ์จากกุ้งหอยปูปลา ล้วนต้องการวัตถุดิบเป็นจำนวนมาก จึงพัฒนาเครื่องมือจับสัตว์น้ำให้รวดเร็วขึ้น ประเภทอวนรุน อวนลาก เรือคราดหอย เรือปั่นไฟปลากะตัก ล้วนทำลายสัตว์ทะเลอย่างรวดเร็ว และ

ระบบอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่อง เช่น อุตสาหกรรมอาหารสัตว์ที่ใช้สัตว์น้ำเป็นวัตถุดิบ มีการจับสัตว์น้ำขนาดเล็กแบบกวาดท้องทะเลไปเป็นปลาเบ็ด สัตว์น้ำขนาดเล็กต้องตายก่อนการแพร่พันธุ์ การพัฒนาอุตสาหกรรมได้ทำลายปริมาณสัตว์น้ำไปมากมายมหาศาลต่อเนื่องกันไปไม่รู้จบ

5. ปัญหาความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการทำประมง การใช้เครื่องมือที่จับสัตว์น้ำแบบกวาดท้องทะเล ได้การทำลายระบบนิเวศท้องทะเลให้เสื่อมโทรมลงอย่างต่อเนื่อง ทำลายแหล่งอาหาร แหล่งวางไข่และแหล่งเลี้ยงตัวของสัตว์น้ำวัยอ่อนแบบต่อเนื่อง การใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่ผิดกฎหมายและเครื่องมือที่ทำลายล้างประชากร เช่น การใช้ยาเบื่อเมา การใช้สารเคมีไฟฟ้าช็อต การใช้ฉนวนล้อมตามแนวปะการังเพื่อจับปลาขนาดใหญ่ ทำให้ปะการังถูกทำลายเป็นการทำลายแหล่งอาหารแหล่งเพาะพันธุ์ของสัตว์น้ำ การใช้เครื่องมือทำลายล้างทรัพยากรทั้งระบบนิเวศ สัตว์น้ำ พืชทะเล มีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้นเพราะความต้องการทรัพยากรมีเพิ่มขึ้นและกฎหมายใช้บังคับไม่ได้ จึงมีการจับสัตว์น้ำแบบทำลายล้างมากขึ้น ทั้งการใช้ระเบิด ยาเบื่อ อวนรุน อวนลาก เรือปั่นไฟปลากะตัก ลอบตาถี่ ประกอบกับเครื่องมือผิดกฎหมายมีพัฒนาการมากขึ้น เช่น ไซจีน กระทั่ง (รัตนา ชูแสง และคณะ, 2556) นอกจากนี้การทำประมงแบบทำลายล้าง เช่น อวนรุน อวนลาก อวนตาถี่ เป็นต้น ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ส่งผลต่อทรัพยากรในพื้นที่ ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศในพื้นที่อ่าวบ้านดอน (กลุ่มสนทนากันทำพิบูล ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง, วันที่ 22 ธันวาคม 2556)

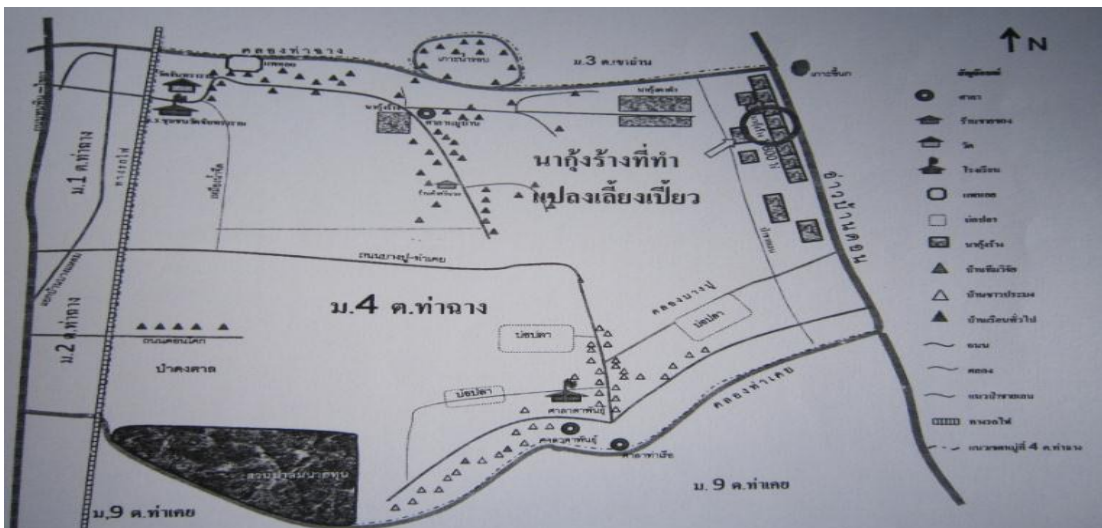
6. ปัญหาภายในของประมงพื้นบ้าน ชุมชนและท้องถิ่นขาดการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งและทรัพยากรทางทะเลอย่างจริงจังและต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนกับหน่วยท้องถิ่น ส่งผลให้ชุมชนไม่เข้มแข็ง และท้องถิ่นไม่เข้มแข็ง ไม่สามารถต่อสู้กับระบบนายทุนได้ ในขณะที่เดียวกันนายทุนก็มีพลังอำนาจมากในระบบทุนนิยมจึงส่งผลให้ชุมชนและท้องถิ่นต้องอ่อนแอลง ประกอบกับประชาชนในพื้นที่ชายฝั่งทะเลยังขาดโอกาสในการเข้าถึงการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลแบบบูรณาการ ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจถึงอาณาเขตทางทะเล ส่งผลให้สูญเสียโอกาสที่เกิดจากผลประโยชน์ทางทะเล รวมทั้งขาดความรู้ความเข้าใจและจิตสำนึกเกี่ยวกับผลประโยชน์ชาติทางทะเล ส่งผลให้ไม่มีส่วนร่วมในการรักษาผลประโยชน์ชาติทางทะเล (กลุ่มสนทนากันเกาะแรด ตำบลดอนสัก อำเภอดอนสัก, วันที่ 10 ธันวาคม 2556)

7. ปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่าชายเลน ป่าชายเลนถูกทำลายและรัฐไม่ยอมรับสิทธิชุมชนในการดูแลป่าชายเลน พื้นที่ป่าชายเลนจากปี พ.ศ. 2504 จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีป่าชายเลนมากถึง 160,000 ไร่ และลดลงต่ำสุดในปี 2534 เหลือเพียง 13,775 ไร่ (สมศักดิ์ พิริโยธา, 2542) หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งชาวประมงได้ร่วมกันปลูกป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งปี 2552 ป่าชายเลนเพิ่มขึ้นเป็น 46,570.91 ไร่ การลดลงของป่าชายเลนนี้เกิดจากการบุกรุกเพื่อใช้ประโยชน์ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำโดยเฉพาะการทำนากุ้ง

ที่มีจำนวนผู้เลี้ยงกุ้งเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ การทำนากุ้งส่งผลให้คลองธรรมชาติหลายสายกลายเป็นเส้นทางลำเลียงน้ำเสียลงสู่อ่าวบ้านดอน นอกจากนี้พื้นที่ป่าชายเลนมีจำนวนลดลงปัญหาทรัพยากรป่าชายเลนมีจำนวนน้อยลงเนื่องจากโครงการพัฒนาและการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง ที่ทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของบ่อเลี้ยงกุ้ง ปลา และคอกหอยเพิ่มขึ้น รุกล้ำเข้ามายังพื้นที่ป่าชายเลนจนส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ (กลุ่มสนทนากันทำพิบูล ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง, วันที่ 22 ธันวาคม 2556)

มณูญ คุ่มรักษ์ (มณูญ คุ่มรักษ์, สัมภาษณ์วันที่ 25 ธันวาคม 2556) สะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่อ่าวบ้านดอนตอนนี คือ ปัญหาความเสื่อมโทรมของป่าชายเลนและทรัพยากรสัตว์น้ำ ได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก จำนวนของทรัพยากรเหล่านี้ลดลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการขยายพื้นที่นากุ้งลงไปในพื้นที่ป่าชายเลนทั้งถูกกฎหมายและบุกรุก จนได้ตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน จากการรวมตัวกันของชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน มาศึกษาเรียนรู้กับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ช่วยกันระดมความคิดหาทางออกและวิธีการแก้ปัญหา เพื่อจะมีได้ทรัพยากรไว้ใช้ในอนาคต“ หลังจากที่รวมกลุ่มกันอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนก็มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นเยอะ คือ เมื่อก่อนหาปูเปี้ยว 1 คืบ หาได้ 3 กิโลกรัม ตอนนีใช้เวลาแค่ 2 ชั่วโมง หาปูเปี้ยวได้ 10 กิโลกรัม ได้ปริมาณเพิ่มขึ้นเป็น 10 เท่า ในระยะเวลา 2-3 ปี ที่เราดูแลและเข้าใจในการใช้ประโยชน์ เพราะเรามีการปล่อยเสริม หอยธรรมชาติ และดูแลปูเปี้ยวในบริเวณที่เราทำโครงการอยู่ เพียงเพราะการเฝ้าระวัง มีกฎระเบียบของกลุ่ม มีการจัดการกับพื้นที่ ทำให้สัตว์น้ำที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนเพิ่มมากขึ้น”

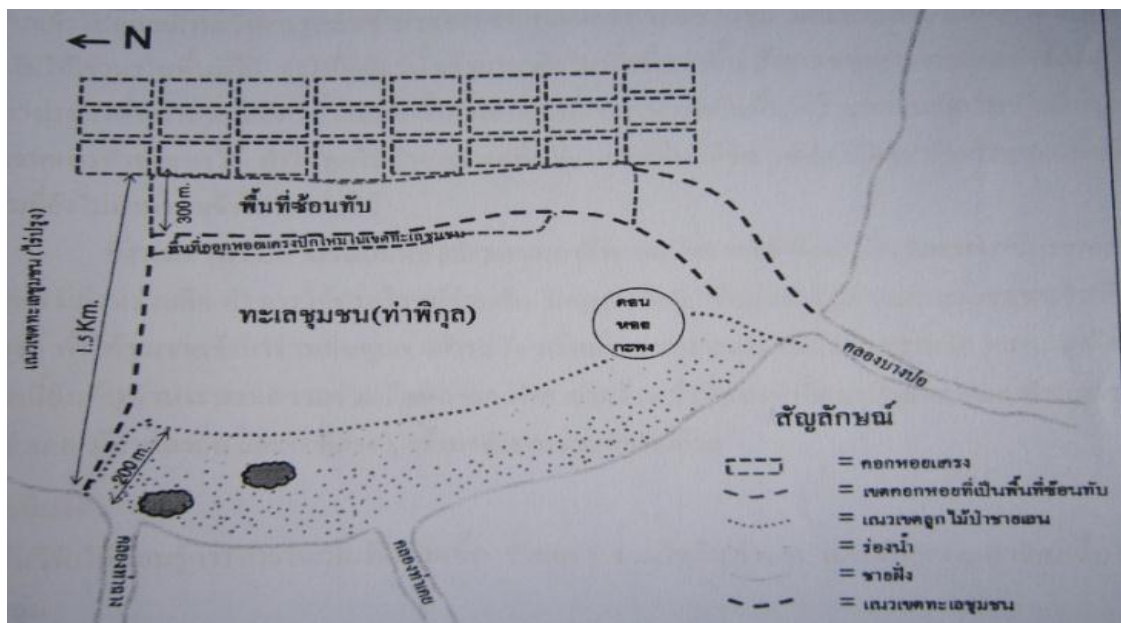
ดังภาพที่ 4.12

ภาพที่ 4.12 พื้นที่ชุมชนหมู่ 4 บ้านท่าพิบูล และพื้นที่แปลงเพาะพักปูเปี้ยว
ที่มา : มณูญ คุ่มรักษ์ และคณะ, 2554 : หน้า 75

8. ปัญหาความขัดแย้งของผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างประมงพื้นบ้าน ผู้ประกอบการเลี้ยงหอย และเรืออวนรุนชายฝั่ง จากความไม่ชัดเจนของการกำหนดแนวเขตพื้นที่ประมง พื้นที่ป่าชายเลน และพื้นที่อนุรักษ์

ปัญหาการจับจองพื้นที่ทะเลเป็นกรรมสิทธิ์เพื่อเลี้ยงหอย พื้นที่ที่ได้รับอนุญาตให้เลี้ยงหอยกับพื้นที่การเลี้ยงหอยจริงนั้นแตกต่างกันมาก ทั้งนี้เนื่องจากผู้เลี้ยงหอยหลายรายได้เข้าไปปักไม้ไผ่ล้อมรั้วเพื่อถือครองพื้นที่สำหรับทำเป็นคอกหอย โดยการว่าจ้างให้บุคคลภายในพื้นที่เป็นผู้จัดการให้ ปัจจุบันในหลาย ๆ พื้นที่ของอ่าวบ้านดอนได้มีกลุ่มนายทุนที่มาจากต่างถิ่นเข้ามาลงทุนทำคอกหอยและสร้างที่พักกลางทะเลสำหรับเป็นที่เฝ้าหอยและสำหรับการพักผ่อน โดยว่าจ้างบุคคลในพื้นที่เป็นผู้คอยดูแล เผด็จศึกต์ จารยะพันธ์ และคณะ (2550) ได้ให้ภาพในด้านการใช้ทรัพยากรในด้านความจำกัดของทรัพยากร การใช้ประโยชน์อย่างไม่ยั่งยืน ส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมและหมดไปของทรัพยากร แม้ว่าทรัพยากรบางอย่างสามารถเติบโตหรือเพิ่มจำนวนขึ้นมาแทนที่ได้แต่บางอย่างเมื่อใช้หมดก็หมดไปเลย ในขณะที่มีผู้ใช้ทะเลมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นตามสภาวะการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ทำให้รูปแบบความต้องการใช้ทรัพยากรชายฝั่งและทะเลมีความหลากหลายและซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ทรัพยากรชายฝั่งและทะเลลดลงทั้งปริมาณและคุณภาพเกิดความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม ดังภาพที่ 4.13

ภาพที่ 4.13 แนวเขตทะเลชุมชน หมู่ 4 บ้านท่าพิกุล ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง
ที่มา : มนูญ คุ้มรักษ์ และคณะ,2554 : หน้า 52

9. ปัญหาเครือข่ายการอนุรักษ์ไม่ครอบคลุมทั้งพื้นที่อ่าวบ้านดอน การดำเนินงานที่ผ่านมาขาดการจัดตั้งองค์กรชุมชนและเครือข่ายอนุรักษ์ครอบคลุมทั่วทั้งอ่าวบ้านดอน ส่งผลให้การดำเนินการยังไม่มีความต่อเนื่องกันเป็นเครือข่ายที่แข็งแรง

10. ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัญหาการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังไม่ได้รับการยอมรับในระดับนโยบายตั้งแต่ระดับท้องถิ่นถึงประเทศ

11. ปัญหาการขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรอ่าวบ้านดอน ชุมชนในพื้นที่ยังขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์อ่าวบ้านดอน เช่น ทิ้งน้ำเสีย และน้ำมันเครื่องเรือที่ใช้แล้ว เป็นต้น (กลุ่มสนทนากันบ้านแหลมโพธิ์ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา, วันที่ 4 มกราคม 2557)

เผด็จศึกต์ จารย์พันธ์ และคณะ (2550) ได้ให้ข้อเสนอเกี่ยวกับการรณรงค์สร้างจิตสำนึกสาธารณะเกี่ยวกับผลประโยชน์ชาติทางทะเลต้องกระทำทุกมิติทุกกลุ่มทุกระดับอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยการดำเนินการประชาสัมพันธ์และสร้างสื่อความรู้เกี่ยวกับอาณาเขตและผลประโยชน์ชาติทางทะเลเพื่อสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการบริหารจัดการผลประโยชน์ชาติทางทะเล เน้นให้ภาคประชาชนรู้จักคิด วางแผนและปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อตนเอง อันจะทำให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะเกี่ยวกับผลประโยชน์ชาติทางทะเล เป็นการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น พัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตามมีการประเมินว่าผลประโยชน์ทางทะเลมีมาก แต่ผลประโยชน์ทางทะเลของประเทศไทยที่พึงได้รับในแต่ละปีประมาณมูลค่าเบื้องต้นไม่น้อยกว่า 7.5 ล้านล้านบาท แต่ในความเป็นจริงประเทศไทยสูญเสียผลประโยชน์อันพึงได้รับไปเป็นจำนวนมากเนื่องมาจาก

1) ทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัด มีการใช้ประโยชน์อย่างไม่ยั่งยืน ส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมและหมดไปของทรัพยากรธรรมชาติ ผู้เชี่ยวชาญคาดว่ามูลค่าการสูญเสียผลประโยชน์ทางทะเล เช่น การสูญเสียของสัตว์และพืชทะเล มีมากกว่าการใช้หลายเท่า

2) การขาดที่มีความจำเป็นในการบริหารจัดการผลประโยชน์ทางทะเล เช่น การบริหารจัดการทรัพยากรประมงในน่านน้ำไทย เป็นต้น

สภาพปัญหาเฉพาะ

ปัญหาเฉพาะที่ร้ายแรงและควบคุมไม่ได้ของอ่าวบ้านดอนเป็นอุทกภัยในปี 2554 ที่กระทบประมงพื้นบ้านในอ่าวบ้านดอนอย่างหนัก

อุทกภัยในฤดูร้อนในภาคใต้ ปี 2554 ที่กระทบต่อประมงพื้นบ้านอ่าวบ้านดอนในช่วงปลายเดือนมีนาคม-เมษายน 2554 พื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีปริมาณน้ำฝนสูงถึง 34 นิ้ว ประมงพื้นบ้านในอ่าวบ้านดอน จำนวน 19 ตำบลได้รับความเสียหายอย่างหนักเพราะเป็น

จุดรองรับน้ำก่อนไหลลงสู่อ่าวบ้านดอน (มัญญ คุ่มรักษ์, สัมภาษณ์ 22 ธันวาคม 2556) ความเสียหายของประมงพื้นบ้านในอำเภอต่าง ๆ คือ อำเภอไชยา พื้นที่บ้านแหลมโพธิ์ ตำบลพุมเรียง กระชังเลี้ยงปลาเสียหาย ตำบลเลม็ด น้ำท่วมบ้านเรือน ถนนเสียหายเครื่องมือประกอบอาชีพเสียหายถูกน้ำพัดพาทิ้งขว้าง ที่จอดเรือของชุมชน เรือ ลอบกุ้ง ลอบปู ไซปลาไม่น้อยกว่า 6,790 อวนปูประมาณ 690 ลูก อวนปลาชนิดต่าง ๆ ทั้งอวนปลากระพง ปลากระบอก ปลาทราย ประมาณ 480 ผืน บ่อเลี้ยงปูทะเลเสียหายทั้งหมด อำเภอท่าฉาง เรือประมาณ 25 ลำ ลอบกุ้ง ปู ไซปลา 5,700 ลูก อวนปูประมาณ 840 ผืน อวนปลาชนิดต่าง ๆ 680 ผืน อำเภอดอนสัก แม้เครื่องมือประกอบอาชีพเสียหายไม่มากแต่ความเสียหายเกิดกับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ทั้งหอยแครง ปลาในกระชังตายทั้งหมด เช่น ที่บ้านห้วยบ่อหอยแครงขนาด 40-70 ไร่ จำนวน 20 บ่อ เสียหายทั้งหมด รวมทั้งศูนย์อนุรักษ์ถูกน้ำพัดพาเสียหายทั้งหมด สำหรับเรือและเครื่องมือประมงที่อยู่ตามจุดพักเรือบริเวณคลองต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ห่างไกลจากบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เมื่อฝนตกหนักระดับน้ำสูงและไหลเชี่ยว ทำให้ชนำพังทั้งเรือ เครื่องเรือและเครื่องมือประมงจมและถูกกระแสน้ำพัดพาเสียหายโดยที่เจ้าของเรือไม่สามารถเข้าเก็บกู้ได้ ส่งผลกระทบต่อเนื่องคือไม่มีเครื่องมือในการประกอบอาชีพ (มัญญ คุ่มรักษ์ และคณะ, 2555)

สำหรับผลกระทบของอุทกภัยต่อระบบนิเวศส่งผลให้ระบบนิเวศอ่าวบ้านดอนเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากน้ำจืดไหลลงสู่ทะเลอย่างรวดเร็ว พื้นที่รอบอ่าวบ้านดอนเปลี่ยนสภาพเป็นทะเลน้ำจืด สัตว์น้ำที่อยู่ในน้ำกร่อย น้ำเค็มถอยร่นไปหาน้ำเค็มไกลออกไปจากฝั่งมากกว่า 5,000 เมตร ส่วนสัตว์ที่เคลื่อนที่ไม่ได้และเคลื่อนที่ช้าได้รับความเสียหายและตาย เช่น หอยชนิดต่าง ๆ ส่วนสัตว์บางชนิดหนีขึ้นต้นไม้ได้ เช่น ปูเปี้ยว หอยจ๊อบแจง สามารถหนีขึ้นต้นไม้ในป่าชายเลนได้ สภาวะน้ำจืดรอบอ่าวบ้านดอนเป็นอยู่นานถึง 1 เดือน นอกจากนั้นทำให้สภาพคลองต่าง ๆ ตื้นเขิน ต้นไม้ป่าชายเลนหักโค่น

สภาพปัญหาดังกล่าวนี้ชุมชนประมงพื้นบ้านจะร่วมกันประมวลและจัดลำดับการแก้ปัญหา โดยนำปัญหาที่กระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตและเร่งด่วนมาสังเคราะห์และดำเนินการพัฒนาฟื้นฟูไปตามกำลังความสามารถทั้งความสามารถจากพลังของชุมชนประมงพื้นบ้านเอง และการประสานความร่วมมือกับส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยในท้องถิ่น เครือข่ายชุมชน และหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยมีความเห็นสอดคล้องกับมูลนิธิป่า-ทะเลเพื่อชีวิตสุราษฎร์ธานี (2556) เมื่อกล่าวถึงอ่าวบ้านดอนในวันนี้ ว่าทุกคนคงคิดถึงอาหารทะเลรสเลิศทั้งกุ้ง หอย ปู ปลา ที่อุดมสมบูรณ์ แหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่สำคัญ แต่จะมีสักกี่คนที่จะรู้ว่ามีปัญหาต่าง ๆ รายล้อมรอบอ่าวบ้านดอนมากมาย เพราะแหล่งทรัพยากรที่สมบูรณ์ ย่อมเป็นที่หมายปองของกลุ่มคนทั่วไปใน

การเข้ามาของนโยบายแสวงหาผลประโยชน์เงินเสื่อมโทรมลง ซึ่งเป็นบทเรียนราคาแพงที่ได้เกิดขึ้นแล้วในอ่าวบ้านดอน แม้วันนี้อ่าวบ้านดอนยังไม่สามารถกลับมาเหมือนเดิม แต่ก็ม็องค์กรชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอน ชุมชนสามารถใช้ประสบการณ์เป็นเครื่องมือในการสร้างความร่วมมือกับชุมชนต่าง ๆ รอบอ่าวบ้านดอนที่มีความเข้มข้นเข้ามา และมีความห่วงใยทรัพยากรที่เป็นแหล่งอาหาร แหล่งประกอบอาชีพเหล่านี้ไว้ และที่ละเลยเสียมิได้คือการใช้ประสบการณ์ของชุมชนเข้าไปแสวงหาความร่วมมือกับโรงเรียนที่อยู่รอบอ่าวบ้านดอน มหาวิทยาลัยที่มีหลักสูตรเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และส่วนราชการที่เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมการออกกฎระเบียบกติกาท้องถิ่น การบังคับใช้กฎหมายที่เป็นธรรมในการนำไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอ่าวบ้านดอนอย่างยั่งยืนในอนาคต